8644

శ్రీరస్తు

శ్రీపద్మనాయక కులంబునఁ జెఱుకునూళ్లనుగో
త్ర ప్రసిద్ధిఁ జెందినగటికనేని వంశమునబొడ
మిన సూరవిభుపుత్రుండగు రామయాఖ్యకవి
వర్యుచేఁ దేవభాషనుంచి దెనిగింపబడిన

కువలయానంద ప్రకాశమను నీగ్రంథము

శ్రీమద్వెలుగోటివంశపయఃపారావారరాకా
నిశాకరాయమాణులై వెలయుశ్రీరాజా
ముద్దుకృష్ణయాచేంద్రబహద్దర్వారిచే

వెంకటగిరిలోస్థాపింపబడియుండు
శ్రీకాశీవిశ్వనాథ ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపించిప్రకటింపబడియె

౧౮౯౩సం ॥ మేనెల

శ్రీ

కువలయానందప్రకాశము.

శ్రీరామాకరరాజితాబ్జమునకై
శ్రీభారతీనాథుఁడున్ ।
మారుండాసనబాణవాంఛలమది
న్నాకించుఁ బోరాడఁగా ।
వారిందాఁగుచదుగ్ధపానములచే
వారించునక్కాంతనిం ।
దారంగాఁ గిటుఁజేచుఁ బ్రహ్మముమది
ష్టావాప్తిఁ జేయుం గృపన్ ॥ ౧ ॥

చ ॥ జనకుఁడు సర్వరత్నవిలస
న్నిలయుండు తనూజ లోకపా ।
వని సహజన్ముఁడుం దివిరి
వగిఁ హరుండు సుతుండు లోకి సం ।
జననకరుండు భర్తృపర
శక్తిసమేతుఁడుగాఁగ నొప్పు న ।
వ్వననిధి కన్యసంపదల
వర్ధిలఁ జేయు తమమ్ము నెప్పుడున్ ॥ ౨ ॥

ఉ॥ శ్రీకలితేతరేతర
సుసిద్ధతపఃఫలరూపసత్స్వరూ।
పాకలనన్ సమస్తజగ
దాదృతమాతృపితృత్వభావముం।
జేకొనుయోగిమానసవి
చింత్యులునాదిమదంపతుల్మను।
బ్రాప్రకటలీలఁబార్వతియు
భావజవైరియుమమ్ముఁబ్రోవుతన్ ॥ ౩ ॥

ఉ॥ మేరుశరాసనాంతమున
మేనకపుత్రికనీడగాంచియా।
సారసగంధిపైఁటయను
శంకగుణంబుదెమల్పవంగినన్।
గౌరిమినీఁదవాలెనని
ఘోరశరంబుసడల్చిచాపము।
న్వారకకాఁగిలించుపురవైరికి
నయ్యెడఁగల్గువీరశ్రృం।
గారరసంబులెప్పుడును
గారవమొప్పఁగఁబ్రోచునీకృతిన్ ॥ ౪ ॥

మ॥ బలభిన్నీలకచన్సుధాంశు
వదనన్పంకేరుహాక్షిన్ బ్రవా।
శలతోష్టిం బరభృత్స్వరన్
దరగళన్ లావణ్యరాశిన్సము।

జ్వాలపుష్పస్తబకస్తనిఁ
ఘనకటిఁ జాంపేయగంధిన్విని ।
స్థలరంభాప్రతి మోరువు
న్మృదుపదన్మాహేశ్వరింగొల్చెదఁ ॥ ౫ ॥

శా ॥ శ్రీభాషారమణీమణీ
సుఘునిమస్మితా ధరాస్వాదనా ।
లోభాంచద్రసనావిలాస
విలసల్లావణ్యా పంకేజను ।
శోభాభృచ్చతురాస్య
నిర్యదఖిలశ్రుత్యగ్ణ వోదీర్ణలీ ।
లాభూమామ్న్యనిధాతఁగొల్చెద
నుఖేలద్వాగ్విధిప్రాప్తికై ॥ ౬ ॥

చ ॥ తనపతిచేసినట్టిజనతాతి
విచిత్రవిశేషతత్త్వముం ।
గనుఃగొనువేడ్క సర్వముఖ
గామినిదైవరశక్తి లోకము ।
వ్వినుతిమొనర్పఁబుస్తకము
పీణకరంబులఁదాల్చుభారతీ ।
పనితమదీప్సితంబుల
నవారితలీలనొసంగుఁగావుతఁ ॥ ౭ ॥

మ ॥ ఘనకణానిలకంపితాభ్రతటినీ
కాండౌఘనిష్ఠ్యూతిశీ ।

తనగాపత్యమనఃప్రమోదమును
భూతాధీశున్కృత్తిమలోఁ ।
దనుఁదాఁబైకొనెనన్నసంతసమునుం
దాఁజేసిధన్యాత్ముఁడౌ ।
దినరాత్రంబువినాయకుండలఁతు
భక్తిన్విఘ్నవిచ్ఛిత్తికై ॥ ౭ ।

మ ॥ బలనిర్బంధనకాలవామనపదా
భగ్నాబ్జజాతాండని ।
స్తులరంధ్రాంబుస్వకీయపత్రభవ
వాతూలోద్ధుతక్షోణిభృ ।
త్కులనెఱజక్కఁగఁజేయనూహ్య
గతిఁదత్కల్యాణగోత్రంబుపై ।
బలిమిన్వ్రేచెడువానిఁదాఁదున్మని
మదిన్భావింతునిష్టాప్తికై ॥ ౮ ॥

చ ॥ వనితపయోధరాంతమున
వర్తిలుబాలశశాంకరేఖనీ ।
కనుఁగొనవద్దోయిరంజిలఁగఁ
గన్గొనుమాయనిరాముడఁన్నఁదా ।
ఘనకుచమధ్యసంస్థిత
నఖక్షతముంగనిపైఁటచక్కఁగా ।
నునిచిమొకింతసిగ్గుగను
నుర్విజనన్ముఁగృతార్థుఁజేయుతన్ ॥ ౧౦ ॥

మ ॥ ఘనవిద్యుద్ద్యుమణిప్రభాయుత
కనత్కాయాస్యుఁడై దైత్యాలం ।
మనుమన్వాలమునీఁది కెత్తుతటి
నస్తోకంబుగానూర్ధ్వలో ।
కనివాసుల్వొంబమూర్తిం పాదమను
శంకన్వర్ణనల్సేతుర ।
య్యనఘుం డాహనుమంతుఁ డుండెప్రత
మదీయాభీష్టము ల్వొసఁగన్ ॥ ౧౨ ॥

సీ ॥ ప్రాచేతసుని మహాభక్తితో భజియించి
వ్యాసభట్టారకు నాత్మఁ గొలిచి ।
భట్టబాణమయూరభవభూతిశంకర
కాళిదాసులఁ బుధకాంతుఁ దలఁచి ।
మల్హణభారవిమాఘుబిల్హణదండి
జయదేవహేమాద్రులస్తవమొనరించి ।
భామహశ్రీహర్షసోమమురారిక
[illegible] ॥

సీ ॥ కనకాంగకారసర్వస్వకారనాథు ।
ధర్మసూత్రకనంతాఖ్యుఁ దగగణించి ।
తెలుఁగు వేదాంతదేశికు సేవఁజేసి ।
యితరగీర్వాణకవులకు నతులుసలిపి ॥ ౧౩ ॥

సీ ॥ నన్నయభట్టుని సన్నుతిగావించి
తిక్కయజ్వను గణుతించి మదిని

శంభుదాసునినాత్మసంస్మృతియొనరించి
పోతనామాత్యునిఁ బ్రీతిఁ దలఁచి ।
శ్రీనాథకవిని బ్రసిద్ధిగాఁ గొనియాడి
సూరకవీంద్రు సంస్తుతియొనర్చి ।
భాస్కరాచార్యుల బహుభంగుల భజించి
రామభద్రునిఁ గడు ప్రేమఁ దలఁచి ॥
గీ ॥ మూర్తికవిచంద్రు వాక్యవిస్ఫూర్తిఁ బొగడి ।
తిమ్మనకవీంద్రు వాగ్వృత్తి నెమ్మదిఁ గని ।
యాంధ్రకవితాపితామహు నభినుతించి ।
ప్రీతినితరాంధ్ర కవులవిఖ్యాతి నెన్ని ॥ ౧౩ ॥
ఉ । మానుగ భవ్యకావ్యలస
హానవచోరచనాచమత్కృతు ।
ల్లేను ఋంజిత్రువీధిఁ గుక
వి:ఘశస్పృహలుతింపరేని వెం ।
గ్గేముగఁ గాకముల్ప్రథుస
మేధితసాధుసుధాసమానకే ।
లీమధురప్రసిద్ధకద
ళీఫలముల్ రసించునే కదా ॥ ౧౪ ॥
ఉ ॥ ఆదిగురుం భజింతుఁ గన
కాద్రిసమాఖ్యునిఁ దర్కశబ్దశా ।
స్త్రోదితసూప్తిదజితర
వాజితసూరిమయూరవార్షికా ।

ధ్రోదయతుల్య విస్ఫుటప
తోత్కట సంఘటనాపటుప్రబం ।
ధాదిఘనప్రమోదితది
గంతర సర్వమహీ మహేంద్రుడన్ ॥ ౧౪ ॥
గీ ॥ రమణలక్ష్మీమనోహ రారంభమగుచు ।
నాథయామున మధ్య మౌన్నతివహించి ।
యస్మదాచార్యపర్యంతమైనగురుప ।
రమునకును మధ్యమణియతిరాజుఁ గొలుతు ॥ ౧౫ ॥
క ॥ వేదవిదగ్రేసరుఁ బ్రతి ।
వాదిభయంకర సమాఖ్యవంశోద్భవునిన్ ।
శ్రీదాంతిశాంతి కలితుని ।
వేదాంతాచార్యుఁ గొలుతువేడ్కన్ గులగురున్ ॥ ౧౬ ॥
గీ ॥ సరసుఁడకలంకవంశాబ్ధిచంద్రుడనఘుఁ ।
డైనరంగార్యవర్య సాహాయ్యమునను ।
గువలయానందమిలను దెన్నుగరచింపఁ ।
గడఁగితినిమస్కరంబైనకార్యమునకు ॥ ౧౭ ॥
వ ॥ అనియివ్విధంబున నిష్టదేవతా ప్రార్థనంబును సు
కవిభూషణంబును కుకవిదూషణంబును గురుజన న
మస్కారంబును గావించి యనంతరంబు మదీయ
వంశావతారం బభివర్ణించెద నెట్టిదనిన ॥
సీ ॥ సకలజగజ్జన స్వర్గసోపానోర్మి
గంగయెచ్చటనీధుగతిజనించెఁ ।

బతిశాపజాశ్వతాపతిత సతీశుద్ధ
భావకృద్రజమెందుఁ బరిఢవిల్లె ।
సనకాదినిఖిలసన్ముని మనఃప్రకరము
ల్మధుకరంబులమాడ్కి మలయునెచట ।
బలిబంధనోత్క్షేపకలితాబ్జజాండకో
టులు కేసరాభ నెచోటఁ గనియె ।
గీ॥ నట్టినారాయణాంఘ్రి పద్మాంతరమునఁ ।
బుట్టినట్టికులంబులఁ బూర్ణమహిమ ।
నాయకత్వముగనుటచే నవ్యగరిమఁ ।
బ్రకటమయ్యెను బద్మనాయకకులంబు ॥ ౧౯ ॥
గీ॥ అకులమునందు శౌర్యధైర్యాదివిభవ ।
మహితమై సర్వధారుణీ మండలమున ।
జెలువునూళ్ళోత్య గోత్రప్రసిద్ధిగాంచి ।
యలరుచుండునుగటికె సేన్యాన్వయంబు ॥ ౨౦ ॥
క॥ ఆవంశమునను గాంభీ ।
ర్యావార్య స్థైర్య ధైర్య రాజద్గుణసం ।
భావితుఁడు గోపరాయమ ।
హీవల్లభుఁ డుదయమయ్యెఁ నింపుడలిర్పన్ ॥ ౨౧ ॥
క॥ పూనివరగోపనృపమణి ।
ధీనిధియై జలధిఁ దుహినకీర్తిపోత ।
న్వానితమగు నిజవంశము ॥
నూనశ్రీఁ దనరఁ జేసె నుతిస్థలిపై ॥ ౨౨ ॥

క॥ ఆరాజద్గుణశాలి కి ।
శూరాగ్రణి నరసరాయసుమతిగలిగె ।
మర్యాదపరాక్రమవిభవో ।
దారవిదారిత భయానకారాతియిలన్ ॥ ౨౩ ॥

క॥ ఆనరసరాయనామ మ ।
హీనాథుండుబుచ్చిపాపమేందిరయందున్ ।
శ్రీనిధులసుతుల నాల్వుర ।
దానక్షాత్రాదిసుగుణధన్యులఁగనియెన్ ॥ ౨౪ ॥

సీ॥ దారుణాహవమహోదారవీరావేశ
దారితసకలారి సూరశౌరి ।
రూపరేఖాసమాటోప నూతనపుష్ప
చాపసన్నిభుఁడలగోపవిభుఁడు ।
సాంద్రరసోద్రేకముద్రావినిద్ర
నిర్జితలయశాలియాకృష్ణహేళి ।
యక్షీణనవసుధా ద్రాక్షాఫలక్షౌద్ర
సరసవచస్తతినరసనృపతి ॥

గీ॥ విశ్రుతాభిఖ్యుఁడల పెదవేంకయాఖ్యుఁ ।
డంకురద్భవ్య మతిచిన వెంకనృపతి ।
వీరలాల్వురు సకలపృథ్వీతలేంద్ర ।
వినుతసత్కీర్తిసాంద్రులై వెలసిరవని ॥ ౨౫ ॥

క॥ అందగ్రజుండుసూరా ।
ఖ్యేందుఁడు సంవర్ధితాయతేష్టకువలయా ।

నందుండై సుఖితద్విజ ।
బృందుండై వెలసెధాత్రిపెంపుదలిర్పన్ ॥౨౬॥

క॥ ఆసూరవిభుఁడునవదర ।
హాసాననబింబ బుచ్చమాంబనుబహుళో ।
ల్లాసమునశౌరిపద్మ ।
నివాసినికై వడినిదానివాహంబయ్యెన్ ॥౨౭॥

క॥ ఆసాధ్వియందు నాఘనుఁ ।
డాసాదితకీర్తి రామయాఖ్యునినన్నున్ ।
న్వాసిగవేంకటరాయని ।
భాసురగతి గనియెసుతుల బ్రతిభాస్వతులన్ ॥౨౮

క॥ గోపస్త్రీపతి గనియెన్ ।
శ్రీపరమోదారరూప చిన్నమయందున్ ।
ధీపటువేంకటరామ మ ।
హీపతిని బ్రతాప లసదహీనదినపతిన్ ॥ ౨౯ ॥

సీ॥ లీలామహాహవ కోలాహలంబున
భైరవునైనను భంగపఱచు ।
ధట్టించియిట్టట్టు మట్టిబిట్టుదెమల్చి
గేలిగావించు బేతాళునైనఁ ।
గహకహార్భటులచేఁ గల్పాంతకాలోగ్ర
వీరభద్రునికైన వెఱపుగఱపు ।
మానితానూనాసమాన దానస్ఫూర్తిఁ
జింతామణికినైన సిగ్గుసేయు ।

గీ ॥ రూపరేఖావిలాస నిరూఢమహిమఁ ।
గుసుమసాయకుఁడైనను గొంచెపఱచు ।
నార త్రిభువనవిఖ్యాతవీరవరుఁడు ।
భీమబలశాలి వేంకటరామమౌళి ॥ ౩౦ ॥

వ ॥ నేనుప్రథిత పానుగంటి వంశపయః పారావార
రాకా శశాంకుండగు వేంకయాఖ్యుండును గాశిక
లప్రకాశకుండైన వేంకటనరసాహ్వయుండును మొ
దలుగాఁగల పరమాప్తజనంబులు నీవతివిచిత్ర రస
గుణాలంకార బంధురాతిప్రబంధ మహాప్రబంధ ని
ర్మాణచాతురీధురీణుండవు గావున నొక్క ప్రబంధం
బునులోకోపకారార్థంబుగానిర్మింపుమనిప్రేరణంబొ
నర్చినఁ దదాయత్తచిత్తుండనై ॥

ఉపమాలంకారము ,

క ॥ ఎచ్చోఁ సాదృశ్యశ్రీ ।
యచ్చుగ రెంటికిని వెలయునటనుపమయగుఁ ।
లచ్చిపతినీదుకీర్తివి ।
యచ్చరనదిహంసి కరణినవగాహించెఁ ॥ ౩౧ ॥

వ ॥ ఎక్కడనుపమానోప మేయంబులకు సహృదయ
హృదయాహ్లాదకత్వము చేతఁ జారువగు సాదృశ్య
మువ్యంగ్యమర్యాదను విడిచి స్పష్టముగా బ్రకాశిం
చుచున్నదో యక్కడ నుపమాలంకారము - ఉత్త
రార్థముదాహరణము - హంసియు గీర్తియు స్వర్గం

గావ గాహనంబు నివశబార్థంబైన కరణీయను నది యును నీయుపమానోపమేయ సాధారణధర్మోపమా వాచక పదచతుష్టయోపాదానంబువలననిదియె పూర్ణోపమయని చెప్పంబడు; నింకనేతద్విశేషంబులు వివరించెదనెట్లనిన ॥

గీ ॥ బుధుఁడుగుణదోషములనుదాఁబొరిగ్రహించి ।
యిందుగరళంబులను శివుఁడెట్టులటుల ।
బూనిశ్లాఘించుశిరమునఁ బూర్వకథిత ।
మపరమును గంఠనాళమందనువు పఱుచు ॥

వ ॥ ఇచ్చటవిచారింప నుపమానభూతుండైన భూతేశ్వరునియందుఁ జంద్రగరళంబులకు గ్రహణంబన్నది యుపాదానంబగు; నీరెంటిలోనఁబూర్వుండైన చంద్రునకు శిరంబుచే శ్లాఘనంబనునది వహనంబగు; బరంబైన గరళంబునకుఁగంఠబిలంబున నియమనంబన స్థాపనంబగు; నుపమేయభూతుండైన బుధునందు గుణదోషంబులకు గ్రహణంబన జ్ఞానంబగు నీరెంటిలోఁబూర్వంబైనగుణంబునకు శిరశ్లాఘనంబనశిరఃకంపనంబుచే నభినందనంబగు; బరంబైన దోషంబునకు గంఠనియమంబనఁ గంఠోపరి వాచా నుద్ఘాటనంబగు; నీభేదంబువలన నుపమానోపమేయంబులకేకంబైనసాధారణధర్మంబులేదైనను జంద్రగరళంబులకునుగుణదోషంబులకుం బింబప్రతిబింబభావంబుచే

నుపాదానజ్ఞానాదులకు గ్రహించియున్నది యాదిగా నేకశబ్దోపాదానంబువలన నభేదాధ్యవసాయంబు సేయుటంజేసి సాధారణధర్మతా సిద్ధియగునిదియెపూర్వంబుకంటె విశేషంబు స్వభావంబు వలన భిన్నంబులయ్యునుబరస్పర సాదృశ్యంబువలననభిన్నంబులైన యుపమానోపమేయ ధర్మంబులకుఁ బృథకుపాదానంబు బింబప్రతిబింబభావంబని యాలంకారిక మత సిద్ధాంతంబు సుప్రసిద్ధంబు మఱియు ॥

క ॥ ఇలలుప్తోపమయనఁగా ।
వలనగువర్ణ్యోపమానవాచకధర్మం ।
బులలోనేకద్విత్రి ।
స్థలనవశంబుననువిమలకమలదళాక్షా ॥ ౩౭ ॥

సీ ॥ లలితతటిద్వారిజలజారితుల్యాస్య
కలికికర్పూరంతి కన్నుఁగవకుఁ ।
గాంతిచేస్మరవధూయంతియానోకయింతి
యేకాంతసీమ సందృష్టయయ్యె ।
నచటనత్తన్వీసమాగమసంసిద్ధి
యత్నప్రతిక్రియావాప్తిగరిమ ।
యమరెనేతత్సర్వ మవితర్కితంబాత్మ ।
నీయానకాకతాళీయమయ్యె ॥

గీ ॥ నేమిచెప్పుదుఁ జెలికాఁడయీవిచిత్ర ।
మనినలుప్తోపమాష్ట భేదానుగుణిత ।

లక్షణప్రక్రియాబద్ధలక్ష్యసరణి ।
విబుధహృదయాబ్జ వికసనవిభవతరణి ॥ 33 ॥

వ ॥ ఉపమేయాది చతుష్టయంబులో నేకద్విత్రి ప్రతిపాదకశబ్దాభావంబు గలుగ లుప్తోపమ యనంబడు వాచకలుప్తయు, ధర్మలుప్తయు, ధర్మవాచకలుప్తయు, వాచకోపమేయలుప్తయు, నుపమానలుప్తయు, వాచకోపమానలుప్తయు, ధర్మోపమానలుప్తయు, ధర్మోపమానవాచకలుప్తయు, ననని దియష్టవిధంబై స్పష్టంబయ్యె; నిందులోననుపమానలోపరహితంబులు నాల్గు దెఱంగులు; తటిద్గౌరీయను చోట వాచకలోపంబు తటిదివగౌరీ యను నర్థంబందు 'నుపమానాని సామాన్యవచనైః,' అని యెడు సమాసవిధాయకశాస్త్రకృతంబు. ఇందుతుల్యాస్యాయనెడుస్థలంబున ధర్మలోపంబైచ్ఛికంబు కాంతిచే నిందుతుల్యాస్య యనియును జెప్పుటకు శక్యంబగుటవలన శాస్త్రకృతంబుగాదు. కర్పూరంతీయనునచ్చట గర్పూరమివాచరంతీయని యెడు నర్థంబందు విహితంబైన కర్పూరవదానందాత్మకాచారార్థకంబైన క్విప్ప్రత్యయంబునకివశబ్దంబుతోడ లోపంబువలన ధర్మవాచకలోపంబు. కాంతిచే స్మరవధూయంతియనుచోటనుగాంతిచే ననువిశేషణసామర్థ్యంబువలన 'స్వాత్మానం కామవధూమివాచరంతీ' యని యెడునర్థంబు గమ్యమానంబగుట చేత నుపమేయభూ

తంబైనస్వాత్మయుపమావాచకశబ్దంబుతోడన నుపాత్తంబగుటవలన వాచకోపమేయలోపంబు; స్వాత్మనుస్మరవధూయంతియనియు నుపమేయోపాదానంబును సంభవించుటవలన నైచ్ఛికంబు. కాకతాళీయం బను చోటఁగాకతాళశబ్దంబులీరెండును వృత్తివిషయంబై కాకతాళసమవేతక్రియావర్తులుగావునఁ గాకాగమనమివతాళపతనమివకాకతాళమనియెడునివశబ్దార్థవిషయంబై 'సమాసాచ్చతద్విషయాత్' నియెడుసూత్రంబువలనసమాసంబుసిద్ధంబయ్యె; నీరెంటికినుపమేయంబుకస్వచిత్స్వగమనంబును, దద్రహఃప్రదేశతన్వ్యవస్థానంబును, నందుచేతఁదనకునునత్తన్వికినైనసమాగమంబు కాకతాళసమాగమ సదృశంబని ఫలితంబయ్యె; నందువలనగాకతాళమివకాకతాళీయమనియెడు ద్వితీయంబైన యివార్థవిషయంబై 'యివేప్రతికృతౌ' యనునధికారస్థంబైన 'సమాసాచ్చతద్విషయాత్' నియెడు సూత్రంబుచేత ఛప్రత్యయంబు విహితంబయ్యె; నందువలనబతనదళితంబైనతాళఫలంబబ్బంగి గాకోపభుక్తంబయ్యె నబ్బంగిని రహోదర్శనక్షుభితహృదయయగు తన్వితనచే నుపభుక్తయయ్యెనన్నయర్థంబునిష్పన్నంబయ్యె; నిందుచేఁగాకాగమన తాళపతనసమాగమరూపంబునుగాకకృతతాళోపభోగాత్మకంబునునైనయుపమానంబునుపాదానంబు సేయుటం

డుటవలనఁబ్రత్యయార్థోపమయందుపమానలోపంబు నుసమాసార్థోపమయందు వాచకోపమానలోపంబు నునవితర్కితసంభవంబనియెడుసామాన్యధర్మంబుపాత్తంబుగాకుండినబ్రత్యయార్థోపమయందుధర్మోపమానలోపంబునుసమాసార్థోపమయందవితర్కితసంభవంబునుసామాన్యధర్మంబు నుపాత్తంబయ్యేనేని ధర్మవాచకోపమానలోపంబును.నీలోపంబులు ఛప్రత్యయవిధాయకశాస్త్రకృతంబులు.వీనిసూక్ష్మదృష్టిచే దెలియవలయువీనికివేర్వేఱ నుదాహరణాంతరంబులుగ్రంథవిస్తరభయంబున నలిఖితంబులయ్యె మఱియుననన్వయాలంకారంబెట్టిదనిన।

అనన్వయాలంకారము.

గీ॥ ఒనరనుపమాన ముపమేయ మొక్కవస్తు।
వైననచ్చోననన్వయంబై చెలంగు।
మహినిశశిశశిరీతిశ్రీమంతుఁడనఁగ।
జక్రమిహిరని రాకృతశత్రుతిమిర॥ ౩౪॥

వ॥ తనకుఁదనతోడ నసాధర్మ్యంబ నన్వయంబనువ్యుత్పత్తివలన నన్వయరహితంబయ్యును విలసించెడు నర్థంబునుజెప్పుటచేసదృశాంతరవ్యవచ్ఛేద పూర్వకంబుగాన నుపమత్వద్యోతనంబగుంగావునజంద్రుండుచంద్రునిమాడ్కి శ్రీమంతుఁడనిపల్కుటవలన శ్రీమత్త్వధర్మవిషయంబై చంద్రునికన్యుండు సదృశుం

డు లేఁడని సదృశాంతరవ్యవచ్ఛేదంబు లబ్ధంబయ్యె; నం
దువలనఁ దనతోడనైన ననుదనకు సాదృశ్యంబు సంభవం
బగుటం జేసియు ననుపమత్వంబు పర్యవసన్నంబు మఱియు
నెట్లనిన.

క॥ గగనము గగనాకారము ।
తగుఁ గంధికిఁ గంధిసమము ధాత్రీస్థలిలో ।
నో గిరామ రావణాహవ ।
మగుఁ దలఁపఁగ రామరావణాహవసమమై ॥

వ॥ పూర్వోదాహరణంబున ధర్మంబు పాత్తంబయ్యె నిం
దు గగనాదులకు వైపుల్యాది ధర్మోపాదానంబు సేయ
కుండుట విశేషంబయ్యె నింక నుపమేయోపమాలంకా
రంబు వివరించెద.

ఉపమేయోపమాలంకారము .

క॥ ఉపమేయోపమ యనఁదగు ।
నుపమేయత్వంబు మఱియు నుపమానత్వం ।
బుపగత పర్యాయోప్తిని ।
నిపుణము గఁబదార్థయుగ్మనిష్ఠంబైనన్ ॥ ౩౫ ॥

గీ॥ అవనినాయక నీధర్మ మర్థమువలె ।
నర్థము నుధర్మ వైఖరి నధికలక్ష్మీ ।
నలరెనా నుపమేయోపమాఖ్యయాన ।
లంకృతికి లక్ష్యమయ్యెను లలితమగుచు ॥ ౩౬ ॥

వ॥ వస్తుద్వయంబునకుఁ బర్యాయంబుచే నుపమానో

పమేయత్వ కల్పనంబు తృతీయ సదృశ వ్యవచ్ఛేదా ర్థంబు ధర్మార్థంబులలో నొకటికొకటితో సాదృశ్యం బు నిర్ణీతంబగుచుండ నద్దానికన్యంబుతో సాదృశ్యం బర్థసిద్ధంబైయున్నను వర్ణ్యమానంబై తృతీయసదృ శవ్యవచ్ఛేద ఫలకంబగు మఱియు ॥

గీ ॥ నభమువలె వారివారిచందమున నభము ।
జంద్రుఁడును హంసవలె హంసచంద్రునివలె ।
భములవలెఁ గైరవంబులు భములు కైర ।
వములవలెనుండె విస్ఫురద్వనజనయన ॥

వ ॥ పూర్వోదాహరణంబునం దధికలక్ష్మినలరెనని ధ ర్మంబు పాత్రంబయ్యె; దీనియందు నిర్మలత్వాది ధ ర్మంబుపాత్రంబు గాకుండుటంజేసి భేదంబునివ్వటిల్లె నేతదుదాహరణ ద్వయంబునందును రాజునందు ధ ర్మార్థసమృద్ధియు శరత్కాలంబునందు గగనసలిలా దినైర్మల్యంబును వర్ణనీయంబులగుట వలనఁ బ్రకృ తంబులకే యుపమానోపమేయత్వ కల్పనంబు ప్రకృ తాప్రకృతంబులకు న్మఱియు నీయుపమా నోపమేయ త్వకల్పనంబు సంభవించునది యెట్టిదనిన.

క ॥ గిరివలెఁ గరికరివలెగిరి ।
ఝురమువలె న్మదముమదముచాడ్పున ఝురముఁ ।
బరగెను సురవరకరికర ।
కరకీలితగురురథాంగ గరుడతురంగా ॥

ఇంకఁ బ్రతీపాలంకారలక్షణంబువివరింతు .

ప్రతీపాలంకారము.

గీ ॥ మిగులనుపమానమునకుపమేయభావ ।
కల్పనంబుప్రతీతమైకథితమయ్యె ।
హరిభవన్ముఖ సదృశు డబ్జారియన గ ।
ద్వద్విలోచనసమముపద్మంబనంగ ॥ ౩౭ ॥

వ ॥ ప్రసిద్ధోపమానోపమేయభావప్రాతిలోమ్యంబువల
న బ్రతీపంబనంబఱఁ గెమఱియు .

మ ॥ భవదీయాక్షిసమోత్పలప్రచయమ
ప్పాథోర్ఝురిన్మగ్నమై ।
ఘవృతుండయ్యెఁ ద్వదీయరమ్యముఖ
సంకాశేందుఁ డుద్యద్గతి ।
ప్రవణంబైనమరాళపాళిచనెనీ
భవ్యాంగతుల్యైక వ ।
స్తువ్వైనంగననీయఁడయ్యెఁ జతురా
స్యుండిందుబింబాననా ॥

క ॥ ఇతరోపమానలాభో ।
ద్ధతిచేవర్ణ్యంబనాదృతంబైనయెడన్ ।
జతురతనుబ్రతీపాలం ।
కృతియనికృతులందుఁ గృతసుకృతులనిరిహరీ ॥ ౩౮ ॥

వ ॥ ఎచ్చటనేనినిరతిశయగుణశాలిత్వంబుచేవెలయొక్క
చోపమానస్వసాదృశ్యంబైనవర్ణ్యంబునకద్దిదే

నియొకయుపమేయంబునుబ్రదర్శించి యందువలన ద
ద్వర్ణ్యంబునుదిరస్కరించుటద్వితీయ ప్రతీపంబనంబ
అఃగునిదిపూర్వప్రతీపంబుకంటెనిచ్ఛిత్తి విశేషంబు
చేఁబ్రదీపించునెట్లనిన ॥

క ॥ కాంతిగలదాన ననినీ ।
వెంతయుగర్వంబుఁ బూననేలముఖమన ।
త్కాంతిభవాదృశుఁడునిశా ।
కాంతుఁడు గలఁడనెడుచోటఁగంజాతాంక్షా ॥ ౩౯ ॥

వ ॥ మఱియు ॥

చ ॥ చెలువగు కన్నులున్నవని
చేడియగర్వముఁ జెందనేటికే ।
కలవుభవద్విలోచన
నికాశము లెవిలసిల్లుఁ బద్మప ।
జ్జులుకలహంస మాంసలవ
ధూకలకూజితరాజితాళినీ ।
కులకలితారవాకుల వి
ఘూర్ణితసర్వసరోవరంబులన్ ॥ ౪౦ ॥

క ॥ వర్ణ్యోపమానలాభా ।
దీర్ణ్యముచేనెచట నైనఁ దెలియగనన్యా ।
వర్ణ్యమునకనాదరమా ।
కర్ణ్యం బైనను బ్రతీపకంబనఁబరఁగెన్ ॥ ౪౧॥

వ ॥ అత్యుత్కృష్టగుణసంపదనెచ్చట నైన నసహామా

నోపమాన భావంబైన యవర్ణ్యంబునకు వర్ణ్యంబును
పమేయంబుగాఁ బరికల్పించి యందువలన నయ్యావ
ర్ణ్యతిరస్కారంబు సేయుఁ బూర్వ ప్రతీప వైపరీత్యంబు
వలనఁ దృతీయప్రతీపంబయ్యె నెట్టిదనిన ॥

ఉ ॥ మానసమందు గ్రూరతర
మండలికేనగురుండనంచునీ ।
మానము జెంద నేలవినుమా
యసమానభవత్సమానదు ।
ర్మానవసర్వగర్వగరిమగ్ర
హనిగఖితాన్యతోక్తిసం ।
తానము లెల్లెడం గలవు
తాతతలంపధరాతలంబునన్ ॥ ౪౧ ॥

క ॥ ఉపమేయముతోనుపమా
భ్యుపగతియుపమానమునకునొదవకనదెనీ ।
లప నాభమబ్జమనునీ
యపవాదమువ్యర్థ మభినవాంబుజనేత్ర ॥ ౪౨ ॥

వ ॥ అవర్ణ్యంబునకు వర్ణ్యోపమిత్యనిష్పత్తి వచన
రూపంబగు నిదిపూర్వోదాహృత ప్రతీపంబులకంటె
నుత్కర్షశాలియగు । జతుర్థ ప్రతీపంబు వృథాప
వాదత్వోక్తిచేతనుపమిత్యనిష్పత్తియుద్ఘాటితంబయ్యె
మఱియు ॥

క ॥ వినునీవదనాంబుజమున ।

కనిశముచందురుఁడుసముఁడటంచునుభువిలో ।
ననియెదరుపామరులుయా ।
వనచైత్రాగమనవిభవత్తనులతికా ॥ ౨౩ ॥

క ॥ రమణనుపమానకైమ ।
ర్థ్యమునుప్రతీపంబటంచు దల చిరితజ్ఞుల్ ।
రమణిభవన్ముఖదర్శన ।
మమరినపనియేమిహిమకరాంబుజములతోఁ ॥ ౨౪ ॥

వ ॥ ఉపమేయంబుపమానప్రయోజనధూర్వహంబగుట
చేతనుపమానకైమర్థ్యంబుపమానప్రాతికూల్యంబు
వలన నిదిపంచపంచప్రతీపంబయ్యె మఱియు ॥

చ ॥ నలునియశఃప్రతాపముల
నారతమున్వెలుగొందుచుండగా ।
నిలశశిభానులేటికని
యేసమయంబునదోఁచెనప్పుడా ।
నలువశశాంకసూర్యులన
నాదరముద్రణముద్రితాత్ముఁడై ।
వెలయఁగగుండలించెబరి
వేషమిషంబునఖస్థలంబునన్ ॥ ౨౫ ॥

వ ॥ కొందఱనన్వయోపమేయోపమా ప్రతీపంబులను
పమావిశేషంబులగుటచేత నుపమాంతర్భూతంబుల
నిచెప్పుదురు మఱికొంద ఱుపమానాక్షేపం బగుటవ
లన బంచమప్రతీపప్రకారంబునాక్షేపాలంకారం బని

పల్కుదురింక రూపకాలంకారంబట్టిదనిన ॥

గీ ॥ నలినలోచన విషయంబునకు విషయ్య ।
భేదతాద్రూప్య రంజనమేదియదియె ।
యొనరరూపక మధికతాన్యూనతాను ।
భయవచనములఁ ద్రివిధమైబరఁగుఁగృతుల ॥ ౭౬ ॥

వ ॥ అధిమఱియును విషయియన నుపమానభూతంబై నపద్మాదికంబగు; విషయంబననుపమేయస్వరూపంబై వర్ణనీయంబగు. వదనాదికంబగునన్యరూపంబుచే రూపవత్కరణంబువలన విషయిరూపంబుచే విషయరంజనంబురూపకంబయ్యె; నదియు నొక్కచోఁ బ్రసిద్ధవిషయ్యభేదపర్యవసితంబగు ; మఱియునొక్కచోఁ బ్రతీయమానంబైనదానియందుఁ దదీయ ధర్మారోపమాత్రపర్యవసితంబునునగు. ననంతరంబరూపకంబభేద రూపకం బనియు దాద్రూప్య రూపకం బనియును మొదల ద్వివిధంబయ్యె !నట్లుద్వివిధంబయ్యును విషయ్యాధిక్యవర్ణనంబుచేతను విషయి న్యూనత్వవర్ణనంబుచేతనువిషయ్యనుభయోక్తిచేతనుబ్రత్యేకంబును ద్రివిధంబయ్యె ;ద్రివిధం బయ్యును నధికాభేద రూపకంబును న్యూనాభేదరూపకంబునుననుభయాభేద రూపకంబునునధికతాద్రూప్యరూపకంబును న్యూనతాద్రూప్య రూపకంబునుననుభయతాద్రూప్య రూపకంబుననని దిషడ్విధంబయ్యె నందునధికాభేదరూపకంబట్టిదనిన

క ॥ ప్రమథాధిపుఁడిపుడీభూ ।
రమణుండై వెలసిలోకరక్షకుఁడయ్యెన్ ।
సమదృష్టిఁగాంచియనని ।
క్క్రమునధికాభేదరూపకంబగుకృష్ణా ॥ ౪౭ ॥

వ ॥ ఈ యుదాహరణంబునందు విషమదృష్టిని బరిత్యజించి సమదృష్టినిబరిగ్రహించుటచేత జగద్రక్షకత్వంబుఁజెప్పుటవలన శివునికిఁబూర్వావస్థకంటె వర్ణనీయరాజభావావస్థయందుత్కర్షవిభావనంబగుటవలనఁబ్రథమంబైనయధికాభేదరూపకంబయ్యెమఱియును.

చ ॥ జనవరనిన్నుఁగాంచిగడు
చంచలుఁడయ్యెడువార్ధిసేతుబం ।
ధనమథనప్రకారములో
నచిర్ణనవాఁడవటంచునేమొనీ ।
కనిశములేఁడుచూడసమ
దారివరుండొకదీవినైనని ।
న్నొనరఁగఁజేరిలక్ష్మియిపు
డున్నతిసేవయొనర్చుచుందగెన్ ॥ ౪౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నీవుసేతుబంధనమథనప్రకారములోనచిర్ణన వాఁడవటంచునేమొ యనినసేతుబంధనంబునకమృతమథనంబునకుంగర్తయగు పురుషోత్తమునితో వర్ణనీయుండగురాజునకుఁదాదాత్మ్యంబుఁజెప్పినయైనను భవదాగమనంబు సేతుబంధ

నంబుకొంటశోలేకమథనంబుకొంటకేమోయని సకలద్వీ
పంబులునీకువశంవదంబులగుటం జేసి ద్వీపాంతరం
బందైననుజేతవ్యంబు లేకుండుటవలనను, ప్రాప్త లక్ష్మీ
కుండవగుటంజేసిమథనప్రసక్తి లేకుండుటవలననుసము
ద్రుఁడుభయంబుజెందవలవదనిపురుషోత్తమునకుఁబూ
ర్వావస్థకంటెవర్ణనీయరాజభావావస్థయందుత్కర్ష
విభావనంబుగలుగుటవలననధికాభేదరూపకంబగు
నింకన్యూనాభేదరూపకంబెట్టిదనిన ॥

క ॥ మూఁడవనేత్రము లేకయు ।
క్రీడార్థము వెలసె శివుఁడు నృపుఁడగుచు నన్ ।
గూడు న్యూనాభేదము ।
సీతోద్భవ రాజవాహ నీరద దేహా ॥ ౪౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు శివునికి ద్వితీయ లోచ
నప్రహాణోక్తిచేతఁ బూర్వావస్థకంటె వర్ణనీయరా
జభావావస్థయందు న్యూనతాప్రదర్శనంబువలనద్వి
తీయంబైనన్యూనాభేదరూపకంబయ్యె న్యూనత్వప్రశ్న
నంబును నభేదదార్ఢ్యాపాదకంబుగావునఁ జమత్కా
రకారియయ్యె మఱియును ॥

చ ॥ అబలలయందుఁ గాంచనము
లందు భ్రమణవిధిగల్గఁ జేసినా ।
యబలలయందుఁ గాంచనము
లందును భ్రాంతిదొలంగినిష్ఠచేఁ ।

ప్రబలినవాఁడుచూడఁగన
రాకృతిదాల్చిచెలంగుచున్నయ ।
న్నిబిడపరాక్రమక్రమవి
నిద్రుఁడుకేవలరుద్రుఁడేధరకా ॥ ౫౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుగేవలవిశేషణంబుచేతఁ విరక్తునకుఁ బ్రసిద్ధశివతాదాత్మ్యంబునిర్దేశించినరాకృతిదాల్చియని దివ్యమూర్తివైకల్య ప్రతిపాదనంబువలనన్యూనాభేదరూపకంబయ్యె నింకననుభయాభేదరూపకంబెట్టిదనిన ॥

క ॥ ఎవ్వండేనిపురంబులఁ ।
గ్రొవ్వణఁగదహించెనట్టిరుద్రుండితఁడై ।
నివ్వటిలెనివ్వసుధనన ।
నవ్వలనజెలంగుననుభయాభేదంబై ॥ ౫౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున నెవ్వండేని పురంబుల దహించెనోయనువిశేషణంబుచేవర్ణనీయుండైన రాజునందు బ్రసిద్ధశివాభేదానురంజనంబువలన శివునకుఁబూర్వావస్థకంటె వర్ణనీయ రాజభావావస్థయందున్యూనత్వాధికత్వంబులనువర్ణింపకుండుటవలనఁదృతీయంబైన యనుభయాభేద రూపకంబయ్యె మఱియును ॥

చ ॥ సరయువునందుఁజంద్రరుచి
సైకతవేదిఁజిరంబుసిద్ధులి ।

ద్దఱుకలహించిరందొకఁడు
దారితుఁడయ్యెనుముందుకైటభా ।
సురుఁడనివేఱొకండువిర
సుండగుకంసుఁడటంచునట్టినీ ।
విరువురలోనముందుహతు
నెవ్వనిజేసితో తెల్పుతత్త్వముఁ ॥ ౫౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందునట్టినీవనిచెప్పుటచేతఁ
గంసకైటభహంతయగు గరుడధ్వజునితోడఁదాదా
త్మ్యంబు వర్ణనీయుండైన రాజునకుఁ బ్రతిపాదించి
యారాజునుద్దేశించి కంసకైటభహనన పౌర్వాపర్య
ప్రశ్నవ్యాజంబుచేతఁదత్తాదాత్మ్యదృఢీకరణంబువల
నవిష్ణువునకుఁ బూర్వావస్థకంటెఁ బ్రకృతరాజభావా
వస్థయందుత్కర్షాపకర్షా విభావనంబువలన ననుభ
యాభేదరూపకంబయ్యెనింక నధికతాద్రూప్యరూ
పకాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

క ॥ అంకవిశిష్టుండగునే ।
ణాంకునకన్నుమృగేక్షణాస్యేందుఁడుతాఁ ।
బొంకముగాంచెనననిరా ।
తంకతనిదియొప్పునధికతాద్రూప్యంబై ॥ ౫౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందుఁ జంద్రునకు నంకవి
శిష్టుండగు ననియెడు విశేషణంబుచేతఁబూర్వావస్థ
కంటె వర్ణనీయ ముఖావస్థయం దుత్కర్ష ప్రతిపాద

నంబువలన జతుర్థంబైన యధికతాద్రూప్య రూప
కాలంకారంబయ్యెనుఱియు.

చ॥ అసువులుపోవ భీమతనయా
మనమయ్యెడనన్నుఁజేరునం।
చనస్మృశవైఖరిఁ జడని
రర్థముగాఁదలఁపంగనేలనా।
కానఁగఁదదర్థిక శ్రుతిన
హీనబుధాగ్రణిస్థ్యె చెలంగున।
య్యానమశరుండు నైషధ
ముఖాత్రిజనుఃపరమంచుఁ దెల్పెఁబో ॥ ౫౮ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ బ్రసిద్ధ చంద్రునిని
ర్యాణ కాలికమనః ప్రవేశశ్రుతి తాత్పర్య విషయుం
డు గాఁడిఁకేమనిన నలముఖచంద్రుండేయని యంత
కంటెనాధిక్య ప్రతిపాదనంబుంలన నధికతాద్రూప్య
రూపకంబయ్యె నింకన్యూనతాద్రూప్య రూపకం బె
ట్టిదనిన ॥

క॥ క్షీరసముద్రములోపల।
నారూఢిజనించనట్టి యపరేందిరయీ।
నారీమణియనిచెప్పను।
దారతరస్ఫూర్తి న్యూనతాద్రూప్యమగుఁ ॥ ౫౯ ॥

గీ॥ అచతురాననుఁడగు ద్వితీయాబ్జభవుఁడు।
ద్విభుజుఁడైన నట్టిరెండవ విష్ణుదేవుఁ।

డాటలాంబకు డైనట్టియపరశివుఁడు।
రమణభగవంతుఁడగు బాదరాయణుండు॥ ౪౬ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునం దపరాది విశేషంబులవలన హిరణ్యగర్భ హరిహరులయందు దాద్రూప్యమాత్ర వివక్ష భావితంబయ్యె. జతుర్వదనత్వాది వైకల్యంబును క్తంబయ్యెఁ గావునఁబంచమం బైన న్యూనతాద్రూప్యరూపకంబనం బఱఁగె నిదియేకగుణ లోపంబుగలుగుచుండ సామ్యదార్ఢ్యంబు విశేషోక్త్యలంకారంబను లక్షణలక్షితం బగుటవలన విశేషోక్త్యుదాహరణంబని వామనుండు వ్రాకుచ్చెమఱియు॥

క॥ ఈచెలిముఖచంద్రునిచే।
లోచనసుఖమబ్బుచుండ లోకమునన్వే।
ఱేచందురు డేటికినన।
నాచో దాద్రూప్య మనుభయాధ్య న్వితమా॥ ౪౭ ॥

మ॥ నలినచ్ఛాయ హరింపలే డొ
నయనానందంబు గావింపడో।
జలజాస్త్రుం గను గొన్న
మాత్రముననే సంవర్ధితుంజేయడో।
లలితత్వద్వదనేందు డుండ
నపర గ్లాజృంభితుండౌటయు।
జ్వలపీయూషమదంబుచే
నన ద్వదోష్ఠంబందు గల్గుంజెలీ॥ ౪౮ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నపరగ్లాయని చెప్పు టచే ముఖచంద్రునకు బ్రసిద్ధచంద్రుని కంటె భేదం బును బ్రకటీకరించి యీముఖచందురునకు బ్రసిద్ధచంద్రకార్యైకారిత్వమాత్ర ప్రతిపాదనంబువలన నుత్కర్షాపకర్షంబులను బ్రదర్శింపకుండుటచే షష్ఠంబైన యనుభయతాద్రూప్య రూపకంబయ్యె నీరూపకాలంకారంబునకు నిరవయవత్వ సావయవత్వాదిభేదంబులు చిత్రమీమాంసయందు విస్తరింపంబడియె జూడవలయు మఱియుబరిణామాలంకార లక్షణం బెట్టిదనిన ।

పరిణామాలంకారము .

గీ॥ విషయివిషయస్వరూపతావేశమునం బ్రి ।
యార్థమైననుబరిణామమగును గృతుల ।
సన్నతాపాంగికడుసుప్రసన్నమగుచు ।
జెలగునయనాబ్జముననిరీక్షించెననంగ ॥ ౫౯ ॥

వ॥ ఎచ్చటనైన నారోప్యమాణంబైన విషయియగు పద్మాదికంబు కించిత్కార్యోపయోగంబు కొఱకునిబధ్యమానంబై తదుపయోగిత్వంబు తనకుదనవలనసంభవింప కుండుటంజేసి ప్రకృతనయనాద్యాత్మతాపత్తినపేక్షించునచ్చట బరిణామం బీయుదాహరణంబునందు మయూరవ్యంసకాది సమాసంబు చేతనుత్తరపదార్థప్రాధాన్యంబు గలుగుట వలన వీక్షణోప

యోగిత్వంబబ్జంబునకుగాని నయనంబునకు గలుగనేరదు । ఉపమితి సమాసాశ్రయణంబుచేత నయనమబ్జమివ నయనాబ్జమని పూర్వ పదార్థంబునకుబ్రాధాన్యంబు చెప్పంబడెనేని యుపమితం వ్యాఘ్రాదిసామాన్యాప్రయోగె యనియెడు నుపమితి సమాసానుశాసనంబువలన సామాన్యధర్మప్రయోగంబుప మితి సమాసంబునందు నిషిద్ధంబగుట నీయుదాహరణంబునందును బ్రసన్న మగుచునని సుప్రసన్నత్వరూప సామాన్యధర్మప్రయోగంబు సేయుటం జేసిపూర్వపదార్థంబునకుబ్రాధాన్యంబుసెప్పగూడదు కావుననబ్జంబునకు వీక్షణోపయోగిత్వంబు స్వాత్మచే సంభవింపదందు వలన నయ్యబ్జంబునకుబ్రకృత నయనాత్మతాపరిణామంబపేక్షణీయం బగుటవలన బరిణామాలంకారంబయ్యె మఱియు ॥

మహాస్రగ్ధర ॥ హారమాళిస్రగ్వరంబా
నమరనదినిసీతాంగనాలక్ష్మణుల్ రా ।
నురులీలన్ దాటిదాశా
ధ్యునకనుజునిపైనొప్పుకారుణ్యరూపా ।
తరముస్వేనిచ్చివ్యామ
స్తనులు శబరకాంతల్ప్రమామోదయుక్తి ।
స్థిరతస్వాన్వంటరాజై
చ్చెరరఘుకులుడచ్చిత్రకూటాద్రిజేరెన్ ॥ ౬౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నారోప్యమాణంబై
నయాంతరంబులక్షణ కారుణ్యారూపత్వాపత్తి చేతగు
హుండు శ్రీరామ ప్రసాదైకాకాంక్షి యగుటంజేసి
వేతనార్థిగాకుండుటవలన గుహోపకారలక్షణ కా
ర్యోపయోగి యయ్యెంగావున బరిణామాలంకారం
బయ్యెనింకనుల్లేఖాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ బహుగృహీతులునొకవ్యక్తిబహువిధముల ।
లీలనుల్లేఖసేయనుల్లేఖమగును ।
గాముఁడవికాంతలర్థులుకల్పకమని ॥
రిపులుయముఁడంచుఁజూచిరినృపుననంగ ॥ ౯౦ ॥

వ ॥ ఏస్థలంబునన్నైననేక ధర్మయోగంబుగలిగిమెలఁ
గునొకవస్తువుతత్తద్ధర్మయోగరూప నిమిత్తభేదంబువ
లననేకులగుగృహీతలచేననేకప్రకారంబులనుల్లేఖిం
పంబడినచ్చట నుల్లేఖాలంకారంబగు నట్లనిననీయు
దాహరణంబునందునేకోల్లేఖన విషయంబై రుచ్యర్థి
త్వభయాదికంబు యథార్థంబైన ప్రయోజనంబు.
రుచియననభిరతియగునర్థిత్వంబనంగ లిప్సయయ్యెభ
యంబనభీతియగు । నిందుసౌందర్యవితరణపరాక్రమ
శాలియగు మహీపాలుండొకండెస్త్రీలచేతనర్థుల
చేతఁబ్రత్యర్థులచేతరుచ్యర్థిత్వ భయంబులచేఁగామక
ల్పతరుకాలాత్మకుండై చూడంబడెమఱియు ॥

మ ॥ కరిరాడ్రక్షకుఁడంచువృద్ధవనిత

ల్కంఠజాలయానాథుఁ గాఁ ।
దరుణీరత్నము లున్యథాస్థితునిఁ
గాఁ గద్బాలిక ల్చూడఁగా ।
హరిచెన్నొందెననంగనిచ్చట
నుదాహ్యవ్యాప్తిచేనిద్ధరం ।
బరమోదాహరణంబుగా
విలసిల్లుఁ బద్మామనోనాయకా ॥ ౭౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందే శ్రీకృష్ణుండు మధురాపురప్రవిష్టుండగుచు నారీతి శీతుండును భక్తుండును నైన గజేంద్రుని సత్వరుండై రక్షించినట్టి యాదిపురుషుం డితం డనుచు సంసార భయంబుచేతఁ దదభయార్థులగు వృద్ధాంగనలచేతఁ జూడంబడియె నద్దేవుండు చంచలభావంబున సుప్రసిద్ధయగు నయ్యిందిరకుఁ గామోచార వైదగ్ధ్యంబుచే నిత్యవల్లభుఁడయ్యె నట్టినిత్య యౌవనశాలియగు దివ్యపురుషుం డితండని యువతిసమూహంబుచే సోత్కంఠంబుగా వీక్షింపఁబడియె బాహ్యరూప వేషాలంకారదర్శనమాత్రాసక్తులగు బాలాంగనలచే యథావస్థిత వేషాదియుక్తుండై యవలోకింపంబడియెం గావున ననేకు లనేకవిధంబుల నుల్లేఖించుటవలన నుల్లేఖాలంకారంబయ్యెఁ బూర్వోదాహరణస్థితోల్లేఖాలంకారంబు కామత్వాద్యారోపరూప కసంకీర్ణంబిందు శుద్ధంబగు

టవలనభేదంబుపపాదితంబయ్యెమఱియు ॥

గీ ॥ ఒగివిషయభేదమునననుర్వినాకగృహీత ।
బహువిధోల్లేఖనముసేయఁబరఁగునదియె ।
వచనమునగురుఁడర్జునుండుచితకీర్తి ।
చాపమునభీష్ముఁడనగనుజక్రపాణి ॥ ౬౩ ॥

వ ॥ ఏస్థలంబుననైనగృహీతభేదాభావంబుగలిగియువి
షయభేదంబువలనబహువిధోల్లేఖనంబుసేయనిదియు
నుల్లేఖాలంకారంబనంబరఁగునీయుదాహరణంబునం
దువచనాదివిషయంబైగుర్వాదిశబ్దంబులకుబృహస్ప
త్యాద్యర్థాంతరక్రోడీకరణంబువలననీయుల్లేఖాలం
కారంబుశ్లేషాలంకారసంకీర్ణంబయ్యెమఱియు ॥

చ ॥ చనుఁగవయందకార్శ్యమును
జక్కనిమధ్యమునందుఁగార్శ్యముం ।
గనుఁగవనాయతత్వమును
గాంతకటీతటవిస్మృతత్వముం ।
గనదధరంబునందరుణ
కాంతియుఁగల్గికృపైకశాలియై ।
తనరుకపాలిభాగ్యము
ముదంబుననామదిఁదోఁచుఁగావుతన్ ॥ ౬౪ ॥

వ ॥ ఎప్పట్టుననేని స్మృతిభ్రాంతిసందేహంబులుసాదృ
శ్యంబువలననిబధ్యమానంబులగునప్పట్టునస్మృతిమ
దలంకారంబనియును. భ్రాంతిమదలంకారంబనియు

నుస్మృత్యాదిపదాంకితంబైనయలంకారత్రయంబగు నిప్పుడు యథాక్రమంబుగానుదాహరించెదనెట్లనిన॥

స్మృత్యలంకారము.

గీ॥ పరఁగుసాదృశ్యముననునిబద్ధమైన।
స్మృతివశంబునస్మృత్యలంకృతియుఁనయ్యె।
నలినమునుజూచుచుండఁగానామనంబు।
వనజనయనాముఖావగాహనమొనర్చె॥ ౬౫॥

వ॥ మఱియు॥

చ॥ సురలకునైనవిస్మయము
సొంపునఁజేయుచుమందరంజలో।
త్తరణమొనర్చిహస్తమునఁ
జామరసంబురహిన్ధరించియిం।
దిరయననొప్పునొక్కతరు
ణింగనిమందరదుగ్ధసింధుబం।
ధురమథనప్రకారమును
దోయధిశాయిదలంచెనాత్మలోన్॥ ౬౬॥

వ॥ పూర్వోక్తంబైనస్మృతిమదలంకారోదాహరణంబునందు సదృశంబైనవస్తువునకే స్మరణంబునీయుదాహరణంబునందు సదృశలక్ష్మీస్మృతిపూర్వకంబుగాఁదత్సంబంధియగు సింధుమథనంబునకు స్మరణంబు చెప్పుటవలన బరస్పరభేదంబు నిర్దిష్టంబయ్యె నింకభ్రాంతిమదలంకారంబెట్టిదనిన॥

భ్రాంతిమదలంకారము .

గీ ॥ పరఁగుసాదృశ్యమువనునిబద్ధమైన ।
భ్రాంతిచేభ్రాంత్యలంకృతిపరిఢవిల్లె ।
నెలఁతయీమత్తమధుపంబునీముఖంబు ।
గాంచిపంకజమంచుగ్రహించెమదిని ॥ ౬౭ ॥

వ ॥ మఱియు ॥

గీ ॥ అళిపలాశకుసుమమనుభ్రాంతిచేశుక !
తుండమందువ్రాలుచుండనదియు ।
షట్పదమునుగాంచిజంబూఫలంబని ।
కబళనంబుసేయఁగడఁగెనంత ॥ ౬౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు భ్రాంతిమదలంకారం
బుపరస్పరభ్రాంతినిబంధనంబయ్యెఁ గావునఁ బూ
ర్వోదాహరణంబునకంటెవిశేషంబునిర్దిష్టంబయ్యె
నింకసందేహాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

సందేహాలంకారము .

క ॥ సందేహాలంకృతియగు ।
నెందేనియుసందియంబునెసఁగినపోల్కిం ।
జందురుఁడొకొకమలమోయీ ।
సుందరివదనంబనంగసాబగాకృతులర్ ॥ ౬౯ ॥

గీ ॥ జీవనగ్రహణార్థమైచేరివంగి ।
తివిరిగ్రహియించిమఱలనద్ధితులనగుచు ।
రట్టిదుజ్జనులాఘటీయంత్రమునకు ।

నన్నలోతమ్ములోఁజూడనవనియందు ॥ ౭౦ ॥

వ ॥ పూర్వోదాహృతంబైనసందేహంబుప్రసిద్ధకోటికం బిదియప్రసిద్ధకోటికంబుమఱియునపహ్నవాలంకారం బెట్టిదనిన ॥

అపహ్నవాలంకారము .

క ॥ పరధర్మారోపార్థము ।
నిరతంబుస్వకీయధర్మనిహ్నవమొనరన్ ।
ధరణినపహ్నవమగుహిమ ।
కిరణఁడీతఁడుగాఁడుగగనగంగాబ్జమనన్ ॥ ౭౧ ॥

వ ॥ వర్ణనీయంబైన వస్తువునందుఁదత్సదృశధర్మారోపఫలకంబైన తదీయధర్మనిహ్నవంబునుమఱియుగవినుతివికాసోత్ప్రేక్షితధర్మాంతరనిహ్నవంబునుశుద్ధాపహ్నవంబనంబరఁగునట్లంటేని యీలక్ష్యంబునఁజంద్రునియందుఁ దదీయధర్మంబైన చంద్రత్వంబునకపహ్నవంబు గగనగంగాబ్జత్వారోపఫలకంబయ్యెఁ గావునమఱియు ॥

ఉ ॥ ఇందునియందునెద్దిదళితేంద్ర
మణిద్యుతిదానిఁగాంచివే ।
కొందఱునంకమంచుమఱిఁ
గొందఱువారిధిపంకమంచునున్ ।
గొందఱులేఁడియంచుమఱిఁ
గొందఱుభూచ్ఛవియంచునందు రే ।

నందునిశానిపీతజఠరాంతర
సాంద్రతమంబటంచొగిన్ ॥ ౭౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునం దుత్ప్రేక్షితధర్మంబుల
కునపహ్నవంబు కంఠోక్తంబుగాకపరపక్షత్వోపన్యా
సంబువలననర్థసిద్ధంబయ్యెంగావునఁ బూర్వోదాహృ
తంబుకంటెవిశేషంబునిర్దేశింపంబడియెమఱియు ॥

చ ॥ వెలఁగునుహేత్వపహ్నవము
సిద్ధముగానదియుక్తిపూర్వకా ।
కలనవహించుచోనధిక
కాంతినితండతితీవ్రుఁడౌటచేఁ ।
గలువలఱేఁడుగాఁడురవి
గాఁడునిశీథినిగాననింకన ।
జ్జలనిధినుండునౌర్వశిఖి
చయ్యనవుద్ధితమయ్యెనంచనన్ ॥ ౭౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ దీవ్రత్వనైశత్వయు
క్తులవలనఁ జంద్రునియందె చంద్రత్వసూర్యత్వాప
హ్నవంబు బడబానలత్వారోపార్థకంబై యున్నయ
దిగావున హేత్వపహ్నవమయ్యె మఱియు నెట్లనిన ॥

ఉ ॥ మందరశైలమూలతల
మధ్యపరిభ్రమణవ్రణోదితా ।
మందకిణాంబఖండశశిమండల
మందుఁజెలంగుచుండఁగాఁ ।

గొందఱుమందు లేణమును
క్షోణితలద్యుతియుఁ శశంబటం ।
చందురుగానివానికిని
నచ్చటలేదు ప్రసక్తియెవ్విధిన్ ॥ ౭౪ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ జంద్రమధ్యంబునమ థనకాలికమందర శిలాసంఘట్టన కిణంబునకె కాని ఛాయాదులకు సంభవంబులేదని ఛాయాత్వాద్యపహ్నవంబు పామర వచనతోపన్యాసంబుచే నావిష్కృతంబయ్యె నింకఁబర్యస్తాపహ్నవంబెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ నిక్కవంబుగఁ దద్ధర్మనిహ్నవంబు ।
నన్యమందున నారోపణార్థమైనఁ ।
బరఁగుఁబర్యస్త మనెడునపహ్నంబు ।
శశియుతుఁడుగాఁడు శశిప్రియాస్యంబనంగ ॥ ౭౫ ॥

వ ॥ ఒకానొకటియగు వస్తువునందుఁ దదీయ ధర్మనిహ్నవమన్యంబైన వర్ణనీయమగు వస్తువునందారోపార్థ మయ్యెనేని పర్యస్తాపహ్నుతి యగునియ్యుదాహరణమునందుఁ జంద్రునియందుఁ జంద్రత్వ నిషేధము వర్ణనీయంబైప్రియా వదనమునం దారోపార్థమయ్యెమఱియునెట్లనిన ॥

క ॥ ధరవిషముగాదు గరళం ।
బరయఁగరమవిషము వ్యత్యయంబంద్రుజనుల్ ।
హరుఁడెసఁగఁద్రావిమేల్కనె ।

హరియుక్తస్వ్యశయించినంత నటనిద్రించెన్ ॥ ౭౬ ॥

వ ॥ పూర్వోక్తంబైన యుదాహరణమందు హేతూక్తిలేదయ్యె నిందుఁగల్గుటంజేసి భేదముపపాదిత మయ్యెఁ బూర్వాపహ్నవమునకుం బరెదీనికి నిర్దోవిధ్యంబు దెలియ వలయు నింకభ్రాంతాపహ్నవంబెట్టి దనిన ॥

క ॥ భ్రాంతాపహ్నుతియుతర ।
భ్రాంతిగలిగి తన్నివృత్తిపాటిలినయెడన్ ।
సంతాపంబొనరించెను ।
గాంతాజ్వరమే మొకాదు కంతుఁడనంగన్ ॥ ౭౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు సంతాపం బొనరించెనని నాయికచే స్మర వృత్తాంతంబు చెప్పంబడుచుండ జ్వరసాధర్మ్యంబువలన ఋజుబుద్ధియగు చెలికత్తియ జ్వరమాయని యడిగినజ్వరంబుగాదు స్మరుండని తత్వంబుగాఁ జెప్పుటచే భ్రాంతినివారణంబుసేయంబడెంగావున భ్రాంతాపహ్నవం బయ్యె మఱియు ॥

క ॥ ఇదిమొట్టమహిమ మున్నతిఁ।
బొదలెడునాగరికయుభయ పుచ్ఛంబగుచున్ ।
మదగజముగానిమహిషం ।
బిదిగాదిలఁగాదుపుచ్ఛ మిదితుండమగున్ ॥ ౭౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు సంభావితభ్రాంతిపూ

ర్వకంబైనభ్రాంతాపహ్నవంబగు మఱియు ॥

చ ॥ జడయిదిగాదు వేణిక
విషంబిదిగాదు మెడన్మృగీమదం ।
బడఁపుశిరంబునందుఁగను
లోహిత రేఖకగాదుపుష్ప ।
మిమ్మొడలను భూతిగాదిది
వియోగజపాండిమపుష్పకాండయో ।
జడపురవైరికోపమున
సాకుననిట్టులేల నేచఁగాఁ ॥ ౭౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ గల్పిత భ్రాంతి పూర్వోదాహరణంబునందునుంబోలెఁ బ్రశ్నంబు లేకుండుటవలన జడయిదిగాదు వేణికయన్నది యాదిగాఁగలనిషేధమాత్రంబువలనను న్నేయంబగు గావున భేదంబునివ్వటిల్లె ॥

క ॥ ధరఁదత్వాఖ్యానోపమ ।
సరగునవిస్పష్టమైన సాదృశ్యమునన్ ।
సరసిజముగాదుముఖమిది ।
నెఱిభృంగములివియుఁగావు నేత్రములనినన్ ॥ ౮౦ ॥

వ ॥ ఏతల్లక్షణలక్షితం బగుటంజేసి యాచార్యదండి యీయుదాహరణంబునందుఁ దత్వాఖ్యానోపమాఖ్యంబైన యుపమాభేదంబనితలంచెమఱియు ॥

క ॥ ధరణిఁ జేకాపహ్నుతి ।

నెఱినన్యభ్రాంతితథ్యనిహ్నవమొనరఁ ।
మొరయుచుఁగాలందవిలెడు ।
వరుఁడా కాఁడమ్మచెలియవరనూపురమా ॥ ౮౧॥

వ ॥ ఒకనినుద్దేశించి యొకనిచేతంజెప్పంబడిన రహస్యవచనంబ న్యునిచేత నాకర్ణితంబగుచు నుండ స్వవచనంబునకుఁ దాత్పర్యాంతరవర్ణనంబుచేసి తథ్యనిహ్నవంబుసేయుటవలన ఛేకుండనవిదగ్ధుండగు వానిచేతఁగృతంబైనయపహ్నుతి గావున ఛేకాపహ్నుతియని యియ్యలంకారంబు సార్థకనామకంబయ్యె నీయుదాహరణంబునందు నాయికచేతనర్మసఖినుద్దేశించి మొరయుచుఁ గాలం దవిలెడు నని నిజవృత్తాంతంబునివేద్యమానంబైనఁదద్వచనంబునువిని వరుఁడా యేమియనిశంకించిన చెలికత్తియనుగురించి వరుఁడుకాఁడునూపురంబనినిహ్నవించుట వలన ఛేకాపహ్నవంబయ్యెమఱియు ॥

గీ ॥ పులకలొదవించెసత్కృతులొలయఁజేసె ।
నధరబింబక్షతంబులనాచరించెఁ ।
జేడరోనాగరికుఁడునిన్గూడెనేమొ ।
కాఁడుకాఁడమ్మసఖివలిగాలిసుమ్ము ॥ ౮౨॥

వ ॥ ఇదియర్థయోజనచేతఁదథ్యనిహ్నవంబునకు దాహరణంబయ్యెనింకశబ్దయోజనచేసెట్లనిన ॥

చ ॥ కమలభవద్విలోచన

వికాసమునెంతుఁదలంతునీలకాం ।
తములగునీదుకుంతల
కథల్ మహితద్యుతిగల్గునీవిలా ।
సములవశుండనై తినను
స్వప్నదశోక్తినిరాధకినక్కచేఁ ।
దెమలినఁదత్పరత్వమునఁ
దెల్పినకృష్ణుఁడుమమ్ముఁబ్రోవుత౯ ॥ ౮౩ ॥

వ॥ ఈసర్వంబును విషయాంతర యోజన కుదాహరణంబయ్యె నింకవిషయంబునకైక్యంబుగలుగ వ్యవస్థాభేదంబుచే యోజనయొట్టిదనిన ॥

గీ॥ నాఁతియొకతెసఖిబుద్ధినాథుతోడఁ ।
జెలఁగుచునుజారవృత్తంబుచెప్పుచుండి ।
పిదపభర్తయటంచుఁదామదినెఱింగి ।
యంతమేల్కాంటిననపూర్తియమరఁజేసె ॥ ౮౪ ॥

గీ॥ వ్యాజదంభాదిపదముల వ్యక్తియందు ।
నిహ్నవముగల్గఁ గైతవాపహ్నవమగు ।
సారసాక్షికటాక్షవీక్షామిషమున ।
నిర్గమించెనుస్మరశరవర్గమనఁగ ॥ ౮౫ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు సత్యత్వాభిధాయియగుమిషపదంబుచే నివికాంతాకటాక్షంబులుగావు । ఇకనెవ్వియనిన స్మరశరంబులని యపహ్నవంబుఁబ్రతీయమానంబయ్యెమఱియు ॥

చ॥ మరువిపినంబులన్ గగన
మధ్యగతార్కకరచ్ఛటాపరి।
స్ఫురణఁదపించిభూజములు
భూరిపిపాసఁగృశించిసక్రంధబం।
ధురభయదోద్ధితానిల
విధూతదవాగ్నిశిఖాపదేశవి।
స్తరితమహోగ్రజిహ్వకలుసాచి
జలంబులఁగోరుచుండెడిన్ ॥ ౭౮ ॥

ఉత్ప్రేక్షాలంకారము

గీ॥ వస్తుహేతుఫలాత్మతవలనఁగృతుల।
నెసఁగుసంభావనంబయుత్ప్రేక్షయయ్యె।
విషయముక్తమనుక్తమై వెలయదాన్య।
శిష్టములగునుసిద్ధమసిద్ధమైన ॥ ౭౯ ॥

వ। ఎచ్చోటనైననన్యధర్మ సంబంధంబను నిమిత్తంబై
ననన్యంబున కన్య తాదాత్మ్య సంభావనంబగు నచ్చ
టనదియుత్ప్రేక్షాలంకారంబగు నయ్యుత్ప్రేక్షయువ
స్తుహేతుఫలాత్మతా విషయత్వంబు చేతఁద్రివిధంబ
య్యెనందాకానొకవస్తువునకు వస్త్వంతరతాదాత్మ్య
సంభావనంబుప్రథమంబైనస్వరూపోత్ప్రేక్షయనంబర
గు।న హేతువునకు హేతుభావంబు చేసంభావనంబుద్వితీ
యంబైన హేతూత్ప్రేక్షయయ్యె.న ఫలంబునకు ఫలత్వం
బు చేసంభావనంబుతృతీయంబైనఫలోత్ప్రేక్షయయ్యె

వానియందాద్యంబైనస్వరూపోత్ప్రేక్షయుక్తవిషయం బనియనుక్తవిషయంబనియును ద్వివిధంబయ్యె। ద్వితీయంబైన హేతూత్ప్రేక్షయుసిద్ధవిషయంబనియునసిద్ధయంబనియును ద్వివిధంబయ్యెఁ దృతీయంబైనఫలోత్ప్రేక్షయు నివ్విధంబుననె సిద్ధవిషయంబనియు నసిద్ధవిషయంబనియును ద్వివిధంబయ్యె। నీక్రమంబున నుక్తవిషయస్వరూపోత్ప్రేక్షయు। ననుక్తవిషయస్వరూపోత్ప్రేక్షయు సిద్ధవిషయ హేతూత్ప్రేక్షయునసిద్ధవిషయ హేతూత్ప్రేక్షయు సిద్ధవిషయ ఫలోత్ప్రేక్షయు నసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్షయుననియాఱువిధంబులయ్యె వీనికియథాక్రమముగా నుదాహరణములువేఱువేఱువివరించెద నందుక్తవిషయ స్వరూపోత్ప్రేక్ష యెట్లనిన॥

క॥ భీకరసాయంసమయ।
వ్యాకులకోకీహృదంత రాయతవిరహా।
స్తోకానలభవధూమా।
నీకంబనియాతమంబు నేశంకింతుఁ॥ ౮౮॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు సాయంతనసమయమున సర్వత్రవిసృమరంబైనతిమిరమునకు గమ్యమానంబైన నీలత్వ దృష్టిప్రతిబంధకత్వాది ధర్మసంబంధంబను నిమిత్తముచే సద్యఃప్రియవియుక్తసకల హరిద్విసరవిహరమాణ చక్రవాకీహృదయ ప్రదేశ ప్రజ్వ

లిష్యద్వీరహ దహనధూమస్తోమ తాదాత్మ్యసంభావ
నము గలుగుట వలన స్వరూపోత్ప్రేక్షయయ్యె విష
యమైన తమముపాత్తమగుటవలన నుక్తవిషయయు
నయ్యెమఱియు ॥

మ ॥ అవికాసస్థితి రీతిబాలశశి
వక్రాకారతఁ లోహిత ।
చ్ఛవినింపొందు పలాశకుట్మలము
లంచస్ఫూర్తిసద్యోవసం ।
తవరానంతకుతూహలా
కలితనానాదిగ్వనీకామినీ ।
నవలీలార్ద్రనఖక్షతప్రతతులో
నానెంతయున్భాసిలెఁ ॥ ౫౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు కింశుక ముకుళముల కువక్రత్వలౌహిత్య ధర్మసంబధమను నిమిత్తముచే సద్యఃకృతనఖక్షత తాదాత్మ్యసంభావనముగలిగెంగావున నుక్తవిషయ స్వరూపోత్ప్రేక్షాలంకారమయ్యె బూర్వోదాహరణమునందు నిమిత్తభూతధర్మసంబంధంబు గమ్యమయ్యె నిందుపాత్తమయ్యె గావున భేదముపపాదితమయ్యె నీయుదాహరణ పద్యమునకు మూలమైన ॥

బాలేందువక్రాణ్యవికాసభావా
ద్బభుఃపలాశాన్యతిలోహితాని ।

॥ సద్యోవసంతేనసమాగతానాం
నఖక్షతానీవవనస్థలీనాం ॥

ఈశ్లోకమునందునివశబ్దంబు సాదృశ్యవాచకంబై ప్రసిద్ధ మగుటవలనలింపతీవేత్యాదిస్థలంబులయందునుపమానత్వార్థంబైనకర్తకుఁ గ్రియోపసర్జనత్వంబుగలుగుటవలననచ్చటనుపమాలంకారంబుగాకుండిననిచ్చటనుపమాబాధకంబైనయన్యోపసర్జనత్వంబు నఖక్షతంబులకు లేకుండుటవలన నుపమాలంకారం బగుంగాకయనిశంకింపవలవదదియెందువలనననిన నెందైననొకచోటనువర్తమానంబులైన నఖక్షతంబులతోడ నుపమ చెప్పశక్యంబగుటచేతను వసంతనాయక సమాగతవనస్థలీసంబంధిత్వవిశేషణానపేక్షిత్వంబువలననిందుఁదద్విశేషణోపాదానంబుపలాశముకుళంబులకునఖక్షతతాదాత్మ్యసంభావనంబునందె యివశబ్దంబునుసంస్థాపింపుచున్నయది . తాదృశంబులయందేతద్విశేషణంబులకుసాఫల్యంబుసంభవించు నింతియెకాదుసంభావనయందైనను నివశబ్దంబు దూరేతిష్ఠ దేవదత్త ఇవాభాతీత్యాది ప్రయోగంబువలనఁగలుగుంగావున నింకననుక్తవిషయస్వరూపోత్ప్రేక్షాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ ఈతమంబాతతాంగకవ్రాతములను ।
లేపనమొనర్చుచున్నదో లీలననఁగ ।

మంజులములైనయంజనపుంజములను ।
నభమువర్షించుచున్నదోనాఁగఁదనరె ॥ ౮౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁదమోవ్యాపనంబు నభఃప్రభృతిభూపర్యంతంబుసకలవస్తుసాంద్రమలినీకరణంబనునిమిత్తంబుచేతనుత్ప్రేక్షితంబయ్యెఁగావునఁదమఃకర్తృకలేపనక్రియాతాదాత్మ్యోత్ప్రేక్షయు నభఃకర్తృకాంజనవర్షణక్రియాతాదాత్మ్యోత్ప్రేక్షయునయ్యెనీయుత్ప్రేక్షాద్వయంబునుభయస్థలంబులయందు విషయభూతంబైన తమోవ్యాపనంబనుపాత్తంబగుటవలననను క్తవిషయస్వరూపోత్ప్రేక్షాద్వయంబనంబరఁగె. నోయియిందుఁదమంబునకువ్యాపనంబను నిమిత్తంబుచే లేపనకర్తృతాదాత్మ్యోత్ప్రేక్షయు నభంబునకును భూపర్యంతమైన గాఢనీలిమ వ్యాప్తత్వంబనునిమిత్తంబుచేతనునంజనవర్షణకర్తృతాదాత్మ్యోత్ప్రేక్షయు నగుంగావుననీయుత్ప్రేక్షాద్వయంబు నుక్తవిషయంబయగుంగావుత ననియాశంకింపవలవదేలయన నీయుదాహరణపద్యంబునకుమూలంబైన,

లింపతీవతమోంగానివర్షతీవాంజనంనభః ।

యనియెడులక్ష్యశ్లోకంబునందుఁబ్రయుక్తంబులైనలింపతివర్షతీ త్యాకారకాఖ్యాతంబులకుఁ గర్తృవాచకత్వంబు గలిగియున్నను భావప్రధానమాఖ్యాతమ్మను స్మృతివలన ధాత్వర్థక్రియకేప్రధానత్వంబుగలుగుటవ

లనఁబదుపసర్జనత్వంబుచేతనన్వితంబైనకర్మయుత్ప్రే
క్షణీయంబగుటంజేసి మఱియునొక్కచోనన్వయం
బసంభవంబగుటవలనఁగర్తృతాదాత్మ్యోత్ప్రేక్షయ
నిశంకింపందగదదిగావుననేయాఖ్యాతార్థంబైన క
ర్తకుఁ గ్రియోపసర్జనత్వంబుచేత నన్యత్రాన్వయంబ
సంభవంబగుటవలననేయాకర్తకు నుపమయం దుప
సనత్వంబుచేనన్వయంబునుదండిచేతఁ,

శ్లో॥ కర్తాయద్యుపమానంస్యా
న్న్యగ్భూతోఽసౌక్రియాపదే।
స్వక్రియాసాధనవ్యగ్రోనాలమన్యద్వ్యపేక్షితుం॥
అని నిరాకరింపబడియెఁ గొందఱువిషయంబులైనత
మోనభంబులకుఁ దత్కర్తృకలేపనవర్షణరూపధర్మో
త్ప్రేక్షాద్వయంబనియందురు తన్మతంబున స్వరూపో
త్ప్రేక్షకు ధర్మ్యుత్ప్రేక్షయుధర్మోత్ప్రేక్షయుననిద్వైవి
ధ్యంబుఁజూడవలయు మఱియు।

గీ॥ పృథుతరంగాగ్రములనబ్ధి ఫేనచంద।
నంబు పేష మొనర్చుచున్నాఁడొ యనఁగ।
నదికరంబులఁగొని చంద్రుఁడాశలనెడు।
వనితలకుఁబూయుచున్నాఁడొ యనఁగనలరె॥ ౯౦॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁదరంగాగ్రములచేతన
గు ఫేనప్రేరణంబుచందనపేషణత్వంబుచేనుత్ప్రేక్షింప
బడియె సముద్రపూరప్రథమప్రసృతతదుద్ధితచంద్రకర

దిగ్వ్యాపనంబును సముద్రోపాత్త ఫేనచందనకృతలేప
నత్వంబుచేతను నుత్ప్రేక్షితంబయ్యె నీయుభయ స్థలం
బులయందనుక్రమంబుగా సముద్రపూరప్రాంతగత
ఫేనపుంజీభవనంబును దిగ్ధవళీకరణంబును నిమిత్తంబు
లయ్యెంగావున విషయంబులైన ఫేనప్రేరణకరివ్యాప
నంబులకు పాదానంబు లేకుండుటవలన ననుక్తవిష
యస్వరూపోత్ప్రేక్షాలంకారంబులయ్యె। నెవ్వరిమ
తంబునందు సముద్రచంద్రులకే తత్కర్తృకపేషణలే
పనరూపధర్మోత్ప్రేక్షలని చెప్పంబడియె వారిమతంబు
నందుఁబూర్వోదాహరణంబున ధర్మియందు ధర్మాం
తరతాదాత్మ్యోత్ప్రేక్షయు నియ్యుదాహరణంబునందు
ధర్మియందు ధర్మ సంసర్గోత్ప్రేక్షయు నయ్యె ననిభే
దంబవగతంబు సేయవలయు నింక సిద్ధవిషయ హేతూ
త్ప్రేక్షయెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ లలననీమృదుపదయుగళంబునరయ।
క్షితివినిక్షేపణమునరక్తిమవహించె।
నీదుముఖకాంతిగోరియన్నీరజారి।
నలినములతోడవైరంబొనర్చె నిజము ॥ ౯౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ దరుణీ చరణంబుల
కుస్వతస్సిద్ధంబైనయరుణిమకు ధరణీతలనిక్షేపణంబు
నిజంబుగా హేతుత్వంబుకాదు గావున నహేతువైన
యున్నిక్షేపణంబునకు హేతుత్వంబుచేసంభావనగలు

గుటవలన హేతూత్ప్రేక్షయయ్యె నదియును నిక్షేపణంబుగలుగుటవలన సిద్ధవిషయయయ్యె మఱియుఁ జంద్రపద్మంబులకు విరోధంబుస్వాభావికంబై యుండగాంతావదన కాంతి ప్రేప్సహేతువు గాదు కావునఁదత్ప్రేప్సకు హేతుత్వసంభావన నిర్దిష్టంబయ్యెం గావున హేతూత్ప్రేక్ష యనంబరఁగె। సత్యంబుగాజంద్రునకుఁదత్ప్రాప్తీచ్ఛ లేకుండుటవలన నసిద్ధవిషయయయ్యె మఱియు నీరెంటికి నుదాహరణాంతరంబులువేఱ్వేరవివరించెద ॥

గీ ॥ రవినిశీథినిచంద్రుండుదివసమందు ।
లేకయుండుటచేనే మొవీఁకవిభుఁడు ।
సంతతోదయములగునిజప్రతాప ।
కీర్తులసృజించెధరణిపైఁగేవలముగ ॥ ౬౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు రాత్రిరవికిని దివంబునఁజంద్రునకునభావంబుగలుగుచున్నను బ్రతాపయశస్సృష్టికి హేతువుగాదు కావుననయ్యభావంబునకుఁ బ్రతాపయశస్సృష్టి హేతుత్వసంభావనసిద్ధవిషయ హేతూత్ప్రేక్షయయ్యెనింకనసిద్ధ విషయహేతూత్ప్రేక్షకుదాహరణాంతరంబెట్టెదనెన ॥

చ ॥ తరణిస్వగోసహస్రములఁ
దారొ౯నిమిశ్రమువైనలోచనా ।
పరవరనామధేయమున
భాసిలునీజనగోసహస్రముల్ ।

పొరిఁబొరి వెంటఁదోడుకొని
పోయెననావిలసిల్లెనందు చేఁ ।
గరమరుదారసాంధ్యమిది
గాఢతమస్తతిచేతఁగాదిలన్ ॥ ౬౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁదరణికృతంబైనస్వకిరణంబులతోఁగూడనగు జనదృష్టి హరణంబు రాత్రియందంధత్వమునకు హేతుత్వంబుచే నుత్ప్రేక్షితంబయ్యెఁగావుననసిద్ధవిషయ హేతూత్ప్రేక్షయయ్యెనింకసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్షయెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ తెఱవమధ్యంబుకుచధృతికొఱకుఁగనక ।
దామములబద్ధమైనదియే మొతలఁప ।
నంబుజమువారినీపదైక్యంబుకొఱకుఁ ।
దపమొనర్చుచున్నదితథ్యమఱయ ॥ ౬౪ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు మధ్యంబు తనంతనె పయోధరంబు ధరియించుచున్నదిగాని కనకదామ బంధనత్వాధ్యవసితవళిత్రయ శాలితాబలంబువలనఁ గాదుగావున మధ్యకర్తృకకుచధృతికనకదామబంధనఫలత్వంబుచేత నుత్ప్రేక్షింప బడుటవలనసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్షయనంబరఁగె ।నుదవాసతపస్త్వంబుచేత నధ్యవసితంబైన జలంబులయందలి జలజావస్థితికి రమణీచరణసాయుజ్యప్రాప్తిఫలంబుగాదుకావునగగనకుసుమాయమానంబగుతత్ప్రాప్తితపఃఫల

త్వంబుచేత నుత్ప్రేక్షితంబగుట వలన నసిద్ధవిషయ ఫలోత్ప్రేక్షయయ్యె మఱియువీనికి నుదాహరణాంత రంబులుక్రమంబుగానిరూపించెద ॥

చ ॥ విధుఁడుపయోధిపూరమును
వృద్ధియొనర్చుటకై తలంచితాఁ ।
బ్రథితమృగాంక కాంతమణి
పాళులఁగొన్నిపయఃకణంబుల ।
భ్యధికవియోగశోకవివ
శాకులకోకకులాంగనావ్యధా ।
విధురవిలోచనంబులభువి
న్నెనెఁగొన్నిటనంచునెన్నెదర్ ॥ ౯౫ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందుఁ జంద్రకృతంబైన సముద్రబృంహణ మనునదియె యప్పుడాచంద్రునిచేఁ జేయంబడిన చంద్రకాంత ద్రావణంబునకునుగోకాంగనా బాష్ప స్రవణంబునకును ఫలత్వంబుచే నుత్ప్రేక్షితంబయ్యెంగావున నిదిసిద్ధ విషయ ఫలోత్ప్రేక్షయయ్యెనిఁక నసిద్ధవిషయ ఫలోత్ప్రేక్ష కుదాహరణాంతరంబెట్టెదనిన ॥

చ ॥ రవినిజరథ్యవర్గము
పురాతనభావముగాంచనూత్నమైం ।
ధవములఁబూన్చి తద్దయ
వితానవిస్ఫూర్తిని జేయనోయనర్ ।

భువిఁదురగోత్తమోద్భవము
భూరితరంబుగఁగల్గియొప్పువై ।
శ్రవణదిగంతరంబునకుఁ
బ్రస్థితుఁడయ్యెఁడనయ్యెఁజయ్యనన్ ॥౯౮॥

ఈయుదాహరణంబునందు త్తరరామాయణంబునక రివర్తనంబులేనిదియు యుత్ప్రేక్షితంబయ్యెంగావున నసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్షయయ్యె నిన్నియు నుత్ప్రేక్షాభేదంబులయ్యె ।

శ్లో ॥ మన్యే శంకే ధ్రువం ప్రాయో ।
నూనమిత్యేవమాదిభిః ।
ఉత్ప్రేక్షా వ్యజ్యతే శబ్దై ।
రివశబ్దోపి తాదృశః ।

యనియుత్ప్రేక్షా వ్యంజకంబులైన యివాది శబ్దంబులకుఁ బ్రయోగాభావంబు గలిగనేని గమ్యోత్ప్రేక్ష యనంబరఁగు నదియెట్లనిన ॥

గీ ॥ ఎటనివాదిపదాభావమొసగఁనేని ।
యటంచ దుత్ప్రేక్షయే గమ్యయనఁగఁబరఁగు ।
సమానసీక్షి...హస్ర...నామునను ।
...సురనదీసలిలములను ॥ ౯౨ ॥

వ ॥ మఱియు నీయుత్ప్రేక్షాలంకారంబు రూపకాద్యలంకార సంకీర్ణంబయ్యెనుగొన్నిపట్లఁ గనుపట్టునందు రూపకసంకీర్ణంబెట్టిదనిన । మత్ప్రణీతంబైన శ్రీకృ

ష్ణవిలాసంబునందలి యుదాహరణంబు ॥

చ ॥ సమయవరుండు పశ్చిమ
దిశాసతికంఠతలంబునందుగుం ।
కుమకలితాంశుసూత్రమున
గూర్చికట్టినతాళి సంజయు ।
న్ప్రమదయొనర్ప బోవ
గుచపాళిని దానఁజమూటు జెందెనా ।
నమరఁగఁ గాననయ్యె
నపరాద్రిమఱుంగున భానుఁడర్ధమై ॥౧౦॥

వ ॥ ఇంకరూపకసందేహాలంకారసంకీర్ణంబైనయు
దృతోత్ప్రేక్షాలంకారంబెట్టిదనిన మత్ప్రణీతంబైన శ్రీ
కృష్ణవిలాసంబునందు ॥

శా ॥ ఆరామామణివేణిరాహువు
లలాటార్ధేందునింబట్టుదీ ।
ర్ఘారంభంబునరాఁదలంచియు
సమత్స్వాశంక చేబుత్రులఁ ।
బ్రారూఢింబనుపఁ శ్రవఃకుహర
సీర్ష్యాత్ములై దృజ్ఞనో ।
భూరాజద్వ్రశిఖార్తినిల్పె
ననన్నొప్పూఁదీర్ఘనసఁబ్రూలతల్ ॥౧౧॥

వ ॥ ఈ యుదాహరణమున నా రామామణివేణి రా
హువనుచోట లలాటార్ధేందుండనుపట్టున నుత్ప్రేక్ష

నో భూరాజద్విశిఖార్తి యను స్థలంబునను రూపకాలం
కారము వ్యక్తమగు నసమత్వాశంక చేనను చోటనుసం
దేహాలంకారమగు . రాహువునకర్ధేందుగ్రహణం
బుప్రసిద్ధమగుటవలననునారాహువునకుబుత్రులును న
ప్రసిద్ధులగుటవలనను భ్రూలతలకు రాహువు పుత్రత్వ
సంభావనంబు సేయుటవలననుత్ప్రేక్షాలంకారమయ్యె
మఱియు నియ్యలంకారం బద్భుతంబగుటలన నద్భు
తోత్ప్రేక్షాలంకారంబయ్యెఁ బూర్వోక్తంబైనరూప
కసందేహంబులతోడ సంకీర్ణంబగుటంజేసి రూప
కసందేహాలంకారసంకీర్ణంబయ్యెఁగొందఱీయుద్భు
తోత్ప్రేక్షనునభూతోత్ప్రేక్షయనియును వ్యవహరింతు
రింక రూపకాతిశయోక్త్యలంకారలక్షణంబుఁజెప్పెదనిన.

రూపకాతిశయోక్త్యలంకారము .

గీ ॥ విషయనిగరణమొనరించి వెలయవిషయి ।
రూపతాధ్యవసానంబు రూఢిఁజేయ ।
రూపకాతిశయోక్తి స్వరూపమయ్యె ।
విశిఖములు కువలయముల వెడలెఁగనుము ॥ ౧౦౦ ॥

వ ॥ విషయంబును స్వవాచకశబ్దంబుచేత నుల్లేఖింపక
విషయివాచకంబైన శబ్దంబుచేతనె గ్రహించిన విషయ
నిగరణంబనంబరఁగుఁ దత్పూర్వకంబుగా విషయం
బునకు విషయిరూపత్వంబు చేత నధ్యవసాయంబన
నాహార్యనిశ్చయంబగు నదిగలుగ **రూపకాతిశయో**

క్త్యలంకారం బయ్యె నదియెట్లనిన నీయుదాహరణం
బునందుఁ గ్రమంబుగాఁ గువలయవిశిఖశబ్దంబులచేత
లోచనంబులకును గటాక్షంబులకుం గ్రహణపూర్వ
కంబైన తద్రూపతాధ్యవసాయంబు గలుగుటం జేసి రూ
పకాతిశయోక్త్యలంకారం బయ్యె మఱియు నుదాహ
రణాంతరంబు.

చ॥ దివినొకవాపి యూవల
నతిద్యుతి బంగరుమెట్లు గల్గు మూఁ।
ఖవనశిలామయైకపది
గన్పడు దానికి ముందు చందన।
చ్ఛవి కృతపుణ్యలభ్యము గు
శైలయుగంబు సఁగుం గువాలబొం।
ధవవరసన్నిధిం దనసుధారస
మచ్చటి వారి కబ్బెడిన్ ॥ ౧౦౭ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందును వాప్యాదిశబ్దములచే
తనాభ్యాదులు నిగీర్ణంబులయ్యెం గావున రూపకాతిశ
యోక్తియయ్యె. నియ్యతిశయోక్తికి రూపకవిశేషంబు
రూపకంబునందు బ్రదర్శితంబులైన భేదములకు నిం
దును నతిదేశంబుచేత సంభవంబు గలదని ప్రదర్శించుట
కై దత్తంబయ్యె నందుచేత నీయతిశయోక్తియందును
నభేదాతిశయోక్తియుఁ దాద్రూప్యాతిశయోక్తియు న
నిద్వైవిధ్యంబు గలుగు నందు లోపలనాధిక్యన్యూనతా
దివిభాగంబును సర్వంబును సంధానంబు సేయవల

యునెట్లనిన సంక్షేపంబుగానుదాహరించెద.

శా॥ బద్ధగ్రాసములౌ పురోపవన
జీవంజీవము ల్గొల్వసం।
శుద్ధం బైలవలీవిపాక సుషమన్
శోభిల్లుతజ్జ్యోత్స్నతో।
నిద్ధాత్రిన్ వెసఁజల్లుపీతహారిణుం
డీచంద్రుండౌవ్వండొకో।
బుద్ధిం జూడుము సప్రసన్నధిని
నవ్యోమస్థలిన్ మించెడున్ ॥౧౦౨॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు పీతహారిణుండని చెప్పుటచేతఁ బ్రసిద్ధచంద్రునికంటె భేదంబు నిర్దిష్టంబయ్యె నందువలన నుత్కర్షంబును గర్భీకృతంబయ్యెఁ గావున నీప్రకారంబు నన్యంబు సర్వంబు నూహించునది యు నింక సాపహ్నవాతిశయోక్త్యలంకారంబు చెప్పెదనెట్లనిన॥

సాపహ్నవాతిశయోక్త్యలంకారము.

గీ॥ గర్భమందునపహ్నుతి గలుగనదియు।
నుర్విసాపహ్నవాతిశయోక్తియయ్యె।
నృపభవత్సూక్తి నమృతంబునిండియుండు।
భ్రాంతులై కాంతురదియుఁడు కాంతునందు॥ ౧౦౩॥

వ॥ ఈలక్ష్యంబునందు భవత్సూక్తులయందలి మాధుర్యంబె యమృతంబను నతిశయోక్తి చంద్ర మండల

స్థితంబమృతంబుగాదను నపహ్నవంబు గర్భంబునఁ
గలయది యగుటం జేసి సాపహ్నవాతిశయోక్తి య
య్యెమఱియు ॥

శా ॥ ముక్తావిద్రుమమధ్యమందు
మధువున్మాక్ష్యంబుగానుండుఁద ।
ద్రిక్తంబేకుసుమంబు
తద్ద్వయమువార్ధిన్లేదుచంద్రస్థమా ।
సక్తుండాతఁడు శంఖమూర్ధమునఁ
బ్రాక్శైలంబునన్ లేఁడునీ ।
యుక్తిందత్సతిఁగాంచనట్టి
జనులిట్లూహింతు రిద్ధారుణిన్ ॥ ౧౦౪ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు నధర రసంబె మధు
రసంబని చెప్పుటచే నతిశయోక్తి యయ్యె నిది పుష్ప
రసంబు మధురరసంబుగాదని యపహ్నవించుటచే
నపహ్నుతి గర్భంబయ్యెఁ గావున సాపహ్నవాతిశ
యోక్తి యనంబరఁగె నింకనొక్క విశేషంబు వివరిం
చెద నలంకార సర్వస్వకారుండు స్వరూపోత్ప్రేక్ష
కు సాపహ్నవత్వంబు దాహరించెనది యెట్టిదనిన ॥

ఉ ॥ వారివిహారవేళబుర
వారిరుహాక్షులుతజ్ఝషాహతిన్ ।
దీరముఁజేరఁబూరపరి
దీపితచారుతరాచ్ఛసారడిం ।

డీరతతిచ్ఛలంబునను
నిండఁగనచ్చెరువందియట్టహా।
సారభటిన్ దనర్చెననఁగాఁ
గడునొప్పెనుశ్రీప్రియపురిన్ ॥ ౧౧౫ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందపహ్నుతంబైన ఫేనతతిత్వంబట్టహాసత్వంబుచే నుత్ప్రేక్షితంబగుటవలన శుద్ధాపహ్నవగర్భమైన స్వరూపోత్ప్రేక్షయయ్యెఁబ్రకృతోదాహరణంబునందుఁ జంద్ర మండలాదికంబునందయపహ్నుతంబైన యమృతాదికంబునుసూక్త్యాదులయందు నివేశించుటవలనఁ బర్యస్తాపహ్నవగర్భంబైన యతిశయోక్తియయ్యె నిందువలన నీరెంటికిని భేదంబు నివ్వటిల్లె నిప్పర్యస్తాపహ్నుతి గర్భత్వంబునుత్ప్రేక్షకును గలదందుస్వరూపోత్ప్రేక్షకెట్లనిన ॥

చ ॥ ధరబింబంబతిరాగలక్ష్మి
నధరత్వంబిందునం జెందుటన్ ।
సరవిన్ బింబమటంచుదీని
మదినంచల్లీలనే నెంచెదన్ ।
స్ఫురదేతద్ద్వితయీవిశేష
విభవంబున్ గాంచగాలేనియ ।
న్నరులాఖ్యావిషయంబుగా
జగతినెన్నన్ భ్రాంతులైరందఱున్ ॥ ౧౧౬ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ బ్రసిద్ధంబైన ఫలం

బునందుబింబత్వంబు నపహ్నవించి యతిరాగంబను నిమిత్తంబుచేత దమయంత్యధరబునందుఁ దద్బింబత్వోత్ప్రేక్షణంబువలనఁ బర్యస్తాపహ్నుతి గర్భమై యుత్ప్రేక్షయయ్యె నింక హేతూత్ప్రేక్షాలంకారము నకపహ్నవ గర్భత్వంబంధ కారంబునందు నాంధ్య హేతుత్వం బపహ్నవించి యన్యస్థలంబున నివేశితం బయ్యెంగావునఁ బూర్వోక్తంబైన హేతూత్ప్రేక్షో దాహరణంబునం డె చూడవలయు మఱియు ఫలోత్ప్రేక్షాలంకారంబునకు సాపహ్నవత్వంబ్బట్టిదనిన ॥

గీ ॥ తపనతప్తమిభంబుతత్పత్నులైన ।
సరసిజంబులబాధించుకొఱకుసరసిఁ ।
జేరినదిగానిస్నానంబుసేయఁగాదు ।
నిజమిభస్నానమువుఁగదానిష్ఫలంబు ॥ ౧౦౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందుఁ గరివరసరః ప్రవేశంబునకు ఫలంబైన స్నానంబునందు ఫలత్వంబు నపహ్నవించి పద్మబాధనంబునందుఁ దత్ఫలత్వంబు నివేశితంబయ్యెఁగావున సాపహ్నవోత్ప్రేక్షాలంకారంబనంబరఁగె నింకఁబ్రసక్తాను ప్రసక్తిచేఁజాలుఁబ్రకృతంబుననుసరించెదముమఱియును భేదకాతిశయోక్త్యలంకారలక్షణంబ్బట్టిదనిన ॥

భేదకాతిశయోక్త్యలంకారము

గీ ॥ భేదకాతిశయోక్తియౌాబృథివిసుప్ర ।

సిద్ధమునకన్యభావసంసిద్ధిఁజెప్ప।
నీమహీపతిధైర్యంబునెన్న వేఱె।
యీనృపాలునిగాంభీర్యమిదియువేఱె॥ ౧౦౭॥

వ॥ ఈలక్ష్యంబునందు లోక ప్రసిద్ధ గాంభీర్యాద్యభేదంబురాజగాంభీర్యంబునకుఁ గలిగియున్నను భేదవర్ణనంబుసేయుటవలన భేదకాతిశయోక్త్యలంకారంబయ్యెమఱియు॥

క॥ ఈరూపవిభవమన్యము।
ధారుణిపై దద్గ్యగరిమతానన్యంబీ।
నారీమణిద్రుహిణాసా।
ధారణవరధోరణీకృతసుసర్గమగుట॥ ౧౦౮॥

ఇంకసంబంధాతిశయోక్త్యలంకారంబెట్టిదనిన॥

సంబంధాతిశయోక్త్యలంకారము

క॥ ధరసంబంధాతిశయో।
క్తిరహితయోగంబుగలిగితిరమైననుయో।
గరచననిప్పురిసౌధము।
లరవిందవిరోధిబింబమంటనవియనన్॥ ౧౧౦॥

వ॥ మఱియు

చ॥ వితరణశాలియైగురు
వివేకవిశిష్టుఁడువీరరుద్రుఁడీ
క్షితినలికీర్తిచేవెలయఁ
జెల్వువహించెడుచక్రవాకితాఁ।

కతిపయవాసరంబులకుఁగాంచన
భూధరమున్నశించునీ ।
కృతదివసావసానమని
కేవలమున్నదమం దెనాత్మలోఁ ॥౧౧౧॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ జక్రవాకికి సూర్యాస్తమయ కారకమహామేరు క్షయ సంభావనాప్రయుక్తహర్ష సంబంధంబు లేకున్నను దత్సంబంధంబు వర్ణితంబగుటం జేసి యసంబంధంబున సంబంధరూపాతిశయోక్తియయ్యె నింకమఱియు ॥

క ॥ యోగంబుగలిగియున్నన ।
యోగంబుగఁ జెప్పనతిశయోక్తియెయదియుఁ ।
ద్యాగివగుచునీవుండసు ।
రాగంబులనాదరింపమవనీనాథా ॥౧౧౨॥

వ ॥ ఈలక్ష్యంబునందుఁ గల్పవృక్షంబందాదర సంబంధముగలిగియున్నను దదసంబంధంబువర్ణితంబగుట సంబంధమందు నసంబంధ రూపాతిశయోక్తియయ్యెమఱియు ॥

క ॥ కనకాంగినీవిజృంభ ।
ఘనతరవక్షోజములకుఁగననవకాశం ।
బోనరఁగఁబర్యాప్తముగా ।
దనువుగఁద్వద్బాహువల్లికాంతరమందుఁ ॥ ౧౧౩ ॥
గీ ॥ అక్రమాతిశయోక్తియైయవనిబరఁగు ।

హేతుకార్యసహత్వమింపెసఁగెనేని।
నాథచేసిరిజ్యాలింగనంబునీదు।
పరులుశరములుసరియొక్కపరియెబ్బరసి. ౧౧౪॥
వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నెప్పుడేనిమౌర్వియం
దుశరసంధానంబయ్యెనప్పుడశత్రువు లుర్వియందుఁ
బడిరని హేతుకార్యంబులకు సహత్వంబువర్ణితం
బయ్యెమఱియు॥
క॥ విడిచినవిడుతురుకోశము।
తొడరిభజించినభజింపుదురుకంపంబుల్।
సడలినసడలుదురీక్షమ।
నడిదంబట్లయ్యెవైరులక్లైరపుడే॥ ౧౧౫॥
వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు ఖడ్గకోశత్యాగాదికా
లంబునందే శత్రువులకు ధనగృహత్యాగాదులు వర్ణి
తంబులగుటంజేసి యక్రమాతిశయోక్తియనంబఱఁగె
నింకఁజపలాతిశయోక్తి యెట్టిదనిన॥
గీ॥ సరవిఁగార్యంబు హేతుప్రసక్తిఁబుట్టి।
నఁజపలాతిశయోక్తియనంగబఱఁగు।
రమణుఁడేగెదనని పల్కరాజముఖికి।
నూర్మికయుఁగంకణాకృతి నొనరెనపుడు॥ ౧౧౬॥
వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నాయకప్రవాసప్రస
క్తిమాత్రంబుచేత నాయికకతికార్శ్యంబు కార్యముఖ
ముచేఁ బ్రవర్తితంబయ్యెఁ గావునఁ జపలాతిశయోక్తి

యయ్యో మఱియు ॥

మ ॥ సుమములో్గయఁగఁ జూచునంత
గరమస్తోకారుణం బయ్యెర ।
క్రమగాం చెంజరణంబు
యావరసనిక్షేపోక్తిమాత్రన్నవాం ।
గములంజందనలేపసం
స్మరణాదుఃఖప్రాపకంబయ్యెన ।
య్యమయింకేమి భరంబుగాఁ
దలఁచెనాహాకుంతలామోదముః ॥ ౧౧౭ ।

గీ ॥ చనుదుచననని విభుఁడుదాననినసెదుట ।
నిమిషమాత్రంబులోపల నెలతకప్పుఁడు ।
గళితమయ్యెను గతపురోవలయసమితి ।
దళితములునయ్యె నటులన్యవలయములును ॥ ౧౧౮ ॥
నింకనత్యంతాతిశయోక్తిలక్షణం బ్జెప్పెదనిన ॥

అత్యంతాతిశయోక్త్యలంకారము.

క ॥ క్షితినత్యంతాతిశయో ।
క్తితెలియఁబూర్వాపరత్వకృతియిటునటుగా ।
గతమయ్యెగినుకముందుగ ।
సతిదాననునీతయుయ్యె సఖుచేఁబిచపః ॥ ౧౧౯ ॥

చ ॥ విమలకవీంద్రకోటి
గృహవీథులుసౌరభలాభలోభసం ।
భ్రమసమదభ్రమద్భ్రమరభాస్వ

దదభ్రమహాభ్రవిభ్రమా ।
భ్రముపసద్దృగ్ద్విపంబులయిభాసిలె
ముందుగనంతరుద్రభూ ।
రమణసుధాతరంగసమరం
గదపాంగములొప్పెవారిపై ॥ ౧౨౦ ॥

వ ॥ ఈయతిశయోక్తిత్రయంబు కార్యశైఘ్ర్యప్రత్యాయనార్థంబని తెలియవలయు నింకఁ దుల్యయోగితాలంకారలక్షణంబెట్టిదనిన ॥

తుల్యయోగితాలంకారము.

గీ ॥ ప్రస్తుతంబులకేనియ ప్రస్తుతముల ।
కేనిధర్మైక్యమొగి గల్గనేనికృతులఁ ।
దుల్యయోగితయనియె సంతోషమునను ।
లసదలంకారశాస్త్రజ్ఞవిసరమెల్ల ॥ ౧౨౧ ॥

వ ॥ ఎచ్చోటనైనఁ బ్రస్తుతంబులకైన నప్రస్తుతంబులకైనను గ్రియారూపైక ధర్మాన్వయంబైనను గుణరూపైక ధర్మాన్వయంబైనను గలిగెనేని యప్పట్టునఁ దుల్యయోగితాలంకారంబయ్యెనెట్లనిన ॥

గీ ॥ వనరుహంబులు స్వైరిణీవదనములును ।
సంకుచత్వము నొందె నీసౌకుమార్య ।
మునుగనుంగొన నెవనికిఁ బొడమదాత్మఁ
గదళికాజాతి శశికళాకఠినవృత్తి ॥ ౧౨౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణపద్యపూర్వార్థమందుఁ బ్రస్తుత

చంద్రోదయ కార్యత్వంబుచే వర్ణనీయంబులైన వన
జంబులకును బ్రకటంబయ్యెడు ననుభయంబు వలన
జారిణీ వదనంబులకును సంకోచరూపైక క్రియాన్వ
యంబు ప్రదర్శితంబయ్యెఁ గావునఁగ్రియారూపైకధ
ర్మాన్వయస్వరూపంబైన తుల్యయోగితాలంకారంబ
య్యె నుత్తరార్థంబునందు నాయికాసౌకుమార్య వర్ణ
నంబు ప్రస్తుతంబగుచుండ నప్రస్తుతకదళ్యాది కఠోర
తారూపైకగుణాన్వయంబు గలిగెంగావున గుణరూ
పైకధర్మాన్వయ స్వరూపంబైన తుల్యయోగితా లం
కారంబునయ్యె మఱియును ॥

చ ॥ స్ఫుటతర పాటలత్వమున
శోభిలియాతత జాతపత్రతా ।
పటిమవహించి హేళికరపాళి
వికస్వరతం జెలంగియా ।
దటవిలసిల్లునట్టినవ
తామరస ప్రకరంబులయ్యహః ।
పటలములు న్సముత్కటత
భాసిలువృద్ధిని గాంచెనత్తఱిన్ ॥ ౧౨౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు గ్రీష్మవర్ణనంబు ప్రస్తు
తంబగుచుండఁ దదీయత్వంబువలన నప్రస్తుతంబులై
నదినంబులకును బద్మంబులకునునేకక్రియాన్వయంబు
గలిగెమఱియు ॥

గీ॥ కరికరంబులు చర్మకార్కశ్యమునను।
గదళులేకాంతశైత్య సంక్రమణమునను।
లాలితవిశాల రూపైకశాలులయ్యు।
నవితదూరూపమాన బాహ్యంబులయ్యె॥ ౧౨౪॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందూరువర్ణనంబుప్రస్తుతంబ
గుచునుండనప్రస్తుతంబులైన కదళీకాండంబులకును
గరితుండంబులకు నేకగుణాన్వయంబుగలుగుటంజేసి
గుణరూపైకధర్మాన్వయస్వరూపంబైన తుల్యయోగి
తాలంకారంబయ్యెమఱియు॥

గీ॥ వెసహితాహిత విషయమైవృత్తితౌల్య।
మపరమగు తుల్యయోగితయయ్యెఁగృతులఁ।
దతపరాభూతి మిత్రశాత్రవులకవనిఁ।
గలిగెనీచేత విమలవిఖ్యాతచరిత॥ ౧౨౫॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందుహితాహితులైన మిత్ర
శాత్రవులకుఁగ్రమంబుగా నుత్కృష్టభూతిదానంబున
కును బరాభవదానంబునకును శ్లేషచేనభేదాధ్యవసా
యంబుగలుగుటవలన వృత్తితౌల్యంబు సంభవించె
మఱియు॥

క॥ పరశువుననఱకువానికి।
స్థిరిమధుఘృతసేచనంబుసేయునతనికిఁ।
జిరపూజసేయువానికి।
ధరణింబిచుమందతరువుతాఁగటువెయగుఁ॥ ౧౨౬॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁదుల్యయోగితనిందా
పర్యవసాయియయ్యెఁ బూర్వోదాహరణంబు నందు
స్తుతిపర్యవసాయియయ్యెఁగావునభేదంబుపపాదితం బ
య్యె నీతుల్యయోగిత సరస్వతీకంఠాభరణోక్తమై
నది మఱియు ॥

గీ ॥ శ్రీకరగుణాన్వితులతో సమీకరింప ।
నుర్వినదివేఱొకతుల్యయోగితయగు ।
శక్రశమన శరాధీశశర్వసఖులు ।
ప్రకటముగనీవులోకపాలకులు తెలియ ॥ ౧౬౭ ॥

వ ॥ ఈలక్ష్యంబునందు వర్ణనీయుండైనరాజు శక్రా
దులతోలోకపాలత్వంబుచే సమీకృతుండయ్యెఁగావు
న నిదియొకతుల్యయోగితాలంకారంబయ్యెమఱియు.

గీ ॥ కామినీసంగమములుసౌదామినీవి ।
లాసములునుఘనారంభభాసమాన ।
ములునుదామయ్యుక్షణమాత్రమునుదలంప ।
నిలిచియుండవుధారుణీతలమునందు ॥ ౧౬౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందునిందాపర్యవసాయియ
య్యె నిదియొభేదంబు నీతుల్యయోగితాలంకారంబు
కావ్యాదర్శంబునందు నిదర్శితంబయ్యెఁ గొందఱుతు
ల్యయోగితాలంకారంబును సిద్ధ్యలంకారంబని వ్యవ
హరించిరెట్లనిన .

గీ ॥ సిద్ధియయ్యెనుదాల్యసంసిద్ధికొఱకుఁ ।

గీర్తిమంతులతో నామకీర్తనంబు ।
బలములను నీవు జలములజలనిధియును ।
మీఱలిద్దఱె విఖ్యాతి మెఱయువారు ॥ ౧౨౯ ॥

వ ॥ ఇవ్విధంబున జయదేవుండు సిద్ధ్యలంకారంబని చెప్పె నిది మతాంతరంబునందు వక్ష్యమాణంబైన దీపకాలంకారం బయ్యె నింక దీపకాలంకారంబు జెప్పెద ననిన .

దీపకాలంకారము .

గీ ॥ ప్రస్తుతాప్రస్తుతములకే ప్రథితరీతి ।
నమరు ధర్మైక్యమది దీపకాఖ్యమయ్యె ।
స్థిరమదోద్రేకగరిమ భాసించె గజము ।
చెలువగు ప్రతాపమహిమ చే క్షితివరుండు ॥ ౧౩౦ ॥

వ ॥ ప్రస్తుతాప్రస్తుతంబులకే యేకధర్మాన్వయంబు గలిగిన దీపకంబగుంగావున నిందు బ్రస్తుతాప్రస్తుతంబులైన సామజ మహీపాలురకు నేకభానక్రియాన్వయంబు గలుగుటవలన దీపకాలంకారంబయ్యె , మఱియు .

సీ ॥ ఉరుతరశాణసముల్లీఢమైచాక
చక్యము గాంచుమాణిక్యమరయ ।
దారుణశస్త్రాస్త్రదళితుండై రణవీథి
విజయంబుగాంచినవీరవరుఁడు ।
భూరిమదాపారవారిధారాసార
హీనమైనట్టిమహేభమణియు ।
నాశ్యానసితసైకతానూనమానిత

మైనశరన్నిమ్నగావతంస ।
గీ॥ మలకళాశేషుఁడైనట్టియమృతకరుఁడు ।
రతిమృదితమైనబాలికారత్నమెలమి ।
నర్థిసాత్కృతవిభవులౌపార్థివులును ।
దనిమచేశోభగాంతురెంతయునుధరణి ॥ ౧౩౧ ॥
వ ॥ ఈ యుదాహరణంబునందుఁ బ్రస్తుతులైననృపుల
కు నప్రస్తుతంబులైన మణ్యాదులకునుశోభైకధర్మాన్వ
యంబుగలిగెంగావున దీపకాలంకారంబయ్యెఁ.బ్రస్తు
తైకనివిష్టంబైన సమానధర్మంబు ప్రసంగంబువలన
రథ్యయందుఁ బ్రాసాదార్థంబారోపితంబైన దీపం
బునుంబోలెనన్యస్థలంబునందు నుపకరించుంగావున
దీపసాదృశ్యంబువలన దీపకం బయ్యె సంజ్ఞాయాం
చయనియెడుసూత్రంబువలననివార్థంబునందుఁగ
ప్రత్యయంబు విహితంబయ్యెనింకవిచారింప.
క ॥ శూరవరుఁడుకృతవిద్యుఁడు ।
గారవమునశేవధియునుగననెఱిఁగినవాఁ ।
డారయనీముువ్వురుసాం ।
పారఁగవెదకుదురుకాంచనాపూర్ణమహిఁ ॥ ౧౩౨ ॥
వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ బ్రస్తుతాప్రస్తుతంబు
లకుయుగపద్ధర్మాన్వయంబు ప్రతిభాసింపుచున్నయది.
స్థిరమదోద్రేకమను లక్ష్యంబునందునప్రస్తుతంబునకె
ముందుగాధర్మాన్వయంబుప్రతిభాసింపుచున్నయది.

ద్యైనను బ్రస్తుతోద్దేశంబుచేతఁ బ్రవృత్తంబైన వర్ణనంబు నకేయప్రస్తుతంబునందైన నన్వయంబు సంభవించుం గావునఁ బ్రాసంగికత్వంబు పరిత్యక్తంబుగాదు రథ్యాప్రాసాదంబులకు యుగపదుపకారత్వంబు గలుగుటచే దీపంబులకును నతిథులకొఱకుఁ బ్రథమపరివేషణంబుసేయుటచేత జామాత్రర్థంబు శ్రేపితంబైన సూపంబునకును బ్రాసంగికత్వంబు రహితంబుగాదు గదా తుల్యయోగితాలంకారంబునందు నొకటి ప్రస్తుతంబు వేఱొకటి యప్రస్తుతంబని విశేషగ్రహణంబు లేదిందు సర్వోద్దేశంబుచేతనే ధర్మోక్తి గలుగుటం జేసి పరస్పరవిశేషంబు నిర్దేశింపంబడియె నీయలంకారద్వయంబునం దుపమాలంకారంబునకు గమ్యత్వావిశేషంబు గలిగినను నీదీపకాలంకారంబునం దప్రస్తుతం బుపమానంబనియుఁ బ్రస్తుతముపమేయంబనియు నుపమానోపమేయభావంబు వ్యవస్థితంబై యున్నయది. యత్తుల్యయోగితాలంకారంబునందుఁ దద్భావంబునకు విశేషగ్రహణంబు లేకుండుటవలన నైచ్ఛికంబై యుండుటం జేసి నీయలంకారంబులకు రెంటికి నిదియును మఱియొకవిశేషంబయ్యె. నింక నావృత్తి దీపకం బెట్టిదనిన.

గీ॥ దీపకంబున కావృత్తి దీప్తమైనఁ।
త్రివిధమైనట్టియావృత్తిదీపకమగుఁ।
బదమునకును బదార్థసంపదకును భయ।

మునకునావృత్తికృతులను మొనగనేని ॥ ౧౩౩ ॥

వ ॥ దీపంబనేకోపకారక్షమంబు గావున దీపస్థానీయం
బైనపదంబునకైనను బదార్థంబునకైన నుభయం
బునకైననావృత్తిగలుగఁ బదావృత్తిదీపకంబనియును
బదార్థావృత్తిదీపకంబనియును నుభయావృత్తిదీప
కంబనియుఁ ద్రివిధంబయ్యె. వీనికి యథాక్రమంబుగా
నుదాహరణంబులు చెప్పెదనెట్లనిన.

క ॥ వర్షాచరణము చేఁదగె ।
వార్షికవారిధరపఙ్క్తివడినుత్కర్షన్ ।
వర్షాచరణము చేఁదగె ।
హర్షాభావంబువలననాశర్వరియున్ ॥ ౧౩౪ ॥

గీ ॥ లోలజలధరమాలికల్నీలకంఠ ।
సముదయంబులనుత్కంఠితములఁ జేసెఁ ।
దేఁకువమరుండు యువయువతీవతంస ।
సమితిమనములనుత్కంఠితములఁ జేసె ॥ ౧౩౫ ॥

వ ॥ ఇదిపదావృత్తి దీపకంబయ్యె నింకఁ బదార్థావృ
త్తిదీపకంబెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ డంబుగాంచుకదంబకదంబకముల ।
విపులజాలకజాలంబువిప్పువాఱెఁ ।
బ్రోల్లసద్గిరిమల్లికావల్లికామ ।
తల్లికలఁ గోరకౌఘముత్ఫుల్లమయ్యె ॥ ౧౩౬ ॥

గీ ॥ అతికృతాసారధారాధరాంబుధార ।

చాతకానీకచిరతృషాశ్రమమణంచె ।
వారిజాక్షీవిలోచనవారిధార ।
వసుధవారించెఁగామిప్రవాసరుచిని ॥ ౧౩౭ ॥

ఇదిపదార్థావృత్తి దీపకంబయ్యె నింకనుభయావృత్తి దీపకంబెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ దివ్యమధురాంబుధారలఁవృష్టిఁజెంది ।
బహుళచాతకజాతంబుప్రమదమందె ।
స్ఫూర్జదూర్జితగర్జితస్ఫూర్తివలనఁ ।
బలుమయూరశిఖావళా వళుల్ప్రమదమందె ॥ ౧౩౮ ॥

గీ ॥ సఖభవన్ముఖవిజితమైచంద్రబింబ ।
మీనవాంబుదపటలినిలీనమయ్యె ।
సుందరినవారవిందమునొ్వొందుమీఱఁ ।
బూనిజలపూరములనునిలీనమయ్యె ॥ ౧౩౯ ॥

వ ॥ ఇవ్విధంబుననావృత్తులకుఁ బ్రస్తుతా ప్రస్తుతోభయవిషయత్వములేకున్నను దీపగచ్ఛాయాపత్తిమాత్రంబుచేత దీపకవ్యపదేశంబు గలిగెనింకఁబ్రతివస్తూపమాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

మ ॥ త్రిజగత్పాలనదక్షదక్ష
మఖవిద్విణ్ముఖ్యసర్వామర ।
ప్రజసంరక్షణపక్షపక్ష
పవనవ్యాధూతరక్షోశ్వరా ।
ద్భుజగవ్రాతవిపక్షపక్ష

గరమాభూమ్యంగనాచిత్తతో ।
యజబాలార్కసదృక్షుదృక్షు
పితభక్తాఘాంధకారచ్ఛటా ॥ ౧౮౦ ॥
కం ॥ లక్ష్మీనీలాత్మాయత ।
పక్ష్మలవిలసత్కటాక్షపఙ్క్త్యాళిమాలా ।
లక్ష్మానసేందుమండల ।
సూక్ష్మోరుతరస్వరూపసుగుణకలాపా ॥ ౧౮౧ ॥

భుజంగప్రయాతము

స్మరారాతిదారాతిసంస్తూయమానా ।
పరోదారభూదారతాభాసమానా ।
నిరాకారసాకారసృత్వాసమానా ।
పరాకాశనీకాశభాస్వత్సమానా ॥ ౧౮౨ ॥
మ ॥ ఇదినారాయణపాదపంకజ
యుగాభీష్టోజ్జ్వలధ్యానసం ।
పదుదారాత్మకరామనామ
కృతశుంభత్సర్వలోకాభినం ।
పృథుగాధపర్వవిధాల ।
సత్కువలయానందప్రకాశంబునం ।
దాడవెర్ణఘుట్టమునాద్యమై
విబుధలోకోత్కృష్టతాహృద్యమై ॥

కువలయానందప్రకాశము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీమన్నాభీకమల। ప్రేమక్రీడద్విధాతృపృథుకామోదా।
ద్యానుకరణాలికాంచ। త్క్షేమదకౌస్తుభమణీశ శ్రీజగదీశా॥

అవధరింపుము॥

ప్రతివస్తూపమాలంకారము

గీ॥ అపరిగృతులను వాక్యద్వయంబునకును।
సామాన్యమైనట్టి యొకసామాన్యధర్మ।
గరిమఁగల్గిన శాస్త్రవిఖ్యాతమతులు।
సూక్తిమునఁ బ్రతివస్తూపమాఖ్యమనిరి॥ ౧॥

క॥ సూర్యుఁడు తాపముచే నొగి।
దారయువిభ్రాజమానుఁ డయ్యెనుదివిపై।
శూరుఁడు చాపము చేతను।
దారితనువిరాజమానుఁ డయ్యెనుదివిపైఁ॥ ౨॥

వ॥ ఎక్కడనేని యుపమానోపమేయపరంబులైనవాక్యంబులకు రెంటికినేకంబైన సమానధర్మంబు వేఱ్వే ఱనిర్దిష్టంబయ్యె నక్కడ నది ప్రతివస్తూపమాలంకారంబయ్యెఁ బ్రతివస్తువనఁగఁ బ్రతివాక్యార్థంబుపమ యనసమానధర్మంబుదీనియందుఁగలదను వ్యుత్పత్తివలనఁ బ్రతివస్తూపమానామకంబయ్యె నెట్లనిన నీయుదాహరణంబునందు విభ్రాజమానుండయ్యె విరాజమానుండయ్యె ననియొక్కటియె యగు ధర్మంబుపమా

నోపమేయవాక్యంబులయందు వేఱువేఱ భిన్నపదంబులచేత నిర్దిష్టంబయ్యెం గావునఁ బ్రతివస్తూపమాలంకారంబయ్యె మఱియు ॥

క ॥ ధరణీశా సుగుణాఢ్యులసు ।
స్థిరశైలిఖలప్రబోధ చేఁ జెడదు వెసన్ ।
వరరత్న దీపికాశిఖ ।
యురువాత్యానిహతి నాశమొందదుతలఁపన్ ॥ ౩ ॥

గీ ॥ అమృతభరిత త్వదీయసాదాబ్జనిష్ఠ ।
హృదయుఁడన్య ముదానెట్టులిచ్ఛయించుఁ ।
బూర్ణమకరంద రుచిరమంభోజమెసఁగ ।
సుక్షురమునెట్లు తేఁటిదావీక్షసేయు ॥ ౪ ॥

ప ॥ ఈయుదాహరణంబునందు విచారింప నుపమేయవాక్యంబుననిచ్ఛయు నుపమానవాక్యంబున వీక్షయు ననుధర్మభేదంబు ప్రతిభాసింపు చున్నది యైన నవర్జనీయం బైన వీక్షణమాత్రంబు ప్రతిషేధానర్హం బగుటవలన నీయిచ్ఛాపూర్వక వీక్షాప్రతిషేధంబనిచ్ఛాపర్యవసాయియే యగుం గావున ధర్మైక్యంబనుసంధేయంబగు । దీపకంబునంధర్మావృత్తిప్రస్తుతంబులకే నియప్రస్తుతంబుల కేనియు సంభవించుఁ బ్రతివస్తూపమయందుఁ బ్రస్తుతాప్రస్తుతంబులకే కావున విశేషంబునిరూపితంబయ్యె । మఱియునావృత్తి దీపకంబువైధర్మ్యంబుచే సంభవింపదు । ప్రతివస్తూపమ వైధ

ర్మ్యంబుచేత నైనను గలుగుంగావున నిదియును విశే
షాంతరంబని తెలియవలయు నెట్లనిన ॥

గీ ॥ విశ్రుతం బైన విద్వత్పరిశ్రమంబు ।
నిలనువలఁపఁగ విద్వాంసుఁడేయెఱుంగు ।
దారుణం బైన ప్రసవవేదననుబుద్ధి ।
నెఱుఁగనేరదు వంధ్యదానిట్టిదనుచు ॥ ౫ ॥

క ॥ పురుషులకుగుణములుండిన ।
స్ఫురితముతోఁదమకుఁదామె సుస్థిరమగుక ।
స్తూరివాసనశపథముచే ।
వరుసనివారింపరాదు వసుధాస్థలిపై ॥ ౬ ॥

ఇంక దృష్టాంతాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

దృష్టాంతాలంకారము .

క ॥ బింబప్రతిబింబత్వవి ।
డంబనదృష్టాంతమగుఁ బుడమిలోనీవే ।
డంబొప్పఁగీర్తిమంతుఁడ ।
వంబుజపరిపంథియే ప్రభాఢ్యుండరయన్ ॥ ౭ ॥

వ ॥ ఎచ్చట నైననుపమానోపమేయ వాక్యంబులయం
దుభిన్నంబు లైన ధర్మంబులే బింబప్రతిబింబ భావం
బుచేత నిర్దిష్టంబులగు నచ్చట దృష్టాంతాలంకారం
బనంబఱఁగు। నీయుదాహరణంబునందుఁ గీర్తికాంతు
లకు బింబప్రతిబింబభావంబుప్రతిపాదితంబయ్యెం గా
వున దృష్టాంతాలంకారం బయ్యె మఱియు ॥

మ॥ ధృతిచేనుందురుగాక
వేలకొలఁదిఁ బృథ్వీపతుల్ కొందఱీ।
క్షితిరాజన్వతియన్యోనీ
నృపునిచేసిద్ధంబుగానంద్రుసం।
యుతతారాగ్రహ మాలికా
కలితయయ్యుఁ రోహిణీకాంతుసం।
స్థితిజ్యోతిష్మతియంచుశర్వరి
ప్రసిద్ధింగాంచిమించెంగదుఁ ॥ ౭ ॥
మఱియు॥

మ॥ క్షమవాగ్దేవతఁగొల్తు
రాబహుకవుల్సారస్వతంబైనసా।
రమునాచార్యకుల శ్రమాన్వితుఁడు
ధీరశ్రేష్ఠుఁడౌనామురా।
రిమదిఁదానెఱుంగు
వానరులువార్థిందాటిరేకానిస్వో।
పమగాంభీర్యముమందరం
బెఱుఁగునాపాతాళమగ్నస్థితిఁ ॥ ౮ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందున నోయీ యుపమా నోపమేయ వాక్యంబుల యందు జ్ఞానం బేకంబైన ధర్మంబే నిర్దేశింపం బడెంగావునఁ బ్రతివస్తూపమా లంకారంబై యగుంగాక యని శంకింపం గూడ దెట్ల నిన నచేతనంబైన మందరాచలమునందు జ్ఞానంబు

బాధితం బగుటవలన నెఱుంగుననిచెప్పుటచేతసాగ
రాత్స్థానావధి సంస్పర్శమాత్రంబువివక్షితంబ య్యె
గావున నీయుదాహరణమునందుఁ బూర్వోదాహర
ణంబునందునుంబోలెఁ బ్రస్తుతా ప్రస్తుత విషయత్వ
కృతంబైన విశేషంబు పదావృత్తిదీపకంబుకంటెఁగ
లదని తెలియవలయు మఱియు నీదృష్టాంతా లంకా
రంబు వైధర్మ్యంబుచేతనుసంభవించునెట్లనిన ॥

చ ॥ అవనిమదీయశత్రువరు
లాహతులైరిఁక నేమటంచునీ ।
వవిరళగర్వమున్మనమునందు
వహించితివెంతకాలమా ।
రవియుదయాద్రిమౌళిత
విరాజిలకుండెడునంతవట్టుపై ।
రవతిమిరప్రకాండము
ధరాస్థలిపైనాగినుండుమెండుగాఁ ॥ ౧౦ ॥

వ ॥ ఇంకనిదర్శనాలంకారలక్షణంబెట్టిదనిన ॥

నిదర్శనాలంకారము.

క ॥ జగతినిదర్శనసదృశము ।
లగువాక్యార్థములకైక్యమారోపితమై ।
యొగిదాతకెద్దిసౌమ్యత ।
తగనదిపూర్ణశశికంకితాభావమిలఁ ॥ ౧౧ ॥

చ ॥ మదినబుధోపసేవజన

మండలికెద్దిమొయద్దియవ్వనీ ।
రుదితముశావకాంగమున
రూషినొనర్చిననల్లుమెట్టనిం ।
పొదవఁగనాఁటుతమ్మిచిర
మూపరమందగువృష్టికుకర్ణతోఁ ।
కదివిరివంచుటబ్బధిరు
కర్ణజపంబొగిగుడ్డికద్దముల్ ॥ ౧౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందున బుధజనసేవకు నరణ్యరోదనాదులకును యత్తచ్ఛబ్దంబులచే నైక్యారోపంబు సేయుటవలన నిదర్శనా లంకారంబయ్యె మఱియు ॥

గీ ॥ అందరుపదార్థవృత్తియు నయ్యెడగుని ।
దర్శనంబునునన్యనిదర్శనముగ ।
సన్నుతాంగిరొ వినునీదుకన్నుదోయి ।
నీలజలజాభి నవభవ్యలీలగాంచె ॥ ౧౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నేత్రయుగళంబునందు నీలాంబుజగత లీలాపదార్థారోపంబు నిదర్శనయనం బరఁగెమఱియు ॥

గీ ॥ ప్రియవియోగంబుచేఁగడు పెంపుగాంచు ।
గాఢనారీజనంబుల గండపాండి ।
మంబుఖర్జూరమంజరీ మండలముల ।
గర్భగతధూళిపాళిని గానవచ్చె ॥ ౧౪ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నుపమానంబునం దుప మేయ ధర్మారోపంబు । పూర్వోదాహరణంబు నందు పమేయంబునం దుపమానధర్మారోపంబని భేదం బు తెలియవలయు । నుభయస్థలములయం దన్యధర్మం బునకన్యదీయత్వంబ సంభవంబగుటం జేసి తత్సదృశ ధర్మాక్షేపంబువలన నౌపమ్య పర్యవసానంబు తు ల్యంబీపదార్థవృత్తి నిదర్శనా లంకారంబును లలితో పమా లంకారంబని జయదేవుండు వ్యవహరించె నింకవిచారింప నీపద్యంబు ప్రాచీనులచేత వాక్య వృత్తి నిదర్శనావిషయంబై యుదాహృతంబయ్యె నైనను విశిష్టంబులైన ధర్ములకైక్యారోపంబు వా క్యార్థవృత్తి నిదర్శన యనియు నుపమానోపమేయం బులలో నన్యతరంబునం దన్యతర ధర్మారోపంబు ప దార్థవృత్తి నిదర్శనయుననియెడు వ్యవస్థనాశ్రయించి మాచేతనిది యుదాహరింపబడియె నివ్విధంబున న గుచునుండ ॥

మ॥ శివమద్వాంఛితదాతవై
జగముల్లంజెన్నొందినీవుండగాఁ ।
నవనిన్ యాచకముద్రఁజూపి
యితరున్ హర్షంబునన్ గొల్చు మే ।
ము వెసన్ వేలుపుగిడ్డగల్ల
జరణా మోహాహతిందుర్గతిం ।

బవునష్ట్రింబును వెంటనంటెదము
గాయత్ర్యాశదోషార్థమై ॥ ౧౫ ॥

గీ ॥ నీదుగుణవార్ధిస్తుతియింపనెగడువాఁడు ।
జలధియును జేతులను నీఁదఁదలఁచువాఁడు ।

ఇది మొదలుగాఁగలిగిన యుదాహరణంబుల యందు వాక్యభేదంబులేకుండియు నిదర్శనాలంకారలక్షణ పద్యంబునందు వాక్యార్థశబ్దంబుచేత బింబప్రతిబింబభావాపన్న వస్తువిశిష్టరూపంబులైన ప్రస్తుతాప్రస్తుతంబులు వివక్షితంబులగుటం జేసివిశిష్టంబులకైక్యారోప సద్భావంబువలననిదర్శనాలంకారంబు వాక్యార్థవృత్తి యెయగునివ్విధంబుననగుచును ॥

గీ ॥ రాజసేవ మనుష్యులకీజగతిని ।
ఖడ్గధారావలేహంబుకదిసిచూడఁ ।
బంచవక్త్రపరీరంభమంచితముగ ।
నాగకన్యావదనచుంబనంబుదెలియ ॥ ౧౬ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁబ్రస్తుతాప్రస్తుతవృత్తాంతంబులేకైకపదోపాత్తంబులైనను దద్వృత్తాంతంబులు బింబప్రతిబింబభావాపన్న వస్తువిశిష్టైక్యారోపరూపంబుఁగుటవలన వాక్యార్థవృత్తినిదర్శనకుక్షితిగలుగదదిగావుననే రూపకాలంకారంబునందవిశిష్టంబులైన ముఖచంద్రాదికంబులకైక్యారోపంబుగలుగుటవలన రూపకాలంకారంబుకంటె నిదర్శనా

లంకారంబునకు భేదంబునివ్వటిల్లె.

గీ॥ బలినిబంధించుటకుమహాబలమువలన।
నూర్ధ్వముత్క్షిప్తమగుచుఁ బెంపొదవుశౌరి।
యంఘ్రిదండమువిధివిష్టరాంబుజాత।
నాళదండముమీకిచ్చుఁజాలసిరుల॥ ౧౭౭॥

వ॥ అనియెడునీవిశిష్టరూపకోదాహరణంబునందైనను విధాతృవిష్టరకమలవిశిష్టరూప సాధారణ ధర్మవత్త్వ సంపాదనార్థంబై యిందువిశేషణంబుపాత్తంబగుటం జేసి యోగి దాతకెద్దిసామ్యతయనియెడు నదిమొద లుగాఁగలనిదర్శనోదాహరణంబులయందుదాతృపూ ర్ణేందుద్వాదులకానందకరత్వాదికంబుచేతనుంబోలె నీ యుదాహరణంబునందు విశేషణంబులకు బింబప్రతి బింబభావంబభావంబగుటవలన బింబప్రతిబింబభావా పన్న వస్తువైశిష్ట్యంబులేదు. ఎచ్చటనైన విషయవిష యువిశేషణంబులకుఁ బరస్పరసాదృశ్యంబుచేత బిం బప్రతిబింబభావంబుగలిగె నదియెద్దియనిన.

మ॥ అతిచంద్రాతపభస్మలేప
ధృతతారాభ్రవ్రజాకీర్ణసం।
చితచిహ్నచ్ఛలచంద్రశుక్తివిలస
త్సిద్ధాంజనామోదయో।
గతిరోధానవిధానకౌశల
నిశాకాపాలికీశ్రేష్ఠయీ।

క్షితిద్వీపంబులనెల్లఁద్రిమ్మరుచు
నుత్సేకంబుగాఁ జెన్నొసఁగు ॥ ౧౭ ॥

వ ॥ ఈసావయవరూపకోదాహరణంబునందునువిషయ విషయులకును దద్విశేషణంబులకును నైక్యారోపంబు ప్రత్యేకంబయ్యెం గావున జ్యోత్స్నావిశిష్ట రాత్రిరూపవిషయంబునను భస్మ విశిష్టకాపాలికీరూప విషయికిని విశిష్టరూపంబుచే నైక్యారోపంబు లేదదిగావున రాజసేవ మనుష్యులకనియెడు నుదాహరణంబునందును వాక్యార్థవృత్తినిదర్శనాలంకారంబనిపల్కుటయుక్తంబు మతాంతరంబులందుఁ బదార్థవృత్తి నిదర్శనా లంకారంబునకు నీయుదాహరణంబు వ్రాయంబడియె మఱియునెట్లనిన.

గీ ॥ ధరణిఁగ్రియచేనసత్సదర్థప్రబోధ ।
నంబువివరింపఁగనిదర్శనాంతరంబు ।
రాజవైరినశించునంచోజఁదెల్పు ।
చునునశించెవిధూదయమునఁదమంబు ॥ ౧౮ ॥

వ ॥ ఏస్థలంబుననైన నొకానొకటియగు క్రియతోవిశిష్టంబైనయొకానొకవస్తువునకు స్వకీయక్రియచేఁ బరులనుగూర్చియసత్సదర్థప్రబోధనంబు నిబద్ధంబయ్యెనచ్చటనిదర్శనయయ్యె.నన్నిదర్శనాలంకారంబునసదర్థబోధనంబును సదర్థబోధనంబునని ద్వివిధంబయ్యె నందసదర్థబోధనంబుచే నెట్లనిన నీలక్షణప

ద్యోత్తరార్ధంబునందు రాజగుచంద్రునితో విరోధించి నాశక్రియావిశిష్టంబైన తమంబుతాను దృష్టాంతభూతంబైనస్వకీయంబగు నాశక్రియచేనన్యంబైన రాజవిరోధియయ్యేనేనినశించుననునవిష్టపర్యవసానంబగునర్థంబును బోధించుచునేత్క్షీణంబయ్యెనని చెప్పుటవలననీయుదాహరణంబునందసదర్థనిదర్శనాలంకారంబయ్యె.మఱియునెట్లనిన.

ఉ॥ ఉన్నతమైతనర్చుపద
మొందియుఁజుల్కనిమానవుండుతా।
నెన్నఁగనశ్రమంబుననె
నిమ్ములఁగ్రిందఁబడుఁ ధ్రువంబుగా।
నన్నవిధంబుదెల్పుచునహార్య
శిరోగతమాపృషద్గణం।
బన్నపవాతధూతమయియాదటఁ
గ్రిందబడెఁ దొడింబడెఁ ॥ ౨౦ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు గిరిశిఖరగతంబైనవృష్టిబిందుగణంబు మందమారుతమాత్రంబుచేఁ గంపితంబయ్యునతః ప్రదేశంబునం బడుచు లఘుజనునకున్నత పదప్రాప్తిపతన హేతువను నీయసదర్థంబును బోధింపుచున్నిబధ్యమానంబగుటం జేసి యసదర్థనిదర్శనయయ్యెనింకసదర్థనిదర్శనయెట్లనిన॥

గీ॥ సుహృదనుగ్రహంబుసుస్థిరసంపత్స।

లంబటంచుబోధనంబుసేయు ।
చునునినుండునుదయమునుగాంచుచునేసరో ।
జములకెల్లఁగాంతిసమితినించె ॥ ౨౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు సూర్యుండుస్వోదయ సమయంబునందె పద్మంబులయందు లక్ష్మినింపుచు నుస్మృష్టాంతభూతంబైన స్వకీయ పద్మలక్ష్మ్యాధానక్రియచేఁబరుల నుద్దేశించి సత్సంపదలకు ఫలంబును హృదనుగ్రహంబెయను శ్రేయస్కరంబైనయర్థంబు నుబోధింపుచు నిబద్ధుండయ్యెంగావున సదర్థనిదర్శనాలంకారంబయ్యెమఱియు ॥

గీ ॥ అవనిగృహమేధియతిథులకాతిథేయ ।
మొసఁగవలెనంచుబోధనంబొనరఁజేయు ।
చునుసమాగతుఁడైనయాసూర్యునుదయ ।
శైలముశిరోమణిప్రదేశమునఁదాల్చె ॥ ౨౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుదయాచలంబుసమాగతుండైనసూర్యునిశిరంబు చేతనుసంభావింపుచునా సంభావనాక్రియచేత నభ్యాగతులైనసత్పురుషులకివ్విధంబుననాతిథ్యంబు గృహమేధులుసేయవలయునను సదర్థంబునుబోధింపుచునిబద్ధంబయ్యెంగావున సదర్థనిదర్శనాలంకారమయ్యె నీస్థలంబునఁ గొందఱు వాక్యార్థ వృత్తిపదార్థవృత్తి నిదర్శనాద్వయంబున సంభవద్వస్తు సంబంధ నిబంధనం బనియును

ద్వితీయంబైన నిదర్శనాలంకారంబును సంభవద్వస్తుసంబంధనిబంధనంబనియును వ్యవహరింతు రదియుక్తంబగు నందాద్యంబైన నిదర్శనాలంకారము నందు వాక్యార్థంబుల కైక్యంబ సంభవం బగుచుఁ బదార్థ వాక్యార్థ ములకు సామ్యమునందుఁ బర్య వసన్నమగుద్వితీయంబైన నిదర్శనయందును నన్యధర్మంబన్యంబునందు సంభవం బగుచు ధర్ములకు సామ్యంబు నందుఁ బర్యవసన్నం బగుంగావున నీవాక్యార్థ వృత్తి పదార్థవృత్తినిదర్శనాద్వయంబున సంభవద్వస్తుసంబంధ నిబంధ నంబయ్యెఁ దృతీయమైన నిదర్శన యందు స్వక్రియచేఁ బరునుద్దేశించి సద సదర్థబోధనంబు సంభవింపుచునె సమత్వంబును గర్భీకరింపుచున్న యది బోధ యన్గృహ మేధిన ఇత్యాదిస్థలంబు నందుఁ గారీషాగ్ని ర్వటూనధ్యాప యతీత్యా దిస్థలంబునందునుం బోలెఁ దత్సమర్థా చరణంబునందు ణిచ్ప్రయోగంబు సేయంబడియె నందువలనఁ గారీషాగ్ని శీతాపనయనంబుచే వటువుల నధ్యయన సమర్థులనుగా నెవ్విధంబునఁ జేయు నవ్విధంబున వర్ణ్యమానంబైనయుదయపర్వతంబు తానుపమాన భావంబుచేత గృహమేధులనీయుదయపర్వతంబు సమాగతుండైన రవినిశిరంబుచే నెవ్విధంబున సంభావించెనివ్విధంబున గృహమేధిసమాగతుండైన సత్పురుషు నుచితపూజనం

బుచేసంభావింపవలయునంచుక్తబోధ నసమర్థులను గాఁజేయుకొలకుషుంబయ్యె నిందువలన నిప్పర్వతం బునకుబోధనసంబంధంబు సంభ వింపుచున్న యది యీసర్వంబునుశుద్ధంబగునింక నలంకారాంతరసం కీర్ణంబైననిదర్శనాలంకారం బ్జెప్పెదనిన మదీయంబై నయుదాహరణంబు ॥

మ ॥ హరిసేవారతిమానికుక్షి
భరశైకాయత్తుఁడైవ్యర్థసం ।
సరణేచ్ఛుండగు దుర్నరుండు
ధరమార్గాలాస్య పాత్రంబులోఁ ।
జరమాంఘ్రిద్వయిశ్వానవాల
లఘుపాశవ్యాప్తిబంధించివే ।
ఖరముష్కంబులదుగ్ధముల్పి
దుకఁగాఁగాంక్షించువాఁడారయన్ ॥ ౨౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నిదర్శనాలంకారం బు రూపకసంకీర్ణంబయ్యె । శివమద్వాఞ్ఛిత దాతవై యని యెడు పూర్వోదాహరణంబు నందు శుద్ధంబ య్యెంగావున నీయుదాహరణంబులకుఁ బరస్పరంబు నకునీభేదంబు జ్ఞాతవ్యంబగు ।నింక వ్యతిరేకాలంకా రలక్షణంబ్జెప్పెదనిన ॥

వ్యతిరేకాలంకారము.

గీ ॥ మెఱయనుపమానమునకుపమేయమునకు ।

జేకానువిశేష మదివ్యతిరేకమయ్యె ।
నగములుంబోలె సుజనులున్నతులుమహిని ।
మదినిదలఁపఁగఁబ్రకృతికోమలురుమఱియు ॥ ౭౩ ॥
గీ ॥ కల్పతరుపల్లవముకంటె (గడఁకసీదు ।
కరమునకునివ్విశేషంబు గలిగెవీర ।
యొకటియలకర్ణ భూషణోద్యోగమొంచె(ఁ ।
బరముకర్ణతిరస్కార పటిమగాంచె ॥ ౭౪ ॥
వ ॥ ఇది యుపమేయాధిక్య పర్యవసాయి యగువ్యతి
రేకంబయ్యెనింకన్యూనత్వ పర్యవసాయియెట్టిదనిన
ఉ ॥ ఇగురులచేతరక్తత
వహించితివీవుప్రియాగుణాళినే ।
నొగినిశిలీముఖోత్కరము
లొందునినున్నకామముక్తము ।
లగఁబరుణీపదాహతిఁ జెలంగు
దువీవునునేనునట్లన ।
చ్చగనిదితుల్యమాఁగనన
శోకనశోకుఁడనైతిధాతచేఁ ॥ ౭౫ ॥
వ ॥ అనుభవపర్యవసాయి యగువ్యతిరేకాలంకారం
బెట్టిదనిన ॥
గీ ॥ ధృఢతరనిబద్ధముష్టియుదీప్తకోశ ।
వర్తియుస్వభావమలిన విస్ఫూర్తియు నయి ।
యమరుకృపణునకును గృపాణమునకొనరు ।

క్షితినినాకారభేదమే కేవలంబు ॥ ౨౬ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునం దనుభయ పర్యవసాయి యగు వ్యతిరేకా లంకారం బయ్యె నింకసహోక్త్య లంకారంబెట్టిదనిన ॥

సహోక్త్యలంకారంబు .

గీ ॥ జగతిసహభావము జనరంజనమునగుచు ।
మెఱయనది యొసహోక్తినాఁ బఱఁగుఁ గృతుల ।
నానృపాలుని సత్కీర్తియరిమహీశ ।
పటలితోఁ దనుగకుఁ బంతపఙ్క్తికేగె ॥ ౨౭ ॥

వ ॥ ఎచ్చోటనైనసహభావంబు జనరంజనంబై భాసించునచ్చట సహోక్త్యలంకారంబగు । ననేన సార్థంవిహారాంబు రాశేరిత్యాది స్థలంబులయందు సహోక్త్యలంకారము గాకుండుటకై జనరంజనం బను విశేషంబు సహభావంబునకు దత్తంబయ్యె నీ యుదాహరణంబునందు దిగంతగమన విషయంబై కీర్తికిఁబ్రత్యర్థులతో సహభావంబుఁ జెప్పుటవలన సహోక్త్యలంకారంబయ్యె మఱియు ॥

చ ॥ తరుతలమొందె ఛాయ
కడుతాంతగతింబథికాళితోఁ దగ్లా ।
నరతిసరః పయోజదత
నల్పుగమూలము చేరెనీలతో ।
ఖరకరదీప్తితప్తగతిఁ

గంబులఁద్రావెజనాళితోఁడని ।
ద్దురగనేఁగ్లాంతకై వడి
నధూటులతో గృహగర్భసీమఁలన్ ॥ ౭౮ ॥

ఇంకవినోక్త్యలంకారంబెట్టిదనిన
వినోక్త్యలంకారము ,

క ॥ యద్వానివినాయనుటకుఁ ।
దద్దయులేకయనిచెప్పితగప్రస్తుతముం ।
గొద్దిపఱిచిననుధరపై ।
నుద్దవిడివినోక్తియయ్యెనాగినాంధ్రకృతిన్ ॥ ౭౯ ॥

గీ ॥ ప్రథితమైనట్టివినయసంపత్తిలేక ।
హృద్యయయ్యునువిద్యయవద్యయగును ॥

దీనికిమూలంబైన

విద్యాహృద్యాపిసావద్యా వినావినయసంపదం ।

ఈశ్లోకంబునందు వినయసంపదం వినాయనిచెప్పుట వలనవినోక్త్యలంకారంబయ్యెఁ । తెనుఁగు పద్యంబునందు వినయసంపద లేకయని వినాశబ్దస్థానంబునందులేకయనునాంధ్రశబ్దంబునుప్రయోగించి ప్రస్తుతంబైనవిద్యనుహీనంబుగాఁజెప్పుటవలన నాంధ్రకృతులయందువినోక్త్యలంకారంబని యాంధ్రజ్ఞులువ్యవహరించిరిమఱియు ॥

గీ ॥ ఎవఁడురామునిఁజూడఁడో యవనిమీఁద ।
రాముఁడెవ్వనిఁజూడఁడో రహినితఁడు ।

లోకమందుననిందితశ్లోకుఁడగుచు ।
నెసఁగసాత్త్వయువీనిగర్హింపుచుండు ॥ ౩౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు రామదర్శనంబులేక హీనత్వంబులేకయనుశబ్దంబులేక నే ప్రదర్శితంబయ్యె నింక నెట్లనిన ॥

క ॥ ఏదేనిలేకప్రస్తుత ।
మాదరమునభువినిరమ్యమైననదియొయగా ।
నాదటనుఖలురులేకను ।
నీదుసభాస్థలముకాంతినెగడుచునుండెన్ ॥ ౩౧ ॥

మఱియును ॥

చ ॥ విధుఁడుదయింపఁగాఁ
దమమువీడినరాత్రియుఁబోలెశార్వర ।
ప్రథితవిధూమభూమరుచి
పావకకీలయుఁబోలెనిష్ప్రత ।
త్పృథుతరరోధమైకలఁగి
పేర్మిఁబ్రసన్నతగాంచుజాహ్నవీ ।
విధమునమోహముక్తి
ప్రభవించిననీలలితాంగిరొప్పెడున్ ॥ ౩౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు తమః ప్రభృతులులేకనిశాదులకురమ్యత్వంబు వినాశబ్దంబులేకనే ప్రదర్శితంబయ్యె నింక సమాసోక్త్యలంకారలక్షణంబెట్టిదనిన ॥

సమాసోక్త్యలంకారము

గీ॥ ప్రస్తుతముఁజెప్పుచుండనప్రస్తుతమున।
గొదవుపిస్ఫూర్తియదిసమాసోక్తియయ్యె।
రమణనీహారిణాంకుండురక్తుఁడగుచుఁ।
జుంబనముసేయునైంద్రీముఖంబుగనుము॥ 33॥

వ॥ ఎచ్చోటనైనఁ బ్రస్తుతవృత్తాంతంబు వర్ణ్యమానంబగుచునుండ విశేషణ సామ్యబలంబు వలననప్రస్తుతవృత్తాంతబునకుఁబరిస్ఫూర్తియగు నచ్చటసమాసోక్త్యలంకారంబగు। సమాసంబుచేననసంక్షేపంబుచేఁబ్రస్తుతాప్రస్తుత వృత్తాంతవచనంబువలనసమాసోక్తి నామకంబయ్యె। నీయుదాహరణంబు నందుఁ జంద్రునకుఁ బ్రాచీప్రారంభ సంబంధ లక్షణంబైన యుదయంబు వర్ణ్య మానంబగుచునుండ ముఖశబ్దంబుప్రారంభవదన సాధారణంబగుటవలననురక్తశబ్దంబరుణకాముక సాధారణంబగుటవలనను ప్రస్తుతార్థంబునందు సంబంధ మాత్రపరంబైనచుంబనంబుచేతనర్థాంతర సాధారణంబగుటవలననుజంద్రమశ్శబ్దగత పుంలింగంబుచేతనైంద్రీశబ్దగతస్త్రీలింగంబుచేతనుదత్పతిపా ద్యేంద్ర సంబంధిత్వంబుచేతను నుపస్కృతంబగుట వలనఁ బరవనితాసక్తపురుషవృత్తాంతంబు ప్రతీయమానంబయ్యెం గావునసమాసోక్తియయ్యెమఱియు॥

మ ॥ అతివల్గత్కుచభారమా
కులకచంబాలోలహారాఘమా ।
తతనృత్యన్మణికుండలాభ
మసకృత్పాణిప్రహారక్రమా ।
న్వితమాస్విన్నముఖాబ్జమాయతల
సన్నిశ్వాసమైయొప్పనీ ।
సతినీసేవయొనర్చుఁ బ్రేమ
నిదినీసద్భాగ్యమాఁగందుకా ॥ ౩౮ ॥

వ ॥ ఈ యుదాహరణము నందుఁ గందుక వృత్తాంతము వర్ణ్యమానమగుచునుండ నతివల్గత్కుచభార మిత్యాది క్రియావిశేషణ సామ్యము వలనఁ బురుషాయితరతాసక్త నాయికా వృత్తాంతము ప్రతీయమానంబగుటం జేసి సమాసోక్త్యలంకారంబయ్యె. బూర్వోదాహరణంబునందు విశేషణంబులుశ్లిష్టంబు లిందు సాధారణంబులని భేదంబు తెలియవలయు మఱియు సారూప్యంబువలనను సమాసోక్తి చూడంబడియె నెట్లనిన ,

మ ॥ అగుమున్నెచ్చటినిమ్నగాంబు
సరణంబచ్చోటనంభశ్ఛటల్ ।
జగతీరుడ్వీరళత్వసాంద్రతలు
నోజంజెందెవ్యత్యాసముల్ ।
దగనిన్నాళ్లకుఁజూడనీవిపిన

మాత్మన్వేఱుగాఁదోఁచెనీ।
నగసంస్థానమదేయటంచుమదికిన్
దార్ఢ్యంబుఁబుట్టించెడిన్॥౩౫॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు వనవర్ణనంబుప్రస్తుతంబగుచునుండఁ దత్సారూప్యంబువలనఁ గుటుంబిధనసంతానాదిసమృద్ధ్యసమృద్ధివిపర్యాసంబునుబొందినగ్రామనగరాదులవృత్తాంతంబు ప్రతీయమానంబయ్యెఁ గావున నిది సారూప్యంబువలననైన సమాసోక్త్యలంకారంబయ్యె నిందువిశేషణ సామ్యంబువలననైనను సారూప్యంబువలననైనను గలిగినయప్రస్తుతవృత్తాంతప్రత్యాయనంబెద్దియది సర్వప్రకారంబులచేతనప్రస్తుతానన్వయికిఁగవిసంరంభవిషయత్వంబు లేకుండుటంజేసిప్రస్తుతంబైనవిశేష్యంబునందుఁ దత్సమారోపార్థంబని తెలియవలయు నందువలనసమాసోక్తియందుఁ బ్రస్తుతవ్యవహారసమారోపంబుచారుతాహేతువగు ముఖచంద్రఇత్యాదిస్థలంబులయందు ముఖంబునందుఁ జంద్రత్వారోప హేతుభూతంబైన ముఖశబ్దసమభివ్యాహారంబు మాడ్కిఁ, రక్తశ్చుంబతి చంద్రమా, ఇత్యాదిసమాసోక్త్యుదాహరణస్థలంబులఁ జంద్రాదులయందు జార త్వాద్యారోప హేతువగు తద్వాచకసమభివ్యాహారంబులేకుండుటవలన రూపకాలంకారంబునందునుంబోలెఁ బ్రస్తుతంబునందప్ర

స్తుతరూపసమారోపంబు నీసమాసోక్తియందుఁగలు
గనేరదు.

చ॥ జలదముఁ రాత్రియందు
నభిసారికమోముతటిద్విలోచనం।
బులనటుగాంచియాత్మవరభూరి
తరాద్భుతవారిపూరధా।
రలసహాయుక్తిఁ జాంతుఁడయి
రాజిలునవ్విధుఁడే మొయించుఁదా।
నలమినశంకనార్తసిన
దార్భటిఁజేసెనభస్స్థలంబునన్॥ ౩౬॥

వ॥ అనియెడు నేకదేశవర్తిరూపకోదాహరణంబునం
దలి తటిద్విలోచనంబులనుచోటనునిరీక్షణానుగుణ్యం
బువలన నుత్తరపదార్థప్రధాన మయూరవ్యంసకా
దివ్యవస్థితిచేత నుత్తరపదార్థభూతనయనాన్వయాను
రోధంబువలనమేఘునియందనుక్తంబయ్యునుగమ్యం
బైనద్రష్టృపురుషత్వరూపంబవగమింపంబడియుంగా
వున నీయేకదేశవర్తిరూపకోదాహరణంబునందునుం
బోలెఁ బ్రస్తుతంబునం దప్రస్తుతరూపసమారోపగమ
కంబీసారూప్యసమాసోక్త్యుదాహరణంబునందు లే
కుండుటవలనఁ బరస్పరంబునకు భేదంబుసిద్ధంబయ్యె
నీయేకదేశవర్తిరూపకోదాహరణంబునందలి నిరీక్ష
ణంబుమాడ్కి,

జనవరనిన్నుఁ గాంచి కడుచంచలుఁడయ్యెడు వార్థి అనియెడు పద్యంబునందలి సేతుకృత్త్వాదికంబులైవడి నప్రస్తుతసాధారణవృత్తాంతంబీసమాసోక్త్యుదాహరణంబు నందుపాత్తంబుగాదయ్యె మఱియు నీసమాసోక్త్యుదాహరణంబునందుశ్లిష్టసాధారణ విశేషణసమర్పితంబులైన ప్రస్తుతాప్రస్తుత వృత్తాంతంబులలోన ప్రస్తుతవృత్తాంతంబునకేకదేశవర్తి రూపకోదాహరణంబునందలి విద్యున్నయనంబునకుం బోలెఁ బ్రాధాన్యంబునులేదు. యేకారణంబుచేత సింధుబంధనమథన ప్రకారము లొనర్చివాఁడ వనియెడు స్థలంబునందునుంబోలె జలదము రాత్రియం దనియెడు స్థలంబునందునుం బోలె ననుక్తంబైనదైనన ప్రస్తుత సమారోపణం బంగీకరింపం బడియె నందువలన విశేషణ సమర్పితాప్రస్తుతవ్యవహార సమారోపమాత్రంబీ సమాసోక్తియందుఁ జారుతాహేతువగుమఱియువిచారింపనీసమాసోక్తియందు శ్లిష్టసాధారణ విశేషణసమర్పితంబులై నప్రస్తుతాప్రస్తుతవృత్తాంతంబులకుభిన్నపదోపాత్తవిశేషణములకుం బోలెవిశేష్యములోడను సాకాంక్షాన్వయము సంభవించుట వలన సమ ప్రాధాన్యము గలదైనను బ్రస్తుత వృత్తాంతాన్వయానురోధము వలనఁ బ్రస్తుతము నందప్రస్తుత రూపసమారోప మంగీకరింపవలయుఁ బ్రస్తుత విశే

ష్యము నంద ప్రస్తుత వృత్తాంతబున కన్వయ యో
గ్యత్వ మెవ్విధమునలే దవ్విధమున నేయప్రస్తుతమై
న జారాదికము నందుఁ బ్రస్తుతవృత్తాంతమున కన్వ
యయోగ్యత్వంబు లేదు కావున సమప్రధానములైన
ప్రస్తుతాప్రస్తుత వృత్తాంతములలో నన్యతరమున క
న్యతరము నంద వశ్యంబారోపం బంగీకరింపం దగి
యుండ శ్రుతంబైన ప్రస్తుతంబునందు యప్రస్తుతవృ
త్తాంతారోపంబు చారు హేతువని చెప్పుటయుక్తం
బు ।ఓయియివ్విధంబున నగుచునుండ।
విశేషణసామ్యాదప్రస్తుతస్య గమ్యత్వేసమాసోక్తిః ।
శ్లో ॥ విశేషణానాంసామ్యేనయత్ర ప్రస్తుతవర్తినాం ।
అప్రస్తుతస్యగమ్యత్వేసాసమాసోక్తిరిష్యతే ॥
ఇది మొదలుగాఁగలిగిన సమాసోక్తిలక్షణములు నీ
వుప్రస్తుతము నందు శ్లిష్టసాధారణ రూపములైన వి
శేషణములచే సమర్పితంబైన యనురాగ పూర్వక
వచన చుంబనాద్యప్రస్తుత వృత్తాంత సమారోపమా
త్రంబునకుఁ జారుతా హేతుత్వమంగీకరించు టవల
నవిశేషణసామ్య శ్రుతంబైన కాముకాద్యప్రస్తుత ధ
ర్మివ్యంజన మనపేక్షణీయ మగుటం జేసియసంగతం
బులయ్యెడు ననియంటివేనిమేముస్వరూపమువలననె
యప్రస్తుత వృత్తాంతారోపము చారుతా హేతువ
నిచెప్పము మఱియివ్విధమునననంటివేనియ ప్రస్తుతా

ముకాది సంబంధిత్వము చేత నవగమ్య మానమైన యప్రస్తుత వృత్తాంతారోప మెరసాను గుణమగు ట వలనఁ జూపితా హేతువని చెప్పెదము । విశేషణ పదముల కేతత్సమస్తమునవగమింపఁ జేయుటయం దుసామర్థ్యముచాల దందువలన శ్లేషాదిమహిమ చే విశేషణపదంబులచేత స్వరూపత స్సమర్పితంబైన వ దనచుంబనాదికంబు వలనఁ దత్సంబంధియగు కాము కాదికంబున కభివ్యక్తి గలుగుటవలన మరలితత్కా ముకీయత్వాను సంధానంబు నవ్వదన చుంబనాదికం బునందు సంభవించునెట్లనిన స్వరూపంబువలన దృ ష్టంబైన రాజాశ్వాదికంబుచేఁ దదశ్వాది సంబంధి యగురాజాదికంబు స్మారితంబగుచుండ మరలి య శ్వాదికంబునందుఁ దద్రాజ సంబంధిత్వానుసంధా నంబుకలుగునటుగావున విశేషణ సామ్యంబుచే వా చ్యార్థోపస్కారకంబైన యప్రస్తుతవ్యంజనాపేక్ష క లదదిగావుననే కందుకంబునందు స్వరూపంబువలన వ్యావల్గత్కుచభారత్వాది విశిష్టవనితా సేవ్యత్వంబు కలుగుటచేత నసమారోపణీయంబగుటంజేసి కాము కసంబంధిత్వంబు చేతనే తద్విశిష్టవనితా సేవ్యత్వం బుసమారోపణీయం బగుటవలనను మఱియును సా రూప్యనిబంధనత్వంబుచేతను దాహృతంబైన సమా సోక్తియందవశ్యార్థంబైన యప్రస్తుతవృత్తాంతంబ ప్ర

స్తుతవృత్తాంతరూపంబుచేతనే గమ్యమానంబగుటం జేసి తద్రూపంబుచేతఁ బ్రస్తుతంబునందు సమారోపంబుసిద్ధించుట వలనను శ్లిష్టవిశేషణ సమాసోక్తియందునుంబోలె సాధారణవిశేషణసమాసోక్తియందును నప్రస్తుతవ్యవహారసమారోపంబు కలదని యివ్విధంబునఁ బ్రాచీనులప్రవాదంబు నిర్వివాదంబితర స్థలంబులయందును నివ్విధంబుననే యుక్తంబుగావునఁ బ్రాచీనులలక్షణంబు సమీచీనంబని విభావింపవలయు.నింకబరికరాలంకారంబ్జెప్పెదనిన.

పరికరాలంకారము

గీ ॥ పదపడివిశేణంబభిప్రాయయుక్త ।
మైనఁబరికరనామకంబగుచువెలయు ।
ధరసుధాకరరేఖావతంసుఁడైన ।
భవుఁడుభవదీయతాపంబుఁబాపుఁగాత ॥ ౩౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుసుధాకరరేఖావతంసుఁడనియెడు శివవిశేషణంబు తాపహరణ సామర్థ్యాభిప్రాయగర్భంబయ్యెఁ గావునఁబరికరాలంకారంబగు మఱియును ॥

చ ॥ ప్రసవశరుండనయ్యును
సుపర్వవరేణ్యు వసంతునొక్కనిం ।
బొసఁగసహాయుఁగాఁగొని
ప్రభూతరవాతతశింజినీసము ।

ల్లసితపినాకచాపమవిలంఘ్యతఁ
దాల్చినభర్గుఁ ధైర్యముఁ ।
వెసహరియింతునీకరుణ
వీరులిఁకెవ్వరునాకునాజిలోఁ ౩౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందుఁ బినాకచాపంబును దాల్చిన వాఁడనియెడు భర్గవిశేషణంబునుఁ బ్రసవశరుండననియెడు నర్థలబ్ధాహ మర్థవిశేషణంబు నీరెండునుసారాసారాయుధ త్వాభిప్రాయ గర్భంబులుమఱియును ॥

గీ ॥ అవనిసర్వాశుచి నిధానమైవినశ్వ
రంబయికృతఘ్న మౌశరీరంబుకొఱకు ।
నయ్యుమూఢులుపాపంబులాచరింతు ।
రహహాయేమనవచ్చుమోహాతిశయము ॥ ౩౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు శరీరవిశేష ణంబులు శరీరంబు హేయంబగుటచేతన సంరక్షణీయత్వాభిప్రాయగర్భంబులు ॥

సీ ॥ ఒకరీతినుండెడు సకలాగమంబులు
విభజింపఁగాఁలేదు వివిధగతుల ।
వల్మీకమునఁబుట్టి వసుధాస్థలంబున
శ్రీరామకథనురచింపలేదు ।
జలజాక్షునాభిని జన్మించిసరవిఁ
బ్రపంచంబునెల్ల సృజించలేదు ।

నిఖిలశబ్దవ్రాత నిష్పాదనక్రియ
స్థిరమైన భాష్యంబుసేయలేదు ।
గీ॥ చిత్రమైనబృహత్కథచెప్పలేదు ।
దివిజవరునకు గురువునైతివుగలేదు ।
దేవనీగుణబృందంబుతెలిసిపొగడ ।
నెంతవాఁడను నేనుశ్రీకాంతవరద ॥ ౮౦ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నేనువేదంబులువిభజింపలేదన్నది మొదలుగాఁగలిగిన విశేషణంబులు తనయందువ్యాసాద్యసాధారణ కార్యకరణప్రతిషేధముఖంబుచేత నేనువేదవ్యాసమునీంద్రుఁడనుగానని యెుడు నదిమొదలుగాఁగలిగినయభిప్రాయంబులుగర్భంబునందుఁగలయవియిందాద్యంబైన యుదాహరణద్వయంబునం దేకైకవిశేషణంబు సమనంతరోదాహరణ ద్వయంబునందుఁ బ్రత్యేకంబు బహు విశేషంబులీరెంటియందును బ్రథమోదాహరణమునందు సర్వవిశేషణము లేకాభిప్రాయ గర్భములును పదార్థరూపములునుద్వితీయోదాహరణమునందు భిన్నాభిన్నాభిప్రాయ గర్భములును వాక్యార్థరూపములునని యెుడు భేదంబుతెలియవలయు.శివునకుఁ దాపహరణమునందును మన్మథునకునైకె ముత్యన్యాయముచేత సర్వధన్వి ధైర్య భంజకత్వము నందును శరీర సంరక్షణార్థంబు పాపముసేయువారలకు మూఢత్వంబునందును

దనకు వర్ణనీయరాజగుణకథనాశక్తత్వంబు నందును వాచ్యంబునందె యుపస్కారం బగుటవలన నవ్విశేషణములయందు వ్యంగ్యార్థంబు గలిగియున్ననుధ్వనివ్యపదేశము లేదదిగావున వ్యంగ్యార్థము వాచ్యపరికరంబగుట వలనఁ బరికరంబని యీయలంకారమునకు నామము వ్యుత్పాదితంబయ్యెఁ గొందఱు నిష్ప్రయోజన విశేషణోపాదానము గలుగ నపుష్టార్థ దోషంబుక్తం బగుటం జేసి యేకవిశేషణమునకు సప్రయోజనత్వంబు దోషాభావమాత్రంబు గాని యొకానొకయలంకారమును గాదు. ఏకనిష్ఠములైన తాదృశానేక విశేషణముల యుపన్యాసంబత్యంత వైచిత్ర్యవిశేషమువలనఁ బరికరంబని యలంకారమధ్యపరిగణితమయ్యె నని చెప్పుదురు. యథార్థముగానైతే నిశ్లేషయమకాదులయం దపుష్టార్థ దోషము లేకుండుటచే నచ్చట సాభిప్రాయమగు నేకవిశేషణమున్నకైనను విన్యాసముగలుగ విచ్ఛిత్తివిశేషము సంభవించుటం జేసి పరికరత్వముపపన్నమగుటవలన ననేకవిశేషణోపన్యాసలబ్ధే పరికరంబను నియమంబు లేదు మఱియు నెట్లనిన ॥

చ॥ తెలియక నెవ్వఁడేని
నిజదేవతఁ గొల్వక నన్యదైవతం ।
బులనుయజించు నాతఁడఘ

మున్స్వర్గఁ జెందునిహోర్ధ్వలోకనం ।
స్ఖలనముఁ జెందుఁగాన వన
సంపదగల్గిన యిన్నగేంద్రముం ।
గొలిచెదువారమింద్రుమఖి
గొల్వఁగనేలయరక్షణక్షమున్ ॥ ౪౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ బురుహూత పూజోద్యుక్తులైన నందాదులనుద్దేశించిభగవంతుండైనకృష్ణునివాక్యంబునందు గోవర్ధనపర్వతంబె మనకురక్షకంబగుటం జేసి దైవతంబు గావున నిప్పర్వతంబె పూజనీయంబ రక్షకుండైనపురుహూతుండు మనకుఁ బూజనీయుండు గాఁడని వనసంపదగలిగిన యనెడు గోవర్ధనగిరి విశేషణంబు కాననంబులుగలుగుటవలనను నిర్ఝరాదులు గలుగుటవలనను బుష్పఫలమూలతృణజలాదులచేత నారణ్యకులమైనమనకును ధనంబులైన గోవులకును నీగోవర్ధనపర్వతంబె రక్షకంబను నభిప్రాయంబు గర్భంబునందుఁగలయది యివ్విధంబుననీయుదాహరణంబునందుసాభిప్రాయంబైనయేక విశేషణ విన్యాసంబునకును విచ్ఛిత్తివిశేషంబు వలన నలంకారత్వసిద్ధి గలుగుటవలన నన్యంబైన సుధాకరరేఖావతంసుఁ డిత్యాద్యుదాహరణంబుల యందునుబరికరంబునకు నలంకారత్వం బనివార్యం బేకపదార్థహేతుకంబైన కావ్యలింగంబను నలంకారం బ

నిసర్వసమ్మతంబుగావున నివ్విధంబున సాభిప్రాయం
బైన యేకవిశేషణంబునకును నలంకారత్వంబుయు
క్తంబైయగు నింకఁపరికరాంకురాలంకార లక్షణం
బెట్టిదనిన ॥

పరికరాంకురాలంకారము

గీ ॥ మహివిశేష్యంబభి ప్రాయసహితమైనఁ ।
బరికరాంకురమగుచును బరఁగుఁగృతుల ।
లలిఁజతుర్విధ పురుషార్థములకుదాత ।
భువినిదెలియంగనాచతుర్భుజుడఁనంగ ॥ ౭౨ ॥

వ ॥ ఇందుఁజతుర్భుజుండను విశేష్యంబు పురుషార్థ
దానసామర్థ్యాభి ప్రాయగర్భంబు ॥

గీ ॥ నీగుణంబులు వర్ణింపనేర్చు శేషుఁ ।
డరయవ్రాయఁగఁజాలునాహైహయుండు ।
సారదిఁజూడఁగలండలసురవిభుండు ।
పుడమినేనేడనీగుణపుంజమేడ ।

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు విశేష్యపదంబులు స
హస్రముఖత్వాద్యభిప్రాయ గర్భంబు లింక శ్లేషాలం
కారలక్షణంబెట్టిదనిన ॥

శ్లేషాలంకారము.

గీ ॥ రమణఁగృతులందుఁబ్రస్తుతాప్రస్తుతోభ ।
యవిషయమగునానార్థాశ్రయంబు శ్లేష ।
మొనరునెవ్వఁడునలక్షముద్దనుఁడతండు ।

సర్వదుఁడుమాధవుఁడుమమ్ముసాకుఁగాక ॥ ౭౭ ॥

వ ॥ అనేకార్థశబ్దవిన్యాసంబుశ్లేషాలంకారంబయ్యె నయ్యలంకారంబు ప్రస్తుతానేకవిషయం బప్రస్తుతానేకవిషయంబును బ్రస్తుతాప్రస్తుతోభయవిషయంబు నని త్రివిధంబయ్యె నీయుదాహరణమునందు మాధవుఁడు మాధవుఁడనిస్తోతవ్యత్వంబుచేతఁ బ్రకృతులగు హరిహరులకీర్తనంబు గలుగుటవలనఁ బ్రకృతశ్లేషమయ్యె మఱియును.

గీ ॥ సత్యభామాసమేతుఁడై సకలజగతిఁ ।
బూతనామరణఖ్యాతిఁబూనఁబడఁగుచు ।
నాతతోద్ధృతసురపారిజాతుఁడునయి ।
వెలయుదేవుఁడుమాకిచ్చువిభవములను ॥ ౭౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు స్తుత్యులగుటచేఁ బ్రస్తుతులగు రామకృష్ణులకీర్తనంబుగలుగుటప్రకృతశ్లేషంబయ్యె నింకనప్రకృతశ్లేషంబ్బెట్టిదనిన.

గీ ॥ హరికరాహితసక్తివిస్ఫురణవిలస ।
దబ్జతుల్యంబునీముఖమంబుజాక్షి ।
యనఁగనప్రస్తుతశ్లేషమనుచుబుధులు ।
కృతులవివరించిరఖిలసమ్మతముగాఁగ ॥ ౭౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందునబ్జంబనఁగమలంబు నబ్జుండనఁజంద్రుండు నీరెండునుపమానమాత్రత్వంబు చేత నప్రస్తుతంబులుగావున నప్రస్తుతశ్లేషమయ్యె మ

ఱియును.

గీ ॥ ఘనతరానూనవనవృద్ధిఁగాంచిలుబ్ధ ।
కలితభూరిశిలీముఖాకులములగుచు ।
వెలయుకమలంబులకుభవద్వీక్షణములు ।
సన్నిభంబులుధరణిపైసరసిజాక్షి ॥ ౮౭ ॥

వ ॥ ఈ యుదాహరణమునందుఁ గమలశబ్దంబు పద్మ హరిణోభయార్థకంబగుటవలన నుపమానత్వంబుచే నప్రస్తుతంబులైన పద్మహరిణంబులు కథితంబులగుట వలన నప్రస్తుతశ్లేషమయ్యె నింకఁబ్రస్తుతాప్రస్తుతోభయశ్లేషమెట్టిదనిన.

గీ ॥ ఉచ్చరద్భూరికీలాలయుక్తుఁడగుచు ।
వాహినీపతిశోభించెవసుధనాజి ।
ననెడుచోనుభయశ్లేషమయ్యెననుచు ।
సరవిఁజెప్పిరలంకారశాస్త్రవిదులు ॥ ౮౮ ॥

వ ॥ ఈ యుదాహరణమునందు వాహినీపతియన సేనాపతియును సముద్రుండును వీరిలోసంగ్రామంబున శస్త్రప్రహారోచ్చలద్రుధిరుండైన సేనాపతివర్ణనంబు ప్రకృతంబుగావునఁ బ్రకృతాప్రకృతోభయశ్లేషమయ్యెమఱియు.

గీ. ॥ ఉదయమొందినుకాంతిసంయుక్తుఁడగుచు ।
రక్తమండలుఁడైనయీరాజుధరణి ।
మృదుకరంబులచేలోకహృదయములను ।

దాహరించెనుగువలయోత్సాహలీల ॥ ౪౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు రాత్రివర్ణనప్రస్తావంబు నం బ్రకృతుండైన చంద్రునకు నప్రకృతుండైన రాజున కును శ్లేషంబు గలుగుట వలనం బ్రస్తుతాప్రస్తుతోభ యశ్లేషాలంకార మయ్యెం. బ్రాచీనులైన యాలం కారికులీప్రకృతాప్రకృతోభయ శ్లేషాలంకారోదా హరణమునందు శబ్దశక్తిమూలంబైన ధ్వనియని చె ప్పిరా చెప్పుట యప్రస్తుతార్థంబును శక్తిచేతం బ్రతిపా ద్యమగుటవలన నభిధేయత్వమవశ్యభావమగుటం జే సివ్యక్తియనపేక్షితం బగుటవలనం బ్రస్తుతాప్రస్తుతాభి ధానమూలకంబైన యుపమాద్యలంకారమునకువ్యం గ్యత్వంబుగలుగునను నభిప్రాయంబుచేతనని తెలియ వలయు మఱియు విచారింపం బ్రకృతార్థంబు ప్రక రణబలంబువలన శీఘ్రంబుగా బుద్ధిస్థంబగుచునుండి ననే యనంతరంబు నృపతితద్గ్రాహ్య ధనాదివాచకం బులైన రాజకరాదిపదంబులకన్యోన్యసన్నిధానబలం బువలనం దద్విషయశక్త్యంతరోన్మేష పూర్వకంబు గాన ప్రకృతార్థంబుస్ఫురించునైననింతమాత్రంబు చేతనే శక్తిచేం బ్రతిపాద్యమానంబైనదానికి సర్వప్ర కారంబులచేవ్యక్త్యపేక్షలేకుండుటవలన నయ్యప్రకృ తార్థంబునకు వ్యంగ్యత్వంబుగలుగదు. ప్రకృతా ర్థాభిధానంబుపర్యవసితంబగుచునుండిన ననంతరం

బప్రకృతార్థంబు స్ఫురించునని యంటివేని లెస్సయె. గూఢశ్లేషాలంకారమగుంగాక యన్యస్థలంబులయందును గూఢశ్లేషాలంకారంబుగలిగియున్నదిగదా యదియెట్టిదనిన.

చ॥ అతిజరఠత్వమహఃపరిణతా
యతదిక్కరికల్పిలంబిత ।
ప్రతతపయోధరప్రథిత
బంధురపీవరతాసముచ్ఛ్రితన్ ।
సతతముప్రాణికోటికి
నసహ్యతచేతనగమ్యరూపసం ।
యుతలును నాతటీలతుల
నొప్పగనీయచలంబుదాల్చెడిన్ ॥ ౫౦ ॥

ఉ॥ ఓషధినాథుసన్నిధి
సమున్నతిగల్గికయుండునట్టిదౌన్ ।
బూషశిలాకదంబకము
పొంచెనునగ్నిమండరీలన ।
స్నేహముగాంచియస్తనము
మించెబహుళాక్ష్వయఘుస్ఫురత్సద్రా ।
దూషితవృత్తినత్తిమిర
దోషముఁజెంచెనుష్ట్రబూరయన్ ॥ ౫౧ ॥

వ॥ ఈసమాసోక్త్యుదాహరణంబుల యందుఁ బ్రాకరణికార్థంబుప్రకరణ వశంబువలన శీఘ్రంబుబుద్ధిస్థం

బగుచునుండ విశేషణ సామ్యంబు వలన ప్రస్తుతం
బైన వృద్ధవేశ్యా వృత్తాంతాదికంబు ప్రతీయమానం
బయ్యె నీసమాసోక్త్యలంకారంబునకు శ్లేషాలంకా
రంబంగంబయ్యె ననియును సర్వసమ్మతంబగు నితర
స్థలంబులయందును గూఢశ్లేషంబునందు ధ్వనియ
నుబుద్ధి సేయందగదు మఱియును ॥

మ॥ రహిరమ్యత్వముగాంచు
కారణమునన్ రాజత్పతాకాభులై ।
మహిసత్యంతవివిక్తతన్
రచితశుంభద్రాగసంరంభులై ।
బహుళాశాసగ్రావళీకలా
వలభూలన్ భామాళితోఁ గూడియ ।
న్వహమిచ్ఛన్ యువలోకమన్నగరి
యందాసక్తి సేవింతురా ॥ ౫౨ ॥

దీనికిమూలంబైన

శ్లో॥ రమ్యాఇతిప్రాప్తవతీఃపతాకా
రాగంవిరక్తాఇతివర్ధయంతీః ।
యస్యామసేవంతనమద్వళీకా
స్సమంవధూభిర్వలభిర్యువానః ॥

వ॥ ఈశ్లోకంబునందు ద్వితీయాంత విశేషణసమర్పితం
బులైన యర్థాంతరములకు విభక్తిభేదము గలుగు
టవలన శబ్దసామర్థ్యముచేవధూజనమ్ములతో నన్వ

యము లేదు విశేష్యభేదము గలిగినను దనన్వయాంపే క్షకమైన సామర్థ్యార్థంబిచ్చట సిబద్ధముగాదయ్యె ॥

చ ॥ వననిలయాధికప్రబల
వర్ధిలిమారుత సంఘ వేల్లన ।
ఘనజవవిస్తృతోద్ధతిని
గాంచికరంబవియుక్తరామలు ।
క్ష్మణసువమావిశేష మొగిఁ
గల్గిచెలంగెడు వామలూరునం ।
దనవచనోత్కరంబులన
ధర్మతగాంచెఁగోలంకులగ్గిరిన్ ॥ ౫౩ ॥

వ ॥ దీనికిమూలంబైన.

శ్లో ॥ ఏతస్మిన్నధికపయశ్శ్రియంవహం
త్యస్సంక్షోభంపవనభువాజవేననీతాః ।
వాల్మీకేరరహితరామలక్ష్మణానాం
సాధర్మ్యందధతిగిరాంమహాసరస్యః ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందునుంబోలె నాక్షిప్తశ్లేషం బయ్యెడు సమమనియెడుక్రియావిశేషణంబు సహార్థత్వంబుచేతనైనను పపన్నమగుటం జేసి వధూజనంబులయందు శ్లిష్టవిశేషణార్థాన్వయంబుకంటెఁ బూర్వంబప్రతీతంబయిన సామ్యార్థంబు నవలంబింపదదిగావున నర్థసౌందర్యబలంబువలననేతదన్వయానుసంధానమగుటంజేసి గూఢశ్లేషాలంకారమగు .న

నంతరమునఁ బ్రలంబఘ్నుఁ డనెడి సమశ్లేషమునకుఁ గా
మ్యర్థత్వకల్పనంబయ్యెఁ గావున వాచ్యంబైనయుప
మాలంకారమునకీ శ్లేషాలంకారం బంగమయ్యె నిం
కనత్యంతము ప్రపంచించుట చాలునదిగావున శ్లేషా
లంకారమునకుఁ ద్వైవిధ్యము సిద్ధమయ్యెఁ బ్రకారాం
తరము చేతను మఱియు సభంగ శ్లేషమనియు నభంగ శ్లే
షమనియును ద్వివిధమయ్యె । నబ్జకీలాల వాహినీప
త్యాదిశబ్దముల యందుఁ బదభంగము నపేక్షింపక
యేయనేకార్థక్రోడీకరణము వలన నభంగశ్లేష మ
నంబరఁగె । సర్వదుఁడు మాధవుఁడు నరకమర్దనుడు
సాత్రికరాహితక్తి యివి మొదలైన శబ్దంబులయందు
బరస్పరవిలక్షణంబైన పదభంగంబున పేక్షించి నానార్థ
క్రోడీకరణంబువలన సభంగశ్లేషంబయ్యెఁ గొందఱీస
భంగశ్లేషంబును శబ్దాలంకారం బనియు నభంగశ్లే
షంబునర్థాలంకారంబనియును జెప్పిరి । మఱికొంద
ఱీయుభయంబును శబ్దాలంకారంబని బలికిరీయుభ
యంబును నర్థాలంకారంబని స్వాభిప్రాయంబేతద్వి
వేచనంబు చిత్రమీమాంసయందుఁ జూడవలయు నిం
కనప్రస్తుత ప్రశంసాలంకారలక్షణం బెట్టిదనిన ॥

అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారము.

గీ ॥ ప్రస్తుతాశ్రయమైనయప్రస్తుతప్ర ।
శంసయప్రస్తుతప్రశంసయగుఁ గృతుల ।

జిష్ణుకన్నుబరునియాచింపబెద్ది।
వృడమునదిమొకటిరెా కృతిపులుగులందు ॥ ౫౮ ॥

వ ॥ ఎచ్చోట్ల నైన నప్రస్తుత వృత్తాంత వర్ణనంబు ప్రస్తుతావగతి పర్యవసాయి యగునచ్చట నప్రస్తుత ప్రశంసాలంకారంబగుఁ బ్రస్తుతాప్రస్తుతంబులకుసంబంధంబు కలుగుచుండినసె యప్రస్తుతవృత్తాంతవర్ణనంబుచేఁ బ్రస్తుతావగతియునగుఁ గావుననాసంబధంబును సారూప్యంబగు మఱియు సామాన్యవిశేషభావంబైనను గార్యకారణ భావంబైనను సంభవించునా సామాన్య విశేషభావంబులో సామాన్యంబువలనవిశేషంబునకు విశేషంబువలన సామాన్యమునకునవగమనము గలుగ ద్వివిధంబయ్యెమఱియుఁ గార్యకారణ భావంబులోనను గార్యమువలనఁ గారణమునకును గారణమువలనఁ గార్యమునకు నవగమనము గలుగ ద్వివిధమయ్యె సారూప్యముగలుగ నేకవిధమయ్యె సారూప్య నిబంధనయు సామాన్యనిబంధనయువిశేషణనిబంధనయుఁ గార్యనిబంధనయుఁగారణనిబంధనయునని యీయప్రస్తుతప్రశంసాలంకారము నైదువిధములయ్యె నందుసారూప్యనిబంధన యెట్టిదనిన। నీలక్షణపద్యోత్తరార్థమునందప్రస్తుతంబైనచాతకప్రశంస ప్రశంసనీయత్వముచేతఁ బ్రస్తుతుండునుదత్సరూపుండును క్షుద్రవలననివృత్తయాచనుండును

నగు మానవంతునియందుఁ బర్యవసన్నమయ్యెంగా
పునసారూప్యనిబంధనయయ్యె మఱియును ॥

గీ॥ బద్ధకృత్రిమపటు సటాపటలిగానొ ।
నర్చిమృగపతి పదవినమర్చి రేని ।
పృథులమదకుంభి కుంభనిర్భేదిసింహ ।
ననద మెబ్భంగిఁ గావించుశునకమరయ ॥ ౫౫ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు శునకనింద నిందనీయత్వముచేతఁ బ్రస్తుతుండును తత్సమానకుండును కృత్రిమవేషవ్యవహారాది మాత్రముచేతవిద్వత్త్వమునభినయించు వైధేయునియందుఁ బర్యవసన్నమయ్యె మఱియును ॥

క॥ బహుళాఁతశ్ఛిద్రంబై ।
బహిరుత్కటకంటకముల భాసిల్లు సరో ।
రుహనాళగుణములారయ ।
మహీలో భంగురములెట్లు మఱిగాకుండున్ ॥ ౫౬ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ గమలనాళ ప్రస్తావకథనము తత్సమానకుండును బాహ్యమునందు దుర్జనులు జాగరూకులగుచునుండ భ్రాతృపుత్రాదులతో నంతఃకలహము సేయుచుండు పురుషునియందుఁబర్యవసన్నమయ్యె । లక్షణమునఁదెలి ప్రశంసాశబ్దమును స్తుతి నిందాస్వరూపాఖ్యాన సాధారణ కీర్తనమాత్రపరముగాఁ జూడవలయునింక సామాన్యనిబంధనమె

ట్టెదనిన ॥

గీ॥ మహినినెవఁడేని మందుసామర్థ్యుఁడైన ।
రిపులయెడ వైర మొనరించిరిచ్చయున్న ।
వాఁడు కటాంతరంబున వహ్నిఁబెట్టి ।
మంచియభిమారుతముగ నిద్రించువాఁడు ॥ ౫౭ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ బూర్వమునందె సామర్థ్యండైనశిశుపాలుని విషయంబై రుక్మిణ్యపహారణాదికముచేత వైరంబుదృఢముగానొనర్చిన కృష్ణుండా శిశుపాలునివిషయమై యుపేక్షించుట యుక్తము గాదనిప్రస్తుతమైన యర్థమువక్తవ్యమగుచునుండఁ దత్ప్రత్యాయనార్థమీసామాన్య మభిహితమయ్యెనతి యును ॥

గీ॥ పృథివినానావిధములైనభేదములను ।
గాంచు సౌహార్దకనకరేఖలఁ బోనరియ ।
నొనరునిలఁబరీక్షకునికషోపలంబు ।
దగఁబరోక్షుండె యందురాతత్త్వవిదులు ॥ ౫౮ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు నీపుత్రప్రత్యక్షమునఁదా నుంబోలెఁ బరోక్షము నందును నాకుహితము నాచరించితివేని యప్పుడు నీవుత్తమమిత్రుండవని విశేషము వక్తవ్యమగుటచేతఁ బ్రస్తుతమగుచునుండసామాన్యమభిహితమయ్యె నింకవిశేషనిబంధనమెట్టిదనిన ॥

క॥ అంకమునమృగముదాల్పమృ ।

గాంకుండనఁబరఁగెఁజంద్రుఁడవనిస్థలిపైఁ ।
గొంకక కేసరిమృగముల ।
బింకమణంచిమృగరాడభిఖ్యవహించెన్ ॥ ౫౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁగృష్ణునుద్దేశించి బలభద్రవాక్యమునందు మార్దవదూషణ పరమైనప్రస్తావానుసారముచేతఁ గ్రూరుండే ఖ్యాతిమంతుండగు మృదువైనవాఁడుఖ్యాతి మంతుఁడుగాఁ డనియెడుసామాన్యమువక్తవ్య మగుచునుండఁ దత్ప్రత్యాయ నార్థంబప్రస్తుతమైన విశేష మభిహితమయ్యె నివ్విధము నబృహత్కథాదులయందు సామాన్యముగా నొకానొకయర్థమును బ్రస్తుతించి తద్విశేషార్థ మప్రస్తుతకథావిశేషోదాహరణములయందీయప్రస్తుత ప్రశంసా లంకారంబే చూడ వలయునింకఁ గాఁగని బంధనయెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ అవనిదమయంతివదనార్థమజుఁడుచేత ।
నబ్జబింబంబుహృతసారమయ్యెనేమొ ।
ఘనగభీరాకరాంబరకాళిమాఢ్య ।
మైనకృతమధ్యసుషిరముగానఁబడియె ॥ ౬౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందప్రాకరణిక చంద్రమండలగతత్వముచేనుత్ప్రేక్ష్యమాణమైన దమయంతీవదననిర్మాణార్థమైన సారాంశము చేతఁ దత్కార్య రూపమునువర్ణనీయత్వము చేతఁబ్రస్తుతమును దమయం

తీవదనగతమునునైన లోకోత్తర సౌందర్యవిశేషము ప్రతీయమానమయ్యెమఱియును ॥

చ ॥ ధరఁబ్రతిమానభిన్నులమృత
ద్యుతులారయనీపదంబును ।
స్థిరగతినాశ్రయించితుది
దేహలయాగతదివ్యధామతె ।
త్పరతనుసుందరత్వసుకృ
తంబునుమిత్రతగాంచిమించునీ ।
వరవదనంబునందునిచి
వారికవారిజమిత్రుఁజెందెదుర్ ॥ ౬౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు నప్రాకరణిక చంద్రక ర్తృకత్వముచే నుత్ప్రేక్ష్యమాణమైన లావణ్య పుణ్య నిచయ విన్యాసమను కారణముచేతఁదత్కార్యభూతమునననన్యముఖ సాధారణమైన యనంతకోటిచంద్ర లావణ్యశాలిత్వము భగవన్ముఖమునందు వర్ణనీయత్వముచేతఁ బ్రస్తుతమై ప్రతీయమానమయ్యెనదియు న్గాను మంత్రలింగమువలన నృద్ధివిషయములచే నభేదము గలిగియున్నను భేదాధ్యవసాయమువలననైన ను జంద్రుండు ప్రతిమానభిన్నత్వము చేతవర్ణితుండయ్యెనందుచేఁ గాలంబనాది యగుటవలన నతీతు లగుచంద్రులనంతకోటులని లబ్ధమయ్యె నయ్యనంత కోటులైన చంద్రులకు నాకాశమాశ్రయణము శ్లేష

మహిమచే భగవ చ్చరణ సమా శ్రయణత్వముచేన.
ధ్యవసితమయ్యె భగవచ్చరణ ప్రపన్నులయిన వార
లకు దేహక్షయా నంతరమునందుఁ బరమపద ప్రా
ప్త్యభిముఖ్యమునుఁ దత్కాలముననె స్వసుహృద్వ
గ౯మునందు స్వకీయ సుకృత స్తోమనివేశనమును న
నంతరంబ సూర్యమండలప్రాప్తియు ననునీ సర్వము
నువేదవేద్యమగుఁ దదనురోధముచే నాచంద్రులకున
మావాస్యాది రూపమైనదేహక్షయకాలము పస్థితమ
గుచుండ సూర్యమండల ప్రాప్తికంటెఁబూర్వముప్ర
త్యక్ష సిద్ధమైన పుణ్యాత్వముచే నిరూపితమైన లావ
ణ్యప్రహాణమును నిమిత్తమునుగాఁజేసి చంద్రసాదృ
శ్యరూపము చేతను పచరితమైన తత్సౌహార్ద ముగల
భగవన్ముఖము నందు విన్యాసనముత్ప్రేక్షిత మయ్యె
మఱియు విచారింపసుహృదులకు బహుత్వము గలు
గనందఱయందును బుణ్యసంక్రమణమగు నైననునీ
యుదాహరణమునందు మిత్రమైనయనెడునేకవచనము
చేతభగవన్ముఖమె చంద్రులకు సుహృద్భూతము ము
ఖాంతరములు చంద్రసాదృశ్య గంధాస్పదములునుం
గావని భగవన్ముఖమునకు నితరముఖములకంటెవ్యతి
రేకమువ్యంజితమయ్యె నందువలన నాభగవన్ముఖము
నం దె సర్వచంద్రులకును స్వాస్వయావల్లావణ్యపుణ్య
విన్యనోత్ప్రేక్షముచేతఁ బూర్వవర్ణిత మైనప్రస్తుతా.

ర్థము స్పష్టమయ్యెమఱియు విచారింపశ్రుతియందు సూర్యమండల ప్రాప్త్యనంతరభావివిరజానద్యతిక్రమణానంతరము సుహృత్సుకృత సంక్రమణము శ్రూయమాణమయ్యె నైనను శారీరక శాస్త్రమునందుఁ దదర్థవశమువలనఁ బ్రాగ్భావ స్థాపితమని చెప్పుటంజేసి తదనుసారముచే లావణ్యపుణ్యాను... మిశ్రమైన ముఖమునందుంచి సూర్యాన్వయఁ జేరెనని చెప్పంబడియె నిందుఁ గార్యనిబంధన మెట్టిదనిన ॥

ఉ ॥ దేవభవత్ప్రబాల్యసఖ
దీధితిఫేనకణంబులెల్లఁ దా।
ద్భావనవారితోఁ గలసి
పాటిపయోనిధిఁ జేరెనవ్వియే ।
కేవలమున్మథించుట
నకీర్ణతఁ జెందిఘనీభవించినం ।
భావితమైసుధాజలధి
భాసిలె వెన్నయనంగసత్యమా ॥ ౬౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున ముఖగతహాస్యదాంబుజత్వా శనతోఁ యమాపంబై దివ్యనారీ... లక్ష్మకరసాదికంబులై వడి లగ్నంబులై ... తోఁ గూడి సముద్రమునందుఁ బ్రవిష్టములైన ... కాంతిఫేనకణకలపరిణామముచే సంభావ్యమానుండును సముద్రనవనీతపదవాచ్యుండును నైన చంద్రునిచేఁ దన్ముఖకాంత్య

తత్కర్షణంబు ప్రతీతమయ్యె మఱియును.

ఉ॥ ఈసతియాననముల్లసిలెఁ
నేనియు జాలును గర్వమంచక ।
య్యాసతిసూక్తులింపెసఁగెనేని
పికంబులు మానుఁ బాసఁగా ।
ఈసుమగాత్రి కోమలి
మహోన్నతిఁ జేయు జాజియక్కమే ।
యీసుదతీద్యుతుల్ప్రసఁగెనేనియు
లక్ష్మివిరక్తిఁ జెందెడిన్ ॥ ౬౩ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు నాయికాగతి సౌకుమార్యాదులు వర్ణనీయత్వంబు చేతఁ బ్రస్తుతంబు లగుచునుండ హంసాదిగతగర్వశాంత్యాది రూపంబులు నౌచిత్యంబు చేత సంభావ్యమానంబులునగు కార్యంబు లభిహితంబులయ్యె నివి తన్నిరీక్షణకార్యంబులు గాని పూర్వోదాహరణంబునందునుం బోలె వస్తుకార్యంబులు గావు ॥

సీ॥ అరయఁ దిగ్గజసుష్కుటీ కాత్మలోన ।
స్నిగ్ధుగల్గిన నేనితచ్ఛిఖరిపుత్రి ।
చికురమీక్షించి చమరులు స్వీయవాల ।
జాలకలితప్రియత్వంబు సడలుధరణి ॥ ౬౪ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నదిస్పష్టంబయ్యె నీ సుమగాత్రి కోమలిమ యనియెడు తృతీయ పాదంబు

నందు వర్ణనీయాంగసౌకుమార్యాతిశయ నిరీక్షణం బునకుఁ గార్యంబవస్తుభూతంబైనమాలతీకఠోరత్వం బనిమాచేవివక్షింపఁబడదు ప్రతియోగి విశేషాపేక్షి త్వంబుచేతఁగఠోరత్వంబునిరీక్షణంబున కకార్యం బ గుటంజేసి కఠోరతాబుద్ధియె కార్యంబనవలయు నిది యును నీసౌకుమార్యమును గనుంగొన నెవనికిఁ బో డమదాత్మ । నిత్యాద్యుదాహరణాంతరంబు నందుని వ్విధంబుననే స్పష్టంబయ్యె నర్థంబునకుఁ గార్యత్వం బునందునుంబోలె బుద్ధికిఁగార్యత్వంబు గల్గియున్నను గార్యనిబంధనంబు విడువంబడదు ప్రాచీనులచేత నే తాదృశంబులైన కార్యనిబంధనాప్రస్తుతప్రశంసోదా హరణంబులులిఖితంబులయ్యెయథార్థంబు గానయ్యె నేని తత్సంబంధాతిరేకంబుగలిగినను దోషంబు లేదీ యప్రస్తుతప్రశంసాలంకారంబునందుఁ బ్రస్తుతాప్రస్తు తంబులకుసంబంధంబుపంచవిధంబేయని యెవనిచే తనియమించుటకు శక్యంబయ్యెడు సంబంధాంతరం బుగలిగియున్న నీయలంకారంబుదృష్టంబయ్యెడు నె ట్లనిన ॥

మ ॥ అతులోచ్ఛ్వాస విలాసమంద
పవన వ్యాపారలీలాసము ।
ద్గతిచేఁదూలి ధరిత్రినెల్లెడల
నంతన్విప్రకీర్ణంబులా ।

తతతాపత్రిత యూపధీపద
ఘనోద్యత్త్వత్స్మితాంచద్భుత ।
ప్రతతతులాన్తగతిన్స్ఫురించు
కుముదాప్తానూనభాను చ్ఛటల్ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందప్రస్తుతంబులైన చంద్రకిరణంబులకు భగవన్మందస్మిత రూపదివ్యౌషధిధాన్యవిశేషకడంగరచయ తోనుత్ప్రేక్షణంబుచేత భగవన్మందస్మితంబునకుఁ దత్సారాంశతా రూపంబైన యనిర్వచనీయోత్కర్షంబు గమ్యమానంబయ్యె నిచ్చట ధాన్యకడంగర చయంబులకుఁ గార్యకారణ భావాదిసంబంధంబు లేదిందువలన సహోత్పత్త్యాదికంబైన సంబంధాంతరంబు నాశ్రయింప వలయు నవ్విధంబున నుపమానోపమేయంబుల నాశ్రయించి యందుఁ గవికల్పిత కార్యకారణ భావనిబంధనంబులైన యప్రస్తుతప్రశంసలు రెండు దర్శితంబులయ్యె నేతదతిరిక్త స్థలంబులయందును జూడంబడియె నెట్లనిన ॥

మ ॥ యమునా చెప్పుమగస్త్య
వారినిధినేనస్మన్విషన్నామథే ।
యమునీకెందుకుఁ బల్కునా
సవతియాఖ్య న్బిల్వనీకెందుకై ।
తెమటిన్నెల్లయమురాఁబనేమి

వినుపృథ్వీన్నాళ వీకజ్జలా ।
ప్రములన్వారికి నేమికుంతలుఁడు
రోషగ్రస్తుఁడయ్యెన్నమఁకా ॥ ౬౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు నాఁకి నేమి యని మాళవకాంతల రోదనంబునకు నిమిత్తం బడుగఁబడుచునుండఁ దత్ప్రియ మరణరూప నిమిత్తంబును జెప్పక కుంతలుఁడు రోషగ్రస్తుఁడయ్యె నని తత్కారణం బభిహితం బయ్యెను గారణనిబంధనాప్రస్తుత ప్రశంసయయ్యె మాళవదేశంబులనుద్దేశించి ప్రస్తుతుండైన కుంతలేశ్వరునిచేత నాదేశంబులు నిర్జితంబులై నవాయని ప్రశ్నంబు సేయబడు .. ండుఁ దదనంతరభావి జలధినర్మదాం ప్రక్షిప్త .. రూపంబైన కార్యం బభిహితంబయ్యెనని యీయుదాహరణంబు నందెకార్య నిబంధనాప్రస్తుత ప్ర .. సాలంకారంబునునగుఁ బూర్వోక్తంబునందుఁ బ్రశ్నంబు శాబ్దం బిందార్థం బనిభేదంబు గలిగెనింకఁ బ్రస్తుతాంకురాలంకార లక్షణంబ్బట్టిదనిన ॥

ప్రస్తుతాంకురాలంకారము

గీ ॥ ప్రస్తుతాంకురమై యొప్పుఁబ్రస్తుతంబు ।
చేతఁగలిగినఁబ్రస్తుత ద్యోతనంబు ।
తేఁటిమాలతి యుండనింకేటికరయ ।
జాతకంటకమైన యీకైతకంబు ॥ ౬౯ ॥

వ ॥ ఎచ్చోటనైనఁ బ్రస్తుతంబు వర్ణ్యమానంబగుచున్నం
డ నభిమతంబైన వేఱొకప్రస్తుతంబు ద్యోతమానం
బయ్యె నచ్చటఁ బ్రస్తుతాంకురాలంకారంబగు నీయు
త్తరార్థంబునందుఁ బ్రియతమసహితంబుగా నుద్యా
నవిహారిణియైన యొకానొక నాయికభృంగంబునుద్దే
శించిపల్కెనని వాచ్యార్థంబునకుఁ బ్రస్తుతత్వంబుఁ జె
ప్పవలయు ననామంత్రణీయామంత్రణంబు చేత వా
చ్యాసంభవంబువలన నప్రస్తుతంబె వాచ్యంబుగా ని
చ్చటఁ దత్సమాపప్రస్తుతావగమనంబు కొఱకు నిర్దిష్టం
బయ్యెనని వచింపవలవదది యెందువలననంటేని మా
ఘ్యాదికంబుచేత భృంగాద్యాహ్వానంబు లోకంబు
నందుఁ బ్రసిద్ధంబగుటవలన నదియెట్లనిన ॥

ఉ ॥ ఎవ్వఁడవోయి నీవు
విధినిట్లుహతంబగుతున్నవాఁడనీ ।
విప్పగఁబల్కెడేమివట
మిచ్చట నప్పులదానినధ్వగు ।
ల్కవ్వముగాభజింతు రఖిలక్రియ
లన్నజేంద్రోపనుండఁగా ।
నివ్వనిగాదునీడయిన
నెవ్వరికిం గొరమాలెధారుణిన్ ॥ ౬౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందలి చేతనాచేతనప్రశ్నోత్త
రములఁజాప్పునఁదిర్యగామంత్రణంబునకత్యంతఁబసం

భావితత్వంబులేకుండుటవలన నిర్విధమునఁబ్రస్తుతం బైనభృంగోపాలంభరూపంబైన వాచ్యార్థముచేత సౌందర్యాభిమానశాలినియగు కింకాంతగలిగియుం డఁగ్రూరజనపరివృతివలన దుష్ప్రాపయగు పరకీయయం దైనను విటసర్వస్వాపహారసంకల్పదురాసదయును గంటకసమూహకులకేతకీకల్పయునగు వేశ్యయం దునైనననురక్తుండైన ప్రియునుద్దేశించిమొనరించిన యుపాలంభంబుద్యోతితమయ్యెమఱియును.

మ ॥ వరసన్మార్గసహోన్యమాన్య
సుమనోవల్లీమతల్లీసము ।
త్కరమందుచుమునీమనం
బిపుడుభృంగాన్యర్థమీవీయజా ।
తర జనస్రాక్ర్తివిలాస
వైఖలనుచేకం జెల్వుపాటించుబా ।
ల్యరసాంచన్నవమాలికా
కలికనేలాగాసి నొందింపఁగాఁ ॥ ౬౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమున నుద్యానవనమునందు సంచరించుచంచరీకము నుద్దేశించి యీయుపాలంభంబు సేయంబడుటవలన వాచ్యార్థంబునకును బ్రస్తుతత్వంబు సంభవించె । మఱియును బ్రౌఢాంగనామణులు గలిగియుండ బాలికను సురతంబుకొఱకుఁ గ్లేశపఱుచు కాముకుండువినుచుండ విదగ్ధవనితాకృతం

మైన యాకాముకుని యుపాలంభంబు నుద్యోతమా
నమగుమఱియును ॥

మ ॥ సకియీపద్మినిదాల్చె
హంసముఖదష్టంబైనకోశద్వయిం ।
బికభుక్తంబగుపల్లవంబు
నొగిపేర్మింబూనె నీచూతప ।
ల్లికయంచున్సఖులాడఁగా
వినిసుకేళీబాలయవ్వాపికా ।
నికటక్ష్మోణినిమోవిచన్నులను
బాణింబయ్యెదంగప్పెడుర్ ॥ ౭౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు నీపద్మినియని వ్యక్తివి శేష నిర్దేశముసేయుటచేత నవ్వాపికానికటక్ష్మోణి న నిచెప్పుటచేతను వాచ్యార్థమునకుఁ బ్రస్తుతత్వముస్పష్టము । ప్రస్తుతాంతర ద్యోతనమును నీయుదాహరణోత్తరార్థము నందుఁ గవిచేతనే యావిష్కృత మయ్యె లోచనకారుం డాద్యంబైన యుదాహరణ ద్వయమునం దన్యాపదేశ ధ్వనియనిచెప్పెనప్రస్తుతప్రశంసాలంకారమునందు వాచ్యార్థ మప్రస్తుతమగుటవలననవర్ణనీయంబగుటంజేసి యందునభిధావృత్తియపర్యవసితయగుటచేతఁ బ్రస్తుతార్థవ్యక్తి యలంకారమయ్యెనీప్రస్తుతాంకురాలంకారమునందువాచ్యముప్రస్తుతమగుటచేతనిందునభిధావృత్తిపర్యవసితయగుచునుం

ఉ నర్థసౌందర్యబలముచేత నభిమతార్థవ్యక్తి ధ్వనియే
యని లోచనకార్య తాత్పర్యము । యథార్థముగావి
చారింప నిదియును నలంకారమెకాని ధ్వనికాదనిచి
త్ర మీమాంసయందు వ్యవస్థాపింపం బడియెఁ దృతీ
యోదాహరణము నకలంకారత్వము నందు వివాద
ము లేదు ॥

గీ ॥ క్షితినిశబ్దార్థశక్తిచేక్షిప్తమయ్యుఁ ।
జెలగువ్యంగ్యార్థమది కవిచేతమరల ।
స్వోక్తినావిష్కృతంబైననొగినిధ్వనికి ।
నన్యమైనయలంకార మయ్యెనచట ॥ ౭౧ ॥

వ ॥ ఇవ్విధమునధ్వనికారునిచేతఁ జెప్పంబడుట వలనఁ
బ్రస్తుతాంకురాలంకారమెకాని ధ్వనిగాదీ యుదా
హరణములు సారూప్యనిబంధనము లింక నెవ్విధము
నైనను వాచ్యవ్యంగ్యములకుఁ బ్రస్తుతత్వలంఘనము
చేత నుదాహరణీయంబులగు సంబంధానంతరనిబం
ధనంబులు నైన యుదాహరణంబులను సంక్షేపం
బుగానుదహరించెదనెట్లనిన ॥

గీ ॥ నేత్రయుగ్మంబ శివరాత్రి నేఁడువచ్చె ।
నప్రమత్తత జాగ్రత్త్వ మందవలయు ।
సదృశుఁడైనట్టి సఖుఁడొగిసత్వరముగ ।
నీసకాశముఁ జేరునునిశ్చయంబు ॥ ౭౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు శివసారూప్యంబుఁ భం

గి తదేకదేశంబగుటచేతఁ దద్వ్యాప్యం బైన లలాట లోచనంబును శివరాత్రి మాహాత్మ్య ప్రయుక్తత్వంబు చేత వర్ణనీయంబగుటంజేసి తన్ముఖముచేఁ గృత్స్నమై న శివసారూప్యము గమ్యమయ్యె మఱియును ॥

క ॥ చికురతమస్సముత్కరముచే
బెఱవడ్డనవార్కదీధితి।
ప్రకరమునానెసంగికడు
భాసురమాఘుసృణంబుదాల్చిసా।
యకముఖసుందరత్వ
రుచిరాంబుపశీవహాలీలనొప్పుతా।
నకమగుకుంతలప్రభయ
వర్తము క్షేమమొనస్చమాకొగిఁ ॥23॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు వర్ణనీయత్వముచేతఁ బ్రస్తుతమైన సీమంత సరణికివదనసౌందర్య పరీవాహ త్వోత్ప్రేక్షణముచేతఁ బరిపూర్ణ తటాకము నందు నుంబోలెఁ బరీవాహకాణీభూత స్వస్థానము నందున మితమైన వదన సౌందర్య సమృద్ధిప్రతీతమయ్యె నది యునువర్ణనీయత్వము చేతఁ బ్రస్తుతమేయగు మఱి యును ॥

ఉ ॥ మైనొగిఁదాల్చినట్టి
బిసమ్మండలితుమ్మెదపిండువయ్యెడిం ।
పూనెనునాసముత్తియము

సూర్పులచేవెసనింద్రునీలమై ।
మానుగఁజన్నులందిడిన
మండెనుగప్పురమంతదీపమై ।
యానెనుదప్తలోహ
పతితాంబుగతింగరవారిధారయుఁ ॥ ౭౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు నాయికా విరహాసహ త్వాతిశయ ప్రకటనము కొఱకుసంతాపమునుం బో లెసంతాపకార్యములైన మృణాళ మాలిన్యాదులును వర్ణనీయత్వముచే వివక్షితము లయ్యెఁ దన్ముఖము చేత సంతాపముగమ్యమయ్యె నెచ్చటనేనికార్యము ఖముచేతఁ గారణమున కవగమనము శ్లోకనిబద్ధము య్యెనచ్చట ననుమానమేకాని యీప్రస్తుతాంకురా లంకారముగాఁ జెప్పనిన ॥

చ ॥ పృథుజఘనస్తనద్వితయ
పీడనచేవసివాడిమధ్యమం ।
బధికశరీరమేళనము
నందకపూర్ణతఁజెందిచయ్యనన్ ।
శిథిలభుజద్వయంబునను
శీర్ణతఁగాంచుసరోజశయ్యస ।
శ్ర్పథితముఁజేసెఁదస్వపతి
తాపమునేమనవచ్చుఁజూడఁగాన్ ॥ ౭౯ ॥

వ ॥ ఓయిప్రస్తుత కార్యాభిధాన ముఖముచేఁ గారణ

మునకు గమ్యత్వము గలుగుచుండినను బ్రస్తుతాంకు
రమెయయ్యెనేని యింకఁబర్యాయోక్తియనన్దదియని
యడిగితివేనితల్లక్షణమువివరించెద ॥

క ॥ ధరఁబర్యాయోక్తియనం ।
బరఁగునుగమ్యమునునన్యభంగినిజెప్పన్ ।
గరమెవఁడుతమస్త్రీకుచ ।
గరిమన్వృధసేసెనతనిగణుతింతుమదిన్ ॥ ౭౬ ॥

వ ॥ ఏస్థలమునన్నైన వివక్షితమైన గమ్యము భంగ్యంతరముచేత వివక్షిత రూపముకంటెఁ జారుతరమైన యొకానొక రూపాంతరముచేఁ జెప్పంబడునచ్చటఁ బర్యాయోక్త్యలంకారమగు నీయుత్తరార్థము నందుసాధారణరూపము చేగమ్యుండైన వాసుదేవుండురాహు వధూకుచ వైయర్థ్యకారకత్వమను రూపాంతరముచే నభిహితుండయ్యెం గావునఁ బర్యాయోక్త్యలంకారమయ్యెమఱియు ।

గీ ॥ లోకమెవ్వనిపాదంబువీఁకఁజూచు ।
లోకమెవ్వనిపాదంబుజోకఁజూడ ।
వట్టివీరిద్దఱకునుగమ్యంబుగాదు ।
నెరయవిశ్వగురుండవానీదువిద్య ॥ ౭౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు సాధారణరూపములచేగమ్య మానులగు గౌతమ పతంజలులు చారుతర రూపాంతరములచే నభిహితులైరిమఱియును ॥

గీ॥ మహిశిరీషసుమప్రమదిమాభిమాన।
మపగతముసేయుచున్నసీయంఘ్రియుగము।
నెంతదూరంబుశ్రమపెట్టనిచ్ఛయించె।
నల్పదయమైననీమనంబబలచెపుమ॥ ౭౮॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు నెంతదూరమువెళ్ల ని
చ్ఛయనుగమ్యమైన యర్థము రూపాంతరముచేన
భిహితమయ్యెమఱియును।

మ॥ అతలంబాభరణౌఘపేశీ
ఖతలంబాపుష్పవాటీవిధం।
బతిశాటీపరిపాటలాత్త
శతకోట్యాద్యభ్రసత్కోటులుం।
రతినాథుండుపటీరభూరుహాను
ధీరవ్యాససంప్రేక్షమా।
లతఘోటీకులమయ్యె
నెవ్వనికినద్దైవాగ్రణింగొల్చెదన్॥ ౭౯॥

వ॥ ఈయుదాహరణము నందు వేదములుహయము
లు భుజంగములు భూషణములను నివిమొదలుగాం
గలతత్త్వద్వ్యాఖ్యార్థములకు వ్యవస్థితి గలుగుచుండ
వేదత్వాద్యాకారము చేతనేగమ్యములైన వేదాదు
లెవ్యాస ప్రముఖ వినేయత్వాద్యాకారముచే నభి
హితములయ్యె మఱియును దేవతాసార్వభౌమత్వ
స్ఫుటీకరణముకొఱకు విశేషణ విశేష్యభావవ్యాఖ్యాస

షుచేతఁ బ్రతిపాదితము లయ్యె, నలంకార సర్వ
స్వకారుని చేతనుగమ్యంబునైనను భంగ్యంతరముచేఁ
జెప్పుటపర్యాయోక్తంబను నీలక్షణమె పర్యాయో
క్త్యలంకారమునకు సంప్రదాయగతమైనలక్షణంబ
నియంగీకరింపంబడియె ॥

గీ ॥ ధాత్రినెవ్వఁడుచుంబనమాత్రశేష ।
మరయఁ బరిరంభశూన్యమౌసురతవిభవ ।
మలవిధుంతుదసుదతులకలరఁ జేసె ।
నతిభయంకరచక్రధారాజ్ఞచేత ॥ ౭౦ ॥

వ ॥ ఈప్రాచీనోదాహరణము రాహువధూగతమైనవి
శిష్టరతోత్సవముచేఁ గారణరూపమైన రాహుశిరశ్ఛే
దముగమ్యమాన మయ్యెనని యన్య ప్రకారముగా
యోజింపఁబడియె నివ్విధమున నగుచునుండగమ్య
మైనదానికినభిధానము యుక్తమగుటవలన గమ్యము
నకేయభిధానము గలిగెనని లక్షణమున కనుపపత్తి
నాశంకించి కార్యాభిధానద్వారముచే నభిధానమేల
క్షణమునందు వివక్షితమయ్యె ననిలక్షణమును శ్లిష్ట
ముగా యోజితమయ్యె । లోచనకారుండును నెద్దియేని
యన్యమైన ప్రకారముచేఁ జెప్పంబడునదిపర్యాయో
క్తమను నీలక్షణమె యంగీకరించి తదుదాహరణ
మునందును శబ్దాభిహితమైన కార్యముచేత వ్యంగ్య
మైనకారణమును బ్రదర్శించి యందు వాచ్యముకం

ఔనన్యప్రకారమై నవ్యంగ్యముచే నుపలక్షితమగుచు
నెద్దియభిహితమయ్యె నది పర్యాయముచే ననప్రకా
రాంతరముచే వ్యంగ్యముతో నుపలక్షితమై చెప్పంబ
డుననిలక్షణలక్ష్యములనుశ్లిష్టముగా యోజించి నీఁ
ర్వాక్లేశమునకు నిమిత్తమును మేమెఱుంగము గమ్య
మునకేరూపాంతరముచే నభిధానముగలిగిన బహూ
దాహరణములు ప్రదర్శింపంబడియెఁ జక్రధారాజ్ఞచే
త ననియెదు ప్రాచీ నోదాహరణమును స్వరూపము
చేత గమ్యుండైన భగవంతునకు రూపాంతరముచే
నభిధానము గలుగుటవలన సుయోజ్యమె యగునె
కొండ నైన రాహు శిరశ్ఛేదావ గమనము కథితమ
య్యెనకొండఁ బ్రాగుప్తప్రకారంబు చేతఁ బ్రస్తుతాం
కురాలంకారంబయగుఁ బ్రస్తుతంబైన రాహుశిరో
మాత్రావ శేషణంబుచేత నాలింగనవంధ్యత్వాద్యా
పాదన రూపంబును వాచ్యంబునునైన భగవ ద్రూ
పాంతరం బుపపాదితం బునగుచు నందుచేత భగవం
తునకుస్వరూపంబుచే నవగమనంబు పర్యాయోక్తం
బునకు విషయంబుకాదు మఱియును ॥

క ॥ ఇలనిదిపర్యాయోక్తియె ।
సలలితదంభమునవిష్టసాధనమమరన్ ।
బలిమిఁజిద్దఱుని ప్పట ।
నిలుఁపుడుచూతలతఁజూడనేఁబోదు వెసన్ ॥ ౮౧ ॥

వ ॥ ఎచ్చోటనైన నొకానొకవ్యాజంబు చేత నిష్టసా
ధనంబగు నచ్చటను బర్యాయోక్తంబయగునీ యు
త్తరార్ధంబునందు నాయికను నాయకునితో సంఘటిం
చిమాతలకాదర్శన వ్యాజంబుచేత నిర్గమించిన చెలి
కత్తియకుఁ దత్స్వాచ్ఛంద్యసంపాదన రూపేష్టసాధ
నంబు కలుగుటవలన నిదియును బర్యాయోక్తి య
య్యె మఱియును ॥

గీ ॥ కూర్మిభవదీయ పరిధానగుప్తమైన ।
నాదుకందుక మిమ్మంచు మోదమలర ।
నొడిసితద్రాధికా నీవిసడలఁజేయు ।
కృష్ణుఁడీవుత మాకునభీష్టములను ॥ ౨౨ ॥

వ ॥ పూర్వోదాహరణంబు నందుఁ బరేష్టసాధనంబు
నిందుఁ గందుకసద్భావశోధనార్థంబు నీవివిస్రంసన
వ్యాజంబున స్వేష్టసాధనంబను నీభేదంబు దెలియవ
లయునింక వ్యాజస్తుత్యలంకారలక్షణం బెట్టిదనిన ॥

వ్యాజస్తుత్యలంకారము

గీ ॥ సారదినిందాస్తుతులచేత స్తోత్రనింద ।
లొదవ వ్యాజస్తుతిసమాఖ్యనొప్పునదియు ।
జాహ్నవీపాపకర్ములస్వర్గమునకుఁ ।
జేర్చునీకువివేకంబు చెలఁగుబెట్లు ॥ ౨౩ ॥

గీ ॥ మంచిదేదూతిమంచిదేమఱియునింక ।
నింతకంటెనుగర్తవ్యమెద్దిగలదు ।

ఏకత్రంబునసాకొంటీపుదంత ।
నఖనిక్కృంతనమందిలి నయమొలర్ప ॥ ౭౮ ॥

వ ॥ ఎక్కడన్కైనను నిందచేస్తుత్యవగమనంబును స్తుతిచే నిందావగమనమునునగు నక్కడ వ్యాజస్తుత్యలంకారమగు నీలక్షణ పద్యోత్తరార్థమునందు నీవువివేకము లేదను నిందావ్యాజముచేత గంగసుకృతులను బోలె మహాపాతకములఁ జేసిన వారల్కైనను స్వర్గగతులను జేయునను తత్ప్రభావాతిశయ స్తుతిసంభవించె । మంచిదేదూతియనను నుదాహరణమునందు మదర్థము మహాక్లేశము చెందితివను వ్యాజ రూపమైన స్తుతిచేత నాప్రియునిం గూడి రమించుట కొఱకుఁ బోయితివి కానిమదర్థముగా వెళ్లివానవుగావు దూతికాధర్మ విరుద్ధచారిణివగు నినుంగొల్చనాయను నిందగమ్యమయ్యెనటియును ॥

గీ ॥ నీవునొకసప్తిపైనెక్కి నెరయుచుండఁ ।
దానవారాతివర్గముల్ధరణిమీఁద ।
సప్తసప్తిసమారోహణాప్తిగనిరి ।
శౌర్యమదమింక నీకేలసమరమునను ॥ ౭౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణము నందు సప్తసప్తి పదగతశ్లేషమూలనిందా వ్యాజముచేత స్తుతివ్యక్తమయ్యె నటియును ॥

అ ॥ అర్థముదానవారిగొనె ।

సర్ధముగౌరిసారించెధాత్రిపై ।
సర్ధిశివుండులేమివిబుధాపగ
వార్ధినిజంద్రుఁడభ్రమ ।
త్యర్ధమధోజగంబహిపుఁడా
సకలజ్ఞతయీశ్వరత్వము ।
స్వార్ధముగాఁగనిన్నునను
సన్నుహాముంవెసఁజేరెభైక్ష్యముఁ ॥ ౧౭ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు సర్వజ్ఞుండవు నీశ్వరుఁ
డవు నైతివను వ్యాజరూపంబైన స్తుతిచేనదీయంబై
న వైమనస్యదారిద్ర్యాదికంబైన సర్వము నేతిఁగొనియు
జనుల బ్రదానముచేత రక్షించుట కోఁ అను శక్తుండవ
య్యును నాకేమియు నియ్యవేతివను నింద్యాగ
మ్యమయ్యెనీసర్వమును నిందాస్తుతులనేకవిషయత్వ
మునందు బాహ్యతమయ్యె నింకనిందచే భిన్నవిషయ
ముగాస్తుత్యభివ్యక్తియొట్టిదనిన ॥

ఉ॥ వానరనీవెవండవిన
పంశజులేఖలుమోయువాఁడనే ।
మానుగనేడకేఁగెదగ
మారుతిదాముసుపచ్చెదగ్ధలం ।
కానగరుండునయ్యు
నసురాత్మజుచేతనిబద్ధుఁడయ్యెనం ।
చానగచారులెల్ల

నపహాసమొనర్చిన నేగెసిగ్గునన్ ॥ ౮౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు హనుమన్నింద చేనిత
ర వానరస్తుతియభి వ్యక్తమయ్యె నింకస్తుతిచే నిందా
భివ్యక్తి యెట్టిదనిన ॥

చ ॥ ధనికులమోముగన్గొనవు
డబ్బరలాడవువారిగర్వదు ।
ర్వినయవచస్తతల్వినవు
వేమఱువారలడాసిపోవుక్ర ।
స్ననదినెదిచ్చునూతన
తృణంబులనిద్దురరాఁగనిద్దురం ।
గొనియెదవెందునేమిప్రవత
గోష్ఠినిసల్పితొ తెల్పుమేణమా ॥ ౮౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణము నందు హరిణస్తుతిచే రాజసే
వానిర్విణ్ణుండైనతనదునిందయభివ్యక్తమయ్యెఁ గావు
నవ్యాజ స్తుత్యలంకారమయ్యె నిదియప్రస్తుత ప్రశం
సాలంకారమని యలంకార సర్వస్వకారుండు చెప్పె
నందుచేత సారూప్య నిబంధనా ప్రస్తుత ప్రశంసోదా
హరణాంతరము వైధర్మ్యముచేత దృష్టమయ్యెనెట్లనిన

క ॥ ఏమారుతములవనిలో ।
రామునభినవోత్పలాభి రాముస్పృశించెం ।
ప్రేమనుగల్హారసుఖో ।
ద్దామసుశీతలము లవి యెధన్యములుధరన్ ॥ ౮౯ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమందు నమ్మారుతమ్ముతె ధన్యము
అను నప్రస్తుతార్థము వలన నేనుధన్యుండను గానని
వైధర్మ్యముచేతఁ బ్రస్తుతార్థముప్రతీయమానమయ్యె
ననివ్యుత్పాదితమయ్యె దండ్యాచార్యుండిదియప్ర
స్తుతప్రశంసాలంకారమనియును దీనికిఁ గార్యకారణా
దినిబంధనములేదనియును జెప్పెనెట్లనిన॥

గీ॥ క్షితిన కాండమునందుఁ బ్రస్తుతియొనర్ప।
నదియునప్రస్తుత ప్రశంసాఖ్యమగును।
లక్ష్యమొనరింతు దీనికిలాలితముగ।
రమణవిబుధమతాను సారంబుగాఁగ॥ ౯౦॥

గీ॥ జలకుశౌఘంబు మొదలుగాఁగలయయత్న;
సులభవస్తుసమృద్ధిచే సుఖముగదుర।
వనములందును హరిణంబు లనవరతము।
జీవనమొనర్చుఁ బరసేవసేయకవని॥ ౯౧॥

గీ॥ నృపతి సేవాప్రయాసనిర్విణ్ణుఁడైన।
మానవంతుని చేతసమ్మతముగాఁగ।
ధరణినప్రస్తుతమగునీహరిణవృత్తి।
సొంపుమీఱఁగఁ గడుఁ బ్రశంసింపఁబడియె॥ ౯౨॥

వ॥ ఈస్థలంబునందు యథార్థంబుగా విచారింప స్తుతి
చేనిందకును నిందచేస్తుతికి నవగమనంబు గలుగుటవ
లననప్రస్తుతప్రశంసాలంకారంబు కంటెవైచిత్ర్యవిశే
షసద్భావంబువలన వ్యాజస్తుత్యలంకారంబని చెప్పుట

యెయుక్తంబిట్లుగాదేని యప్రస్తుతంబులైన నిందా స్తుతులచేఁ బ్రస్తుతంబులైన స్తుతినిందలు ప్రసిద్ధవ్యాజస్తుత్యుదాహరణంబుల యందు గమ్యంబు లయ్యెడునని వ్యాజస్తుత్యలంకారమాత్రం బప్రస్తుతప్రశంసాలంకారం బగుఁగాక యివ్విధంబున నగుచునుండనీప్రక్రియచే నెచ్చట నన్యగతస్తుతివివక్షవలన నన్యస్తుతిసేయంబడియె నచ్చట నన్యస్తుతివ్యాజంబుచేఁబన న్యస్తుతియగునను నర్థావగమము గలుగుటవలన వ్యాజస్తుతియెయగు నెట్లనిన.

ఉ॥ ఈశుకశాబకంబు
హరిణేక్షణయేమితపంబుఁజేసనో।
పేశలతావిశేషితనవీన
పరామృతమాధురీరసా।
వేశనివేశదేశపదవీవశ
పాటలతావళోష్ఠనీ।
కాశతగాంచుబింబమును
గాంక్షదలిర్పఁగమెక్కెసొక్కెడున్॥ ౯౩॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు శుకశాబకస్తుతిచేనాయి కాధరసౌభాగ్యాతిశయస్తుతివ్యక్తమయ్యె.మఱియునొ కవ్యాజనిందాలంకారంబెట్టిదనిన.

వ్యాజనిందాలంకారము.

గీ॥ నిందచేనిందకునువ్యక్తినెరయఁగల్గ।

వ్యాజనిందయటంచును వసుధం బరంగు ।
దొల్లిసిశిరమొక్క చేతనిమెనెవ్వఁ ।
పతఁడు నింద్యుఁడు బ్రహ్మనిన్ననఁగనేల ॥ ౯౪ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు శివనిందచేవిషమువిపా
కంబుగా సంసారంబును బ్రవర్తింపఁజేయు కమలభ
వునినిందయభివ్యక్తమగుటవలన వ్యాజనిందాలంకా
రమయ్యె మఱియును.

సీ ॥ కాకమూకాయు నీవింక నీకుఁ దప్పు ।
నగ్గదీమావి మోకపికంబుతోడ ।
నీకు సహవాస మొనరించి నెగడినట్టి ।
కమల సంభవుఁడె విశేషగర్హితుండు ॥ ౯౫ ॥

వ ॥ ఈ వ్యాజనిందాలంకారంబన్యస్తుతిచే నన్యస్తుత్యభి
వ్యక్తియును పంచమప్రకారంబైన వ్యాజస్తుత్యలంకా
రమునకుఁ బ్రతిద్వంద్వీభూతమయ్యె మఱియు నోయి
సెప్పట్టుల నన్యస్తుతిచే నన్యస్తుతికి నన్యనిందచే నన్యనిం
దకును బ్రతీతిసంభవించె నప్పట్టులను వ్యాజస్తుతివ్యా
జనిందాలంకారముల భ్యుపగమింపంబడుంగాక స్తుతి
నిందారూపాప్రస్తుతప్రశంసోదాహరణముల యందు
వానికి వ్యాజస్తుతి వ్యాజనిందలచేతఁ గ్రోడీకారము
సంభవించుటవలన నప్రస్తుత ప్రశంసాలంకారము
వక్తవ్యముగా [illegible] చెప్పెదము। బహులాం
తశ్ఛిద్రంబునను [illegible] మొదలుగాఁగలయే ఈయు

దాహరణంబులయందు స్తుతినిందా రూపంబైన ప్రస్తుతవృత్తాంతంబు ప్రతీయమానంబయ్యె నచ్చటలబ్ధావకాశంబైన సారూప్య నిబంధనయగు నప్రస్తుత ప్రశంసాలంకారం బన్యస్థలంబులయందును బ్రవర్తమానంబై దుర్ణివారంబగు నన్యస్తుతిచేనన్యస్తుతికి నన్యనిందచే నన్యనిందకును బ్రతీతులుగలుగుటవలన వ్యాజస్తుతి వ్యాజనిందాలంకారంబులును సంభవించునని యంటివేని లెస్సయె యవియునగుంగాక యీయప్రస్తుతప్రశంసాలంకారంబునకుఁ బరిత్యాగంబు లేదు మఱియువిచారింపఁ గాకమాకూయుమీవింక ననియెనుపద్యంబునందు విధినిందచేతను దన్మూలకంబైనకాకనిందచేత నువిశేషానభిజ్ఞుండగు ప్రభువునకును నాప్రభువుచే విద్వత్సమంబుగా స్థాపితుండైన మూర్ఖునకును నిందప్రతీతంబయ్యెఁ గావున నక్కడ సారూప్యనిబంధనాప్రస్తుతప్రశంసాలంకారంబునుంగలదైనను నయ్యప్రస్తుతప్రశంసయు వ్యాజనిందామూలంబగుటంజేసి ప్రథమోపస్థితంబైన తద్వ్యాజనిందాలంకారంబును నీయుదాహరణంబునందు దుర్వారంబగునివ్విధంబున నగుచునుండ నీయప్రస్తుతప్రశంసాలంకారంబు వ్యాజనిందా మూలక వ్యాజరూపంబయ్యెం గావునఁ జమత్కారాతిశయంబును గలుగు నివ్విధంబునని వ్యాజస్తుతిమూలక వ్యాజస్తుతి రూపం

బైన యప్రస్తుత ప్రశంసాలంకారంబును దృష్టంబ
య్యె నెట్లనిన ॥

మ ॥ అతిలావణ్యాధనవ్యయంబ
గణితంబయ్యెన్మహాక్లేశమా ।
ర్జితమయ్యెన్వరకామచారివిలస
చ్చిత్తంబులందున్వని
ర్గతమయ్యెంబటుచింతచే
జ్వరమునీమీనాక్షియుందుల్యుఁడా ।
పతిలేమిన్హతయయ్యెదీని
విధియేభావంబునంజేసెనో ॥ ౯౭ ॥

వ ॥ ఉదాహరణమునందప్రస్తుత తరుణీస్రష్టృ నిందావ్యాజంబుచేతనుదన్నిందావ్యాజంబుచేతనుసౌందర్యప్రశంసనీయత్వముచే గవివివక్షితమైన స్వకవితకు కవినిందావ్యాజముచేతను దన్నిందావ్యాజముచేతను శబ్దార్థచమత్కారాతిశయప్రశంసయందుఁ బర్యవసితమయ్యె మఱియు విచారింప రసానుగుణత్వములేకుండుటవలనను వీతరాగహృదయం బేవంవిధ విషయంబులయందుఁ బ్రవృత్తంబుగాకుండుట వలనను నీవికల్పములు విరక్తునికని కల్పింపశక్యములు గావు మఱియునుండదీయ వికల్పములయందు నీమీనాక్షికి ననికృపాలింగితమైన వచనమునకు మరల హతయయ్యెనని యమంగళోపహతత్వమనుచితముగుటవలన

నుదానురక్తుండయ్యెను స్వాత్మయందుఁ బదను రూ
పాసంభావనముసేయఁ బశుప్రాయుండగుంగావునఁ
దుల్యుఁడౌ పతిలేమినను నదియత్యంత మనుచితంబ
గుటవలనను నీవికల్పంబులు రక్తునకునని చెప్పుటయు
ను యుక్తంబుగాదు కావుననీపద్యంబునకు వాచ్యా
ర్థవిషయంబై యత్యంతంబు సామంజస్యంబులేదై
ననువివక్షిత ప్రస్తుతార్థ పరత్వంబునందేమియు న
సామంజస్యంబులేదదిగావునఁ బ్రాచీనులచేవాచ్యం
బసంభవంబైనను నప్రస్తుతప్రశంసోపపత్తియగు నని
యీపద్యంబునకప్రస్తుతప్రశంసాపరత్వంబు చెప్పంబ
డియెనింక నాక్షేపాలంకారంబట్టిదనిన.

ఆక్షేపాలంకారము.

గీ॥ రమణనాక్షేపమగువిచారణమువలన।
స్వోక్తికిని బ్రతిషేధంబునొనరుచోట।
సోమనిజమైనరూపంబుఁజూపవయ్య।
యటులగాకున్నఁగలదుప్రియాముఖంబు॥ ౯౭॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ బ్రార్థితంబైనచంద్ర
సందర్శనంబునకుఁ బ్రియాముఖసద్భావంబుచేతఁగై
మర్థక్యంబువిచారించి యటులఁగాకున్ననని ప్రతిషే
ధంబుసూచితంబయ్యెంగావున నాక్షేపాలంకారంబ
య్యెమఱియును.

శా॥ సాహిత్యామృతసింధుమంథనల

సత్వంభూతకర్ణామృతం ।
బూహాపోహాలుమీఱమీఱలు
కవివ్యాహాగ్రణుల్ప్రొప్పుడీ ।
ద్రోహాలైత్యులువోలె
లుంటినముక్తైతూర్ణంబుకావ్యార్థచౌ ।
ర్యాహోద్ధైర్యధురంధరుల్ప్రబలులై
యుద్ధాత్రిపైనుండెదర్ ॥ ౯౮ ॥

మ ॥ అటుగాదేనియథేచ్ఛమానటుల
నీయర్థంబువారందఱున్ ।
బటుతన్గొందరుగాకసత్కవులకుం
బాటించుసేహానివి ।
స్ఫటరత్నౌఘమనేకమా
సురవరస్తోమాహృతంబైనదు ।
ర్ఘటుడైవార్ధితలంప
నిప్పటికిదారత్నాకరుండేధరన్ ॥ ౯౯ ॥

వ ॥ ఈస్థలంబునబ్రథమపద్యంబునందలిప్రార్థితంబై
నకావ్యార్థచోరులవలని కర్ణామృతరక్షణంబున
కుమరలద్వితీయపద్యంబునందుస్వోల్లిఖితవైచిత్ర్యంబు
లకు సముద్రగత రత్నజాలంబులకుం బోలెనశ్రయ
త్వంబు విచారించి ప్రతిషేధంబొనర్చెం గావుననా
క్షేపాలంకారంబయ్యె నింక నేతత్ప్రకారాంతరం బ
ట్టినని ॥

క ॥ అనిరిని షేధాభాసం ।
బునునాక్షేపంబటంచుభువిఁగొందఱొగిన్ ।
వినుదూతిఁగానునేన ।
త్తనుతాపమువిలయకాల దహనునిబోలున్ ॥ ౧౦౦ ॥

వ ॥ కొందఱలంకార సర్వస్వకారాదులు నిషేధమాత్రంబాక్షేపాలంకారంబుగాదే నిషేధంబైన బాధితంబగుచు నర్థాంతర పర్యవసితంబైన యొకానొక విశేషంబు నాక్షేపించునదియె యాక్షేపాలంకారంబని చెప్పిరెట్లనిన దూతికోక్తియందు నేను దూతికనుగానని నిషేధంబు బాధితంబగుట వలన నాభాసరూపంబైనసంఘటనకాలోచిత కైతవవచన పరిహారంబుచేత యథార్థవాదిత్వంబునందుఁబర్యవసన్నంబగుచు నిప్పుడెవచ్చినాయికను జీవింపంజేయవలయునను విశేషంబునాక్షేపించెం గావున నాక్షేపాలంకారంబని చెప్పిరి మఱియును ॥

గీ ॥ మేముసందేశహరులముగాము దేవ ।
నీకులోకకుటుంబికినెరయసప్త ।
సాగరావృతమేదినీస్థలమునందు ।
లేఁడుశాత్రవుఁడొకఁడైనఁజూడవెసను ॥ ౧౦౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు సందేశహరుల వాక్యమునందు మేముసందేశ హరులము గామనునిషేధమనుపపన్నమై సంధికాలోచిత కైతవవచన పరిహా

రముచేత యథార్థ వాదిత్వము నందుఁ బర్యవసాన
మగుచు సర్వజగతీ పాలకుండవైన నీకు నొకానొకఁ
డును శత్రుభావముచే నవలోకింపందగఁడు సర్వరా
జన్యులను భృత్యభావముచేత సంరక్షింప వలయు న
నువిశేషము నాక్షేపించె మఱియును ॥

గీ॥ ధరవిధివ్యక్తమై నిషేధముతిరోహి ।
తంబుగానపరాక్షేపకంబుకృతులఁ ।
బొమ్ముపొయెదవేని యిబ్భూతలమున ।
నచటనొఁగాక నాజన్మమాత్మదయిత ॥౧౦౨॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ బొమ్మని విధివ్యక్తమ
య్యెఁ బోవలదను నిషేధము తిరోహితమయ్యెఁగాం
తో ద్దేశ్యదేశమునందు నిజజన్మప్రార్థనమువలన ని
జమరణ సంసూచనముచే గమననిషేధము గర్భీకృ
తమయ్యె మఱియును ॥

క॥ భవదీయయాత్రచిరముగ ।
నవిరళతాపంబు సేయదాత్మనునాకుఁ ।
ధవచనియెదేనిచనఁదగుఁ ।
బ్రవిమలమతినింక శంకపనిలేదువెసన్ ॥౧౦౩॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందును జిరంబునాకుఁ దా
పము సేయదని స్వమరణసంసూచనముచేతగమనని
షేధము గర్భీకృతమయ్యె నింక విరోధాభాసాలంకా
రం బెట్టిదనిన ॥

విరోధాభాసాలంకారము.

క॥ జగతివిరోధాభాసం
బగు నెచటవిరోధమునకు నాభాసతగా।
మగు వాహారము లేకనె।
తగు నీకుచయుగము హారితావిభవము చేఁ॥ ౧౦౪॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు హారరహితమయ్యును హారియయ్యె హృద్యమయ్యెనని శ్లేషమూలమైన విరోధాభాసాలంకారమగు మఱియును॥

చ॥ కరముప్రతీపభూపతుల
కెవడినానరపాలుభీతిచే।
[illegible]గద్ధధర్మములు
గామహంబౌసనుభేత్తృభావమం।
చరయనమిత్రజేతయయి
యామ్యతిచేతనుమిత్రజేతనై।
పరఁగెఁయుజారదృష్టియయి
భాసిలెఁదానువిచారదృష్టియై॥ ౧౦౫॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు విరోధాభాసాలంకారము విరోధసమాధానోత్ప్రేక్షా శిరస్కమయ్యెఁగావునఁ బూర్వోదాహరణముకంటె భేదమింక విభావనాలంకార మెట్టిదనిన॥

విభావనాలంకారము.

క॥ ధరఁగారణంబులేకనె।

పరకార్యోత్పత్తియది విభావనయయ్యెం ।
దరుణిభవచ్చరణయుగం ।
బరుణమలక్తకరసాక్తతాప్తియెడలియుఁ ॥ ౧౦౫ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు లాక్షార ససేక రూపంబైన కారణములేకయె రక్తిమకథితమయ్యె స్వాభావికత్వముచేత విరోధపరిహారంబగు మఱియును ॥

గీ ॥ అప్రపీతమదక్షీబ హంసకులము ।
ననభిసమ్మృష్ట విమలాంబరాంతరంబు ।
నప్రసాదితసూక్ష్మతోయంబునగుచు ।
జగముసర్వమనోహర సరణిదాల్చె ॥ ౧౦౬ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ బానాది ప్రసిద్ధహేతువులులేకయు క్షీబత్వాదికము నిబద్ధమయ్యె విభావ్యమానశరత్సమయహేతుకత్వముచేత విరోధపరిహారమయ్యెమఱియును ॥

చ ॥ వరతనుకేశపాశ
విభవాసితభాసినఖౌఘవిస్ఫుర ।
న్నరపతిపాణిపంకజ
ఘనప్రవిలూనసుమాళియయ్యుసుం ।
దరతరమైనవల్లరి
యుదారతవృంతనిలీనషట్పదో ।
త్కరపరివారమైచెలఁగెఁ
దద్వనసీమనితాంతవైఖరిన్ ॥ ౧౦౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణము నందు వల్లరికిఁ బుష్పము లులేకయె భృంగసాంగత్యము నిబద్ధమయ్యె నందు వరతనుకబరీ సంక్రాంతసౌరభ నరపతి నఖసంసర్గ రూపమైనహేత్వంతరము విశేషణముఖముచే దర్శిత మయ్యెఁ గావున విరోధము పరిహృతమయ్యె మఱి యును ॥

గీ ॥ హేతువులకసమగ్రత్వ మెసగియుండి ।
యమరఁగార్యసముత్పత్తి యైనదియె ।
యకఠినంబుల తీక్ష్ణంబులైనయస్త్రి ।
వితతిలోకంబులజయించెరతివిభుండు ॥ ౧౦౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు సాధ్యంబైనజగజ్జయం బునకు హేతువులైనయస్త్రంబులకునసమగ్రత్వంబుతీ క్ష్ణత్వాదిగుణవైకల్యంబయ్యెమఱియును .

గీ ॥ ఆతతారామమారుతోద్ధూతచూత ।
చంపకస్తబకస్థరజఃకణంబు ।
లధ్వనీనులనయనంబులరయనంస్పృ ।
శించకయెసాస్రములుగాఁగజేసినపుడు ॥ ౧౦౮ ॥

వ ॥ ఈ యుదాహరణమునందు బాష్పోద్గమనరూపం బైన కార్యంబునకు హేత్వసమగ్రంబుస్పర్శనక్రియా వైకల్యంబయ్యె నీవిభావనాలంకారంబును గవిదండి ప్రథమోదాహరణంబునందుఁ జంపక రేణువులకును దీపకత్వాతిశయరూపంబైన విశేషంబును బ్రఖ్యాపి

తంబయ్యెనని విశేషోక్త్యలంకారంబని చెప్పెమా చేత నుదీక్ష్ణత్వాదివైకల్యంబును కారణవిశేషాభావరూప మగుటంజేసి విభావనాలంకారంబని చెప్పంబడియె మఱియు .

గీ ॥ తనరఁ బ్రతిబంధకముగల్గిననొగికార్య ।
భవనమైనఁదృతీయవిభావనయగు ।
నీదుకౌక్షేయకభుజంగమావరమున ।
నరవరనరేంద్రులనెదంశనంబుసేయు ॥ ౧౧౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమున సర్పదంశన ప్రతిబంధకమగు ణిమంత్రౌషధశాలులగువిషవైద్యులునరేంద్రశబ్దంబు చేశ్లేషమహిమవలన గృహీతులగుటంజేసి ప్రతిబంధ కంబుకలిగియున్నను గార్యోత్పత్తియయ్యెం గావునఁ దృతీయవిభావనయగుమఱియును .

గీ ॥ చిత్రమోనృపనీశౌర్యచిత్రభానుఁ ।
డాతపత్రవిహీనులనరసివిడిచి ।
యాతపత్రసమేతమానరిబలమును ।
దెంపుమీఱంగనవసిఁదపింపజేయు ॥ ౧౧౧ ॥

గీ ॥ ఒగినకారణమునఁగార్యమొదవెనేని ।
యదిచతుర్థవిభావనయనఁగఁబరఁగెఁ ।
బూనిశంఖమువలనవీణానినాద ।
మమరనుదయించెనిదియెమహాద్భుతంబు ॥ ౧౧౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు శంఖత్వంబుచేతఁగామి

సీకంఠంబును దంత్రీనినాదత్వంబుచేతను దద్గతియున
ధ్యవసితంబయ్యెనని యకారణంబువలనఁ గార్యోత్ప
త్తి గలిగె మఱియును ॥

గీ ॥ నలిఁబ్రసిద్ధకారణము వలననుగార్య ।
మమరనొకవిభావనాఖ్యమయ్యెఁ ।
జిమ్మిరేఁగియకట శీతాంశుకిరణము ।
ల్లుదితకఫుఁడు తాపమొదవఁజేసె ॥ ౧౧౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ దాప నివర్తకత్వంబు
గలిగి యుండుటవలనఁ దాపవిరుద్ధంబులైన చంద్రకి
రణంబులచేఁ దాపజననంబు నిగదితం బయ్యెమఱి
యును ॥

క ॥ పదపడికుమారసూర్యం ।
డుదయించినఁగువలయంబు నుల్లాసమునన్ ।
బొదలెముకుళించెఁబ్రబలో ।
న్నదరాజకుమారపాణి నలినములుధరన్ ॥ ౧౧౪ ॥
మఱియును ॥

గీ ॥ ధరణిలోనవివేకియగు కుచద్వంద్వమఖిల ।
లోకములనెల్లబాధించుఁగాక రమ్య ।
మక్షియుగముశ్రుతి ప్రణయంబుదాని ।
కారయనయుక్తమగుజనమారణంబు ॥ ౧౧౫ ॥

వ ॥ పూర్వోదాహరణ ద్వయంబునందుఁ గారణంబు
నకుఁ గార్యవిరోధిత్వంబు స్వాభావికంబిందు శ్రుతి

ప్రణయిత్వ రూపాగంతుక గుణప్రయుక్తంబని భేదం
బుపపాదితంబయ్యె మఱియును ॥

క ॥ ఇలఁగార్యమునను హేతువు ।
నలినుదయించినవిభావనాభేదంబౌ ।
లలినీకరకల్పద్రుమువు ।
వలనయశోజలధిపుట్టెవర్ణితమగుచుఁ ॥ ౧౧౬ ॥

వ ॥ మఱియును.

క ॥ గిరిపైలతయుదయించును ।
గిరియన్నఁడులతికయందుఁగీల్కొనదిప్పుడి ।
స్థిరనిదివిపరీతంబగు ।
గిరియుగముఁగనకలతికగిరిగానిప్పుడిఁ ॥ ౧౧౭ ॥

వ ॥ ఇంకవిశేషోక్త్యలంకారంబెట్టిదనిన.

విశేషోక్త్యలంకారము.

గీ ॥ కడువిశేషోక్తి పుష్కలంబు ।
గలిగికార్యసముత్పత్తి గాఁగయున్న ।
మదనదీపంబు మనమునమండుచున్న ।
నరయస్నేహక్షయంబుగాదయ్యెసఖికి ॥ ౧౧౮ ॥
మఱియును ॥

గీ ॥ అవనిననురాగయుక్తమై యలరుసంధ్య ।
దివసమునుతత్పుర స్సరదీప్తిగాంచు ।
నైననునసమాగమంబులేదయ్యెఁదలఁప ।
నహహాయిదైవయోగ మేమనఁగవచ్చు ॥ ౧౧౯ ॥

ఇంక నసంభావనా లంకారంబెట్టిదనిన ॥

అసంభావనాలంకారము .

గీ ॥ క్షమనసంభవమర్థనిష్పత్తికిఁగదుఁ ।
దనరుచుండ నసంభావ్యతాకథనము ।
గోపబాలకుఁడీలీలఁగుధరవరము ।
నెత్తఁగలఁడని ధరణిపై నెవ్వఁడెఱుఁగు ॥ ౧౨౦ ॥

ఉ ॥ భూరిజలైకవాసుఁడని
పూర్ణమణివ్రజసంయుతుండటం ।
చారసిమేమునీజలధి
నాసదలిర్పఁగనాశ్రయింపదు ।
ర్వారకరాగ్రసంపుట
విరాజితుఁడామ్యదనేకవాశ్చరుల్ ।
మీఁజెఘుటోద్భవుండితని
మ్రింగునటంచెవఁడేమెఱింగెడిన్ ॥ ౧౨౧ ॥

వ ॥ ఇంక నసంగత్యలంకారంబెట్టిదనిన ॥

అసంగత్యలంకారము .

గీ ॥ రహీనసంగతికార్యకారణములకును ।
సరవినివిరుద్ధభిన్నదేశత్వమమర ।
వెలయఁగానంబుదంబులు విషముద్రావ ।
మొనసిప్రోషితభర్తృకల్మూర్ఛఁగానిరి ॥ ౧౨౨ ॥

వ ॥ ఏకార్యకారణంబులకు భిన్నదేశత్వంబువిరుద్ధంబ
య్యానాకార్య కారణంబులకదినిబద్ధంబయ్యేనేనియ

సంగత్యలంకారంబగు నీలక్ష్యంబు నందు విషపాన మూర్ఛలకు భిన్నదేశత్వంబు సంభవించె మఱి యును ॥

క ॥ కడిమిర్గఖలసర్పమెున ।
ర్చెపుసిఘనక్రమముచూడఁ జిత్రముతలఁప ।
స్వడినొకసిచవినిగటిచినఁ ।
బుడమిస్వఅొకఁడు ప్రాణములువెసవిడుచుర్ ॥ ౧౨౩

వ ॥ ఎచ్చటనేని యెుకానొకచోట నసంగతత్వ సమాధాన నిబంధనముచేతఁ జారుతాతిశయముకలిగె నచ్చటను నసంగత్యలంకారంబగునెట్లనిన ॥

మ ॥ సతిసివెంతయుదూరదీర్ఘ
మగుతత్సంకల్పసోపానసం ।
తతినారోహణమాచరింప
నతఁడువ్యచాఖ్యసవృష్టిర్సమం ।
చితలీలందనరించుబెద్దియది
సుస్నిగ్ధత్వదీప్యోజ్వల ।
త్ప్రతతధ్యానసమాధిలబ్ధమగు
సీతాదాస్యసిద్ధింజుమీ ॥ ౧౨౪ ।

వ ॥ లక్షణానుబంధంబు విరుద్ధమను విశేషము గలుగుట వలన నెచ్చట ...నఁగార్యకారణములకుభిన్నదేశత్వం బవిరుద్ధంబుగా ...బద్ధమగు నచ్చటనది యసంగత్యలంకారముగాదని యెట్లనిన ॥

గీ॥ పల్లవాధరిభ్రూచాపవల్లి నెసఁగ ।
నెప్పుడేవక్రముగఁ జేసెనింపుమీఱ ।
నప్పుడేదీర్ఘనిశిత కటాక్షవిశిఖ ।
విసరముననాహృదయము విభిన్నమయ్యె ॥ ౧౭౫ ॥

గీ॥ ఒక్కచోఁజేయఁదగు కార్యమొక్కచోటఁ ।
జేయుటయసంగతి యటంచుఁజెప్పఁబడియె ।
క్షితితలమపారిజాతంబుసేయఁ దలఁచి ।
త్రిదివమారీతిఁజేసితౌముదమెలర్ప ॥ ౧౭౬ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ గృష్ణునుద్దేశించి యిం
ద్రునిసోపాలంభ వచనమునఁ జిగీర్షితత్వముచేత భూ
తలకరణీయమైన యపారిజాతత్వము దివినిజేయంబ
డెనని చెప్పుటవలననిది యొకయసంగతి ప్రభమభే
దమగుమఱియును ॥

మ॥ విలసత్త్వత్కరఖడ్గ
కృత్తరిపుపృథ్వీపాలసందోహనా ।
రులునేత్రంబులఁ గంకణంబులు
వరోరూరుప్రకాండంబులం ।
గలితోద్యన్నవపత్త్రవల్లికలు
కాంక్షహస్తపద్మంబులన్ ।
దిలకంబున్నవభూషణంబులిటు
లర్థిందాల్చిరౌభూవరా ॥ ౧౭౭ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ గంకణాదుల కన్యత్ర

ప్రసిద్ధమైన కర్తృత్వముపన్యసింపం బడలేదు కావు నభావనారూపమగు నన్యత్ర కృతియాక్షిప్త మయ్యె మఱియును ॥

గీ ॥ అన్యకరణ ప్రవృత్తునకవనిఁదద్వి
రుద్ధకరణంబు సెప్పిన రూఢమదియె ।
శివుగోత్రోద్ధరణవృత్తి నెగడఁజేయ ।
వలఁచిగోత్రోద్దళనవృత్తిదాల్చితనఘ ॥ ౧౭౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున నింద్ర కృత సోపాలంభవచనంబునందుఁ బూర్వంబున గోత్రయన భూమినుద్ధరించుటయందుఁ బ్రవృత్తుండైన వరాహరూపిచేఁ దద్విరుద్ధంబైన ఖురకుట్టనంబు చేతగోత్రంబులు దళనంబుసేయంబడెనని ద్వితీయంబైన యసంగత్యలంకారభేదంబయ్యె నీయుభయంబును శ్లేషోత్థాపితంబగు మఱియును ॥

చ ॥ సకల జగజ్జనప్రవిలస
న్మురుమోహని వారణార్థమీ ।
యకలుషదివ్యరూపమఖిలాధిప
దాల్చియునై భవానుభా ।
వకపరకాంతిపూర
రసవారిధిమైతగునీసుమూర్తిచేఁ ।
బ్రకటముగాఁగముగ్ధలకు
భాసిలజేసితిమోహమెంతయుఁ ॥ ౧౭౯ ॥

విషమాలంకారము

గీ॥ అననురూపంబులైనట్టియర్థములకు।
ఘటనవర్ణింపవిషమాఖ్యమటజెలంగు।
నీశిరీషప్రసూనాంగి యేడభయద।
తాదృగసమాయుధానలతాపమేడ॥ ౧౩౦॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు నతిమృదుత్వంబు చే
తనునతిదుస్సహత్వంబు చేతననురూపంబులగునంగ
నామదనజ్వరంబులకు ఘటన చెప్పుటవలన విషమా
లంకారంబయ్యె మఱియును॥

చ॥ మృగధరయాసతీముఖ
సమిద్ధరుచిన్మదిఁగోరి తేనిని।
మ్మృగమరలంబయోనిధిని
మున్గములాంఛనమార్జనంబు మా।
నుగనొనరింపు కల్పకవి
నూత్నసుమవ్రజగంధబంధుర।
స్థగితతఁగాంచుకాని
యెడఁదన్ముఖమెక్కడ నెక్కడీవిలన్॥ ౧౩౧॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ జంద్రవదన లక్ష్ముల
కుఁదర్కితఘటనయగుఁ బూర్వోదాహరణంబు నం
దతర్కిత ఘటనయగుటం జేసి భేదంబుమఱియును।

గీ॥ ధరణినివిరూపకార్య ముత్పన్నమైన।
నదియువిషమప్రభేదమై యమరుచుండు।

శ్యామయగునీకృపాణిక ప్రేమమీఱ।
ధవళమయ్యెనొప్పుకీర్తి నిదనరఁగనియె ॥౧౩౨॥

వ॥ ఈలక్ష్యంబునందు శ్యామంబువలన ధవళోత్పత్తి కారణగుణప్రక్రమ విరుద్ధంబయ్యెఁ గార్యకారణంబులకు నివర్త్యనివర్తకత్వంబు గలుగ బంచమవిభావనాభేదంబగు విలక్షణగుణశాలిత్వంబు గలిగెనేని విషమాలంకారంబనిభేదంబుమఱియు॥

క॥ ఇష్టార్థోద్యోగమునన।
నిష్టావాప్తియును సంగనిలనదియెయగుఁ।
దష్టమొగిఁ జేసిపేటిక।
స్పష్టముభక్ష్యాశ నెలుకచచ్చెఁ ఫణిచేఁ॥ ౧౩౩॥

వ॥ ఎక్కడనైన నిష్టార్థము నుద్దేశించియొకానొకకర్మమారంభించినవానికి నందువలనఁ గేవలంబిష్టానవాప్తిమాత్రంబ కాదు మఱియును నందువలననేయనిష్టప్రతిలంభంబయ్యెనేని నిదియును విషమాలంకారభేదమగుమఱియు నీయుదాహరణమునందు భక్ష్యప్రేప్సచే సర్పపేటికనుగొఱికి ప్రవిష్టంబైన మూషకంబునకుభక్ష్యాలాభమాత్రంబ కాదు మఱియును స్వరూపహానియునగుటం జేసివిషమప్రభేదమయ్యెమఱియును.

గీ॥ కృష్ణగోపాలుఁడవటంచుఁ గేవలంబు।
నాశ్రయించితిఁ బ్రచురదుగ్ధాశనిన్నుఁ।
దల్లిచన్నులపాలైనధరణిసీవు।

గలుగకుండనొనర్చితీకరణిగలదె ॥ ౧౩౪ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబ థార్థావాప్తిరూపేష్టార్థసము
ద్యమంబువలన నిష్టానవాప్తియగుచుండ ననిష్ట ప్రతి
లంభేచ్ఛోదాహరణంబయ్యె నింకననర్థపరిహారరూ
పేష్టార్థసముద్యమంబువలనఁదదుభయంబ్బుట్టెదనిన.

క ॥ భువిసైంహికేయభయమున ।
దివిఁజంద్రునినాశ్రయించిదీపించెడుని ।
ననశశమునకాశ్రయమగు ।
కువలయసఖుభయమును గనుఁగొనుము శుభాంగీ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు శశంబునకుఁ గేవలంబ
స్వానర్థపరిహారానవాప్తియెకాదు స్వాశ్రయంబున
కునునర్థావాప్తి దర్శితంబయ్యె నింకఁబరానిష్టప్రాప
ణరూపేష్టార్థసముద్యమంబువలనఁ దదుభయంబు
ట్టెడనిన

గీ ॥ మారుతాత్మజువాలంబుమంటఁగలపఁ ।
నలఁచిదశముఖుఁడగ్నినిదార్చియంత ।
రాజవాత్మియలంకాపురంబునకునె ।
దహనదశఁగాంచెనెంతయుఁదక్షణంబ ॥ ౧౩౬ ॥

వ ॥ ఈ యుదాహరణమునందు లంకాపురంబునకునె
యను నేవకారార్థముచేతఁ బరానిష్టప్రాపణాభావం
బు దర్శితమయ్యె నిష్టార్థోద్యోగంబుననెడులక్ష
ణపూర్వార్థమునందు ననిష్టావాప్తియునను చకా

రార్థసంగృహీతంబైన యిష్టానవాప్తికిని ప్రత్యేకం
బునదియె యీానను దానితోనన్వయముగలుగఁ గేవ
లానిష్టప్రతిలంభంబును కేవలేష్టానవాప్తియుననివిష
మద్వయంబుపలక్షితమగు నందుఁగేవలానిష్టప్రతిలం
భంబెట్టిదనిన .

మ ॥ కమలచ్ఛత్రరసాఢ్యఝూసరసిలోఁ
గంజాతబీజంబువే ।
యమతిం జేయకు కాలమాకలి
జగంబాతత్కృతజ్ఞత్వశూ ।
న్యమగుఁ జ్ఞానవిహీనవీవ
రయనానాళీకమింపొందిసీ ।
సుముఖాంచత్సుషమా
సమృద్ధినిహరించుంగావిచారింపఁగాఁ ॥ ౧౩౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ బద్మాతపత్రలిప్సచేఁబ
ద్మబీజావాపంబుగావించిన దానికిఁ దల్లాభంబులేక
యె మఱియుముఖశోభాహరణరూపోత్కటానిష్ట ప్ర
తిలంభమయ్యె మఱియును .

గీ ॥ కృష్ణఖిన్నుఁడవై తివిగిరిసడలుము ।
మేను మోతుమటంచనఁ బ్రేమశిథిల ।
భుజుఁడునై భరభుగ్నస్వభుజులగోప ।
కాధిపులఁగాంచినవ్వునాహరిజయించు ॥ ౧౩౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు విచారింపశైలోపరిపత

సహాపానిష్టావాప్తియుఁ బ్రసక్తమయ్యె నైననుభగవ
త్కరారవిందసంస్పర్శమహిమచే నదిగాదయ్యెంగా
వున శైలధారణరూపేష్టానవాప్తిమాత్రంబుసంభవిం
చె మఱియును .

చ ॥ చెలియకలంకరేఖ
విడఁజిమ్ముటకీమృగలాంఛనుండును ।
జ్వలమగునీముఖాకృతిని
జయ్యనఁదాలిచె నంతనీప్రభా ।
సిలుతిలకోపధిస్మరలఁ
జేర్చితివచ్చటనంకరేఖకాం ।
గలితమునాశ్రయించిన
జనంబులఁ జేయుదు రౌఁగలంకులన్ ॥ ౧౬౯ ॥

వ ॥ ఇచ్చట ననర్థపరిహారరూపేష్టానవాప్తి యగుఁ
మఱియును .

చ ॥ మునివరదృష్టపుత్రముఖ
ముగ్ధసరోజుఁడఁగానినాకుని ।
వనయమొసంగు శాపమిది
యారయనాత్మననుగ్రహంబగున్ ।
దనరఁగఁగృష్యమైన
వసుధ న్వాసవహ్నిదహించియుంగదన్ ।
ఘనతరబీజవర్గజనికర్మ
సమర్థను జేయునెంతయున్ ॥ ౧౭౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు స్వతోనిష్టమైనముని
శాపము మహాపురుషార్థ పుత్రలాభావశ్యంభావగ
ర్భమగుట వలన దశరథునిచే నిష్టత్వముచేత సమర్థి
తమగుటవలనఁ బరానిష్టప్రాపణరూపేష్టానవాప్తియ
య్యె మఱియునిచ్చట నొకానొకనిచేత స్వేష్టసిద్ధికొ
ఱకు నియుక్తుండైనవానిచే నియోక్తయైనవాని యి
ష్టము నుపేక్షించి స్వేష్టంబు సాధింపంబడు నచ్చట
నిష్టానవాప్తి రూపమైన విషమాలంకారంబు యగు
నెట్లనిన ॥

గీ ॥ అతనిఁగూర్చియె ప్రేషితయైనదూతి ।
యతనియందె లయంబందెరతిఁజలిర్ప ।
సఖులుచూడుండు నామాడ్యసరణిమఱియు ।
విధివిపాకంబు నారయవింతయగును ॥ ౧౮౧ ॥

వ ॥ ఇందునతనియందె లయంబయ్యెనని చెప్పుటచే
నాయకునియందు దూతికకుస్వాచ్ఛంద్యంబు దర్శితం
బయ్యెమఱియును ॥

గీ ॥ నలినపుంసక మనుచునునామనంబు ।
ప్రేషితంబయ్యెఁబ్రియుఁగూర్చిపేర్మితోడ ।
నదియునచ్చటనెరమించె నరయహాతుల ।
మైతిమిద్ధరఁ బాణినిచేతమేము ॥ ౧౮౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణములు సర్వప్రకారములచేత ని
ష్టానవాప్తి విషయములగు నింకఁ గించిదిష్టావాప్తి

పూర్వాకతదనువాప్తి యొక్కపనిన ॥

చ ॥ భానుఁడు తావకీన
పదపాటలతన్గొనఁబూనిరాత్రులు ।
న్భానులనాప్రభాతమును
వహ్నిఁదపింపఁగఁజేసియాంబృహా ।
ద్భానుసముద్ధృతంబులగు
తత్కిరణంబులులుప్తరాగతం ।
బూనినఁదాపమందెనటు
పూననిచోరవిమందతాపుఁడా ॥ ౧౪౩ ॥

వ ॥ ఈపద్యంబునందు సూర్యకిరణంబులకు రాత్రియం దాగమసిద్ధంబైన యగ్నిప్రవేశంబును సూర్యునకుని జకిరణములయందు భగవచ్చరణకిరణసదృశాగుణ ముప్రేప్సచేతనాకిరణములకు వహ్నియందుఁ బ్రతాప నంబును గాఁబరికల్పించి యాకిరణములకు నుదయ కాలదృశ్యారుణిమను దప్తోద్ధృతంబులైన బాణంబు లకుంబోలె నగ్నిసంతాపప్రయుక్తారుణిమానువృత్తిని గాఁ బరికల్పించిసూర్యునకు మహాప్రయత్నంబుచేత నైననుదాత్కాలికేష్టావాప్తిమాత్రంబెకానిసార్వకా లికేష్టావాప్తికాదయ్యెననినిదర్శితమయ్యెమఱియును .

మ ॥ ప్రీతినిబర్హవేళశశిపృథ్వీని
చేశలపద్మకోశము ।
ద్రాతలభంజనాత్తసుషమా

స్వీతమిత్రకరోపక్లప్తిచే ।
ఖ్యాతిసిద్వన్ముఖోపమనుగాంచి
యుండత్క మహీనుండ య్యెదు ।
ణేజ తికృతాశునాశియగు
శ్రీవిభవంబును జెప్ప నొప్పగన్ ॥ ౧౮౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందును భగవన్ముఖలక్ష్మీలిప్సమానుండైన చంద్రునకుమిత్రశబ్దశ్లేషవశంబువలన సూర్యుని సుహృద్భావంబు చేఁబరికల్పించికమలముకుళ విలాసకంబైన తత్కిరణంబునకుఁ జంద్రానుప్రవేశంబును భగవన్ముఖలక్ష్మీనిధానకోశగృహముద్రామోటన పూర్వకముగానందువలన గృహీతభగవన్ముఖలక్ష్మీకంబైన సుహృత్ప్రాణికి నాభగవన్ముఖలక్ష్మీచేఁ జంద్రప్రసాధనార్థంబైన చంద్రసంస్పర్శనరూపంబును గాఁ బరికల్పించియీమహాప్రయత్నముచేత నైనను పౌర్ణమాసియందైన భగవన్ముఖ సామ్యరూపేష్టప్రాప్తికలిగెనుగాని సార్వకాలికంబుగాదయ్యె నని ప్రదర్శితంబయ్యె మఱియు నొకానొక చోట నిష్టానవాప్తికలుగుచుండి తదవాప్తిభ్రమనిబంధన విచ్ఛిత్తివిశేషంబు గలుగునది యెట్లనిన.

మ ॥ త్వదరీ రాజపురీచర చ్ఛబరి
తత్తతీక్ష్ణరత్నంబులన్ ।
ఖదిరాంగారమతింగ్రహించి

పయిశ్రీఖండద్రుఖండంబులన్ ।
బొదివెన్ గన్నవమోడ్చియూదె
పవనోద్భూతానిలామోదసం ।
పసరాఁ దేఁటులుధూమమంచుఁ
దలఁచెన్ భద్రాణరాయాంధిపా ॥ ౧౪౫ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ భ్రమరాళికి సంపా
దనోద్యోగము వలనఁ దత్సంపాదనాలాభము గలిగి
యుఁ దన్నిభ భ్రమము ధూమభ్రమోపన్యాస ముఖ
ముచే నిబద్ధమయ్యె నిఁక సమాలంకారమెట్టిదనిన ॥

మ ॥ దితిజవ్రాతవిఘాలఫాల
నయనాదిన్యోమగానికవ ।
ర్ణితలీలాగుణజాలజాల
జవిభానిర్ణిద్రభభ్రానన ।
స్మితలీలాదృతసీలసీల
జలవస్నిగ్ధాంగకాంస్యత్త్వశ ।
ల్లతికాస్పాపవచేలచేల
శిశుపాలచ్ఛేదనక్రోధనా ॥ ౧౪౬ ।

మాలిని ॥ సకలభువనపాలా
శాశ్వతైశ్వర్యలీలా ।
ప్రకటితగుణజాలా
భవ్యకారుణ్యశీలా ।
సుకవివినుతఖేలా

శోభమానాబ్దనీలా।
వికటరిపువిఫాలా
విద్యుదాకారచేలా ॥ ౧౮౭ ॥
క ॥ ఉడ్వీడ్ద్రుగ్యుతముఖవి।
ద్విడ్విరోత్కరవిభేదివిశిఖక్రతుభు।
గ్గాడ్వందితపదపద్మవి।
రాడ్విగ్రహయోగిహృదయరాజితసద్మా ॥ ౧౮౮ ॥
మ ॥ ఇదియాధారహుతాశనా
నృతసుధాజ్యోద్ధాంబురుద్భోగినీ।
వదనోద్యద్ధమనీపథో
పరిగతభ్రాజన్మహాపంకజా।
స్పదచిద్రూపనిజైక్యరామ
కృతమైసర్వంసహాస్వేదకౌ।
న్నదగా రెండవఘట్టమై
కువలయానందప్రకాశంబునన్ ॥

కువలయానందప్రకాశము.

తృతీయాశ్వాసము.

శ్రీక్షణలక్షణరక్షణ।
దీక్షాదక్షిణ విధిప్రతీక్షణవిలస।
ద్వీక్షణవిచక్షణవిమత।
శిక్షణతరణిప్రకాశ శ్రీజగదీశా ॥ ౧ ॥

అవధరింపుము ॥

సమాలంకారము

గీ॥ తొడరియనురూపమైన వస్తుద్వయమును।
బలినివర్ణింపనది సమాలంకృతియగు।
పద్మహారంబుచేఁ గుచపాళియపుడు।
స్వానురూపంబుగాఁ జేయఁబడియెఁజెలికి ॥ ౨ ॥

వ॥ ఈసమాలంకారము ప్రథమమైనవిషమమునకుఁ
బ్రతిద్వంద్వియయ్యె ॥

గీ॥ మొనసియమృతమయూఖుఁగౌముదియుఁబోలె।
నవసుధాకరధరునిజాహ్నవియుఁబోలె।
స్వానురూప్యముగలుగునిన్నాశ్రయించి।
కీర్తివిలసించె నరిసింహమూర్తికనుము ॥ ౩ ॥

మఱియును ॥

గీ॥ చిత్రమతిచిత్రమిదియు విచిత్రమకట।
ధాతయనురూప ఘటనావిధాతయయ్యె।

నింబఫలతతి భక్షణీయంబుఁ జేసెఁ ।
గబళనార్థంబుకాక లోకంబుజేసె ॥ ౭ ॥

వ ॥ పూర్వోదాహరణము స్తుతిపర్యవసాయి యయ్యె నిదియును నిందాపర్యవసాయియయ్యెననిభేదంబు ॥

గీ ॥ కారణముతోడ సారూప్యగరిమకార్య ।
మునకుఁగలిగిననది సమంబనిరిబుధులు ।
జలజవైమొప్పునీకునీచ ప్రవణత ।
యుచితమగు నమ్మలక్ష్మియీయుర్వియందు ॥ ౫ ॥

వ ॥ ఈసమంబుద్వితీయ విషమ ప్రతిద్వంద్వియగు మఱియును ॥

క ॥ దవదహనజాతధూమము ।
దివిఘనమైదానినార్పఁ దెలియనుచితమ ।
ద్దవదహనమరయఁగాఁద ।
ద్దవమునెదహియించు ననుచితంబిదిచూడఁ ॥
మఱియును ॥

ఉ ॥ ఆదినినెవ్వఁడబ్ధిజ
విషానలదత్తకరావలంబుఁడై ।
సాదరవృత్తిశంభు నిటలాగ్ని
సమంచితమైత్రిరూఢుఁడై ।
మోహమెలర్పఁబ్రౌఢుఁడయి
ముఖ్యతరాహవిషాంతరంగుఁడై ।
ప్రోదిఁజెలంగెనావిధుఁడు

వోపరితాపమునాకొనర్చెదుర ॥ ౭ ॥

వ ॥ పూర్వోదాహరణము నందుఁగార్యమునకుఁ గార

ణస్వభావాను రూప్యము నీయుదాహరణమునందా

గంతుక తదీయదుష్ట సంసర్గానురూప్యమనిభేదంబు ॥

గీ ॥ ఒనరునీయర్థమును జేయనుద్యమంబు ।

క్షితిననిష్టములేక తత్సిద్ధిసమమె ।

వారణార్థిత్వగరిమచేవలులునీకు ।

శ్యాలవారణలాభంబు సముచితంబు ॥ ౮ ॥

వ ॥ ఇదియు నిష్టార్థోద్యోగమున ననిష్టావాప్తియును

నెసఁగుననుచోటఁ జకారార్థ సంగృహీతంబైన త్రి

విధంబైన విషమమునకును నిష్టానవాప్తివలన నిష్టా

ప్రసంగమువలనను బ్రతిద్వంద్వియగు నీయలంకార

మునకు రాజునుప సర్పింపంజని ద్వార ప్రదేశమున

దౌవారికులచే వార్యమాణుండైనవానిఁగూర్చిన ర్తవ

చనముదాహృత మయ్యె దీనియందుననిష్టమైనని వార

ణమాపన్నమయ్యె ననియనుదాహరణత్వము శంకనీ

యముగాదు ఎందువలననంటేని రాజద్వారము నం

దుక్షణమాత్రము నివారణము సంభావితమని యం

గీకరించినవానికి విషమాలంకారోదాహరణములం

దునుంబోలె నతర్కితోత్కటా నిష్టాపత్త్యభావము

వలనఁ బూర్వోక్తంబైనశంకకవకాశంబుగలుగదుమ

ఱియునెక్కడనుత్కటానిష్టసద్భావదశయందును శ్లే

షమహిమచేత నిష్టార్థత్వప్రతీతియగు నక్కడనుస
మాలంకారంబప్రతిహతంబయగునెట్లనిన .

ఉ ॥ కూటనిభోచ్చగంధ
గజకోటులచేనటనంబొనర్పనే ।
నూటిగఁగోరినిన్నుఁ
జిరసుస్థిరవృత్తినిజేరియుంటిను ।
చ్చాటనమందఁజేసితివి
చాలునునీవునునన్ను వేనిరా ।
ఘూటముగామహాజనని
కాయసమాశ్రయణంబువ్యర్థమే ॥ ౯ ॥

వ ॥ ఈవ్యాజస్తుత్యలంకారంబునందువిచారింపస్తుతిచే నిందాభివ్యక్తికతయందు విషమాలంకారంబయగునైనను బ్రాథమికస్తుతిరూపవాచ్యకతయందుసమాలంకారంబుదుర్వారంబగునివ్విధంబునచెప్పట్టుననిష్టార్థావాప్తిగలిగియుశ్లేషవశంబువలనసద్రూపంబైనయనిష్టార్థంబునకుక్షతిలేదదియెట్టిదనిన .

గీ ॥ నఖలుశస్త్రంప్రకుర్వీతనందనయని ।
తండ్రిచెప్పినవచనముతనయుఁడువిని ।
యదియెశస్త్రంబుగావించెనాత్మజనకు ।
నాజ్ఞనుల్లంఘనముసేయఁడయ్యెనపుడు ॥ ౧౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నాత్మజనకునాజ్ఞనుల్లంఘనముసేయఁడయ్యె ననిచెప్పుటచేత విరోధాలంకా

రాభివ్యక్త్యర్థంబునఖలు అనుస్థలంబునందు:న,ఖలు. అనుపదద్వయ విభాగాత్మక రూపాంతరంబునకును వివక్షకలిగినను నఖంలునాతీతినఖలను నీయైకపద్యంబుబుచేవస్తురూపంబగుచునర్థాంతరపరరూపాంతరంబునంగీకరించిసమాలంకారంబునుగలదు శ్లేషలబ్ధాసదనిష్టావాప్తిప్రతీతిమాత్రంబు చేలనీయుదాహరణంబవహితంబయ్యె మఱియును.

క ॥ సరసిజమంబులసూర్యునిఁ ।
బరికింపుచుసుగతికై తపంబొనరిచినీ ।
చరణజనిఁ సర్వమనో ।
హరసుకృతమునసుభవించెనదిసత్యముగుఁ ॥ ౧౧ ॥

వ ॥ ఇంకవిచిత్రాలంకారలక్షణంబెట్టిదనిన.

విచిత్రాలంకారము.

క ॥ విపరీతఫలాపేక్షను ।
నిపుణతఁదద్యత్నమైననవిచిత్రముగుఁ ।
విపులతై త్రిలోకోన్న ।
త్యుపగతికైనమ్రులగుదురుర్విఁ సుజనుల్ ॥ ౧౨ ॥

గీ ॥ క్షితిఖలాస్యంబుమలినంబుసేయఁదలఁచి ।
విమలములఁజేసెనీకీర్తివిష్టపముల ।
మిత్రసంతోషమొనరింపమెలఁగిమిత్ర ।
వైరమొనరించెనీప్రతాపంబుదేవ ॥

వ ॥ ఇంకనధికాలంకారంబెట్టిదనిన.

అధికాలంకారము.

క॥ పృథులాధారముకంటెను।
నధికంబాధేయమనిననధికాఖ్యమగుఁ।
బృథుకాండములేజలములఁ
బ్రథితత్వద్గుణములందుఁబట్టకయుండెఁ॥ ౧౪ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు నాధేయంబైనమహాజలమునకనంతములైన బ్రహ్మాండంబులుబుద్బుదకల్పంబులని యాధారంబునకతివిశాలత్వంబు ప్రదర్శించి యందుఁబట్టవాయెనని యాధేయంబులైన గుణంబులకాధిక్యంబువర్ణితంబయ్యెమఱియును.

గీ। క్షయసమయసంహృతాత్ముఁడౌశౌరియోగి।
కిందుముననుండెనోలోకవారమెల్ల।
నట్టితనువునారదాభ్యాగమమునఁ।
బుట్టినముదంబులన్నియుఁబట్టవయ్యె॥ ౧౫ ॥

గీ॥ పృథులమైనట్టియాధేయవిధిననధిక।
మగుతదాధారకథనంబునదియెయగును॥
వెలయునీయాగుణములెటవిశ్రమించె।
నట్టివాగ్బ్రహ్మమరయనెంతనఁగవచ్చు॥ ౧౬ ॥

వ॥ ఈలక్ష్యంబునందు నీయాగుణములని ప్రత్యక్షస్పష్టమహావైభవత్వంబుచేత నుక్తంబులైనగుణంబులకువిశ్రమించెననియసంబాధావస్థానంబు జెప్పుటవలననాధారంబైనవాగ్బ్రహ్మంబునకాధిక్యంబువర్ణితం

బయ్యెమతియును.

గీ॥ ఎచటనైననమేయమైయెసఁగునీదు।
పృథుయశోరాశియుండెనోపేర్మిమీఱ।
నట్టియీభువనోదరాభ్యంతరంబు।
నతివిశాలముచిత్రమాక్షితితలేశ॥ ౧౭॥

వ॥ విచారింప నీయుదాహరణ ద్వయమునందునువా
గ్బ్రహ్మ మెంతనఁగవచ్చుననియును నతివిశాలమువిచి
త్రమనియును నాధారముల ప్రశంస సేయంబడి యె
నైనను దనుత్వముచేత సిద్ధవత్కృతములైనశబ్దబ్రహ్మ
భువనోదరములు గుణ యశోరాశ్యాధి కరణత్వముల
చేత నధికత్వమును గల్పించియేప్రశంసింపం బడుటం
జేసి తత్ప్రశంస ప్రస్తుతగుణయశోరాశి ప్రశంసయం
దుఁబర్యవసానమయ్యె నింకనల్పాలంకార మెట్టిదనిన॥

అల్పాలంకారము.

గీ॥ సూక్ష్మమాధేయమైనఁ దత్పూర్తివలన।
నైనయాధారసౌక్ష్మ్య మల్పాఖ్యమగును।
తరుణియీమణిమాలోర్మికరహినీదు।
కరమునందును జపవటాకారమొందె॥ ౧౮॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు మణిమాలామయోర్మిక
యంగుళీమాత్ర పరిమితమగుటవలన సూక్ష్మమిదియు
ను విరహిణీకరమునందుఁ గంకణమునుం బోలెఁ బ్ర
వేశించి జపమాలిక చాడ్పున లంబమానమగుచున్న

ది యని చెప్పుటచే నంతకంటెను గరమునకు విరహ
కార్శ్యమువలన నతిసూక్ష్మత్వము దర్శితమగుచున్నది.
యును ॥

గీ ॥ కాంతనీమధ్యదేశంబు కంటెసూక్ష్మ।
మరయనభినవ బిససూత్రమవనిలోన।
నదియునుభవద్విజృంభ మాణాతిపీన।
పటుకుచంబుల నడుమనుబట్టదయ్యె ॥ ౧౯ ॥

వ ॥ ఇంకనన్యోన్యాలంకారమెట్టిదనిన ॥

అన్యోన్యాలంకారము.

క ॥ ధారుణినన్యోన్యాలం।
కారంబితరేతరోపకారంబైన।
న్నారజనివెలయుశశిచే।
జేరికనాశశియురజనిచేవెలయుఁగదా ॥ ౨౦ ॥

వ ॥ మఱియును.

గీ ॥ అంతనూర్ధ్వాకుఁడునువిరళాంగుళియును।
నగుచుఁబథికుండపుడుద్రావెనంబువులను।
లీలమీఱఁగనాప్రపాపాలికయును।
ధారనారీతినేతనుతరముఁజేసె ॥ ౨౧ ॥

వ ॥ ఈలక్ష్యమునందుఁ బానీయదానవ్యాజంబున ధా
రాతనూకరణంబువలన బహుకాలంబు స్వముఖావ
లోకనంబు నభిలషించుచున్నప్రపాపాలికకుఁ బథికుని
చేత విరళాంగుళికాంజలికరణంబువలనఁ జిరపానీ

యపానానువృత్తినిసంపాదించియుపకారంబుసేయం
బడె వీరిద్దఱకును స్వస్వవ్యాపారంబువలనస్వోపకా
రసద్భావంబైనను బరస్పరోపకారం బనివార్యంబ
య్యెనింకవిశేషాలంకారంబెట్టిదనిన .

విశేషాలంకారము .

క ॥ ఖ్యాతాధారములేక నె ।
యాంతతమాధేయకథనమగునువిశేషం ।
బాతరణిజనతదంశు ।
వ్రాతముదీపస్థమగుచుధ్వాంతమునణఁచెన్ ॥ ౨౨ ॥

వ ॥ ఇందుఁబ్రసిద్ధాధారభూతుండైన సూర్యునియభా
వంబుగలిగియుఁదత్కిరణంబులకన్యత్రస్థితి చెప్పఁబ
డియెమఱియును ।

క ॥ కమలమనంబువునన్ద ।
త్కమలంబునఁగువలమివియుఁగాంచనలతికన్ ।
సమకొనియెఁగనకలతయును ।
కుమారయుత్పాతమే మొకోయిదితలఁపన్ ॥ ౨౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁ బ్రసిద్ధాధారంబైన జ
లంబునకభావంబుసంభవించినను గమలకువలయం
బుల కన్యత్రావస్థానంబుకథితంబయ్యెమఱియును గ్వ
చిత్ప్రసిద్ధాధారరహితంబులైన వానికి నాధారాంతర
నిర్దేశంబుసేయకనెయవస్థితివర్ణనంబుదృష్టంబగు
నదియెట్లనిన .

క ॥ కవివరులుదివముఁజేరిన ।
నవిరళతద్వచనరచనలాకల్పముని ।
ర్భువివెలయించునుదత్కవి ।
నివహంబెప్పగిదివర్ణనీయంబయగుఁ ॥ ౨౪ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ గవీంద్రాభావంబుగలిగినఁ దద్వచనంబులకాధారాంతరనిర్దేశంబులేకయె ప్రళయకాలపర్యంతంబవస్థితివర్ణితంబయ్యె మఱియును .

గీ ॥ ఏకమైనట్టివస్తువనేకములగు ।
దేశములవర్ణితంబైనఁదివురునదియె ।
తలఁపలోపలబైటముందరనువెనుక ।
సర్వదిశలందునాకునాసతియెయెచట ॥ ౨౫ ॥

వ ॥ మఱియును ॥

గీ ॥ వత్సరామమదీయమానస్వాంతసీమ ।
వెడలవైతివిసర్వదిగ్వితతులందుఁ ।
జూడఁబడియెదునీవునన్వీడిచనుట ।
వలననీరీతినూహింపఁబడియెదెపుడు ॥ ౨౬ ॥

వ ॥ మఱియును ॥

గీ ॥ ఒనరఁగాఁగించిదారంభమునశక్య ।
మైనవస్త్వంతరకృతియునదియెయగును ।
నిన్నుఁగనుఁగొనునాకిలనెఱినిలింప ।
పాదపాలోకనంబుసంప్రాప్తమయ్యె ॥ ౨౭ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందు రాజదర్శనారంభంబు
నఁ గల్పవృక్ష దర్శనరూపాశక్య వస్త్వంతరకృతి క
థితంబయ్యె మఱియును ॥

క॥ క్షితినద్భుతరూపునివ ।
న్నుతతేజునిహృద్యవిద్యునినుఁజేసినయా ।
శతధృతినవకందర్పస ।
వితృగీష్పతులఁ సృజించెవినుసత్యముగాఁ ॥ ౭౮ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు రాజసృష్ట్యారంభం
బుచేత మనోభవాదిసృష్టిరూపంబైనయశక్యవస్త్వం
తర కృతిచెప్పంబడియె నింకవ్యాఘాతాలంకారం బె
ట్టిదనిన ॥

వ్యాఘాతాలంకారము .

గీ॥ మీఱువ్యాఘాతమొగిఁదథాకారినెచట ।
నన్యథాకారిసేయుటయవనియందు ।
నరయనేపుష్పములఁబ్రీతమగుజగంబు ।
నతనుఁడాగిదానిచేతనేహతముసేయు ॥ ౭౯ ॥

వ॥ ఏవస్తువేని యత్సాధనత్వంబుచే లోకంబువలనన
వగతంబయ్యె నవ్వస్తువొకానొకని చేఁదద్విరుద్ధసాధ
నంబుగాఁ జేయంబడు నదివ్యాఘాతాలంకారంబగు
మఱియు నెవ్వస్తువు యత్సాధనత్వంబుచే నొకానొ
కనిచేత నుపాత్తంబయ్యె నన్యుండైన తత్ప్రతిద్వం
ద్విచేతఁదద్వస్తువు తద్విరుద్ధసాధనంబుగాఁ జేయంబ

డియెనేని నదియును వ్యాఘాతాలంకారంబగు నీరెం
టియందునాద్యం బుదాహృతం బయ్యె ద్వితీయంబె
ట్టిదనిన ॥

గీ ॥ దృష్టిచేదగ్ధుఁడైనపుష్పేషుమరల ।
దృష్టిచేతఁ బ్రతికించి తేజరిల్లి ।
వరవిరూపాక్షువిజయేచ్ఛఁ బఱలు వామ ।
లోచనలసంస్తుతించెదలోకమునను ॥ ౩౦ ॥

గీ ॥ అదియెకార్యవిరోధియైయలరుదాని ।
క్రియయుసౌకర్యబద్ధయుక్తులవెలయు ।
బాలుఁడనుచునునామీఁదఁ జాలఁగరుణ ।
గలిగెనేనియుఁద్యాజ్యుండఁగానునీకు ॥ ౩౧ ॥

వ ॥ కార్యవిశేష నిష్పాదకత్వంబుచేత నొకానొకనిచే
సంభావ్యమానంబైన యర్థంబువలన నన్యునిచేఁ గా
ర్యవిరోధియైన దానిక్రియసౌకర్యంబుచేత సమర్థింపం
బడెనేని నదియును వ్యాఘాతాలంకారం బగుఁ గా
ర్యవిరుద్ధక్రియయందు సౌకర్యంబనఁ గారణమున క
త్యంతమునుదదానుగుణ్యమగునెట్లనిననీ లక్షణపద్యో
త్తరార్థమున చైత్రయాత్రోన్ముఖుండైనరాజుచే యు
వరాజును రాజ్యమునఁ నేస్థాపనము సేయుట యందు నే
బాలత్వముకారణత్వముచే సంభావిత మయ్యె నబ్బా
ల్యము తద్విరుద్ధమైన సహయానమునకే కారణత్వ
ముచేఁ బరిత్యాగమున కేయుక్తమును బ్రకటింపు

చున్న యువరాజుచేత సమర్థింపంబడియెమఱియును।

గీ॥ లుబ్ధుఁడర్థంబువిడువఁడు లోకమునను।
సరవితోఁబరదారిద్ర్య శంకవలన।
విడుచునర్థంబు దాతయువిశ్రుతముగ।
సరవితోఁబరదారిద్ర్య శంకవలన॥ ౩౨॥

వ॥ ఈపద్యమునందుఁ బూర్వోత్తరార్ధములు పక్షప్రతిపక్షరూపములైన వచనములగుటంజేసి లక్షణమనుగతమయ్యె నింకఁగారణమాలాలంకార మెట్టిదనిన॥

కారణమాలాలంకారము.

గీ॥ కడిమిఁబ్రక్రాంతివిడువక కారణముల।
నోలిఁగూర్చినఁగారణ మాలయగును।
నీతిచేలక్ష్మిలక్ష్మిచే నెరయనీవి।
యీవిచేఁగీర్తివిపులమై యెసగుచుండు॥ ౩౩॥

వ॥ ఉత్తరోత్తరకారణ భూతపూర్వపూర్వ వస్తువులచేతనైనను బూర్వపూర్వకారణ భూతోత్తరోత్తరవస్తువులచేతనైనను గృతమైన గుంభనముగలుగఁగారణమాలాలంకారము ద్వివిధమయ్యెనందుఁ బ్రథమంబుదాహరింపంబడియె ద్వితీయమెట్టిదనిన॥

గీ॥ కలుగునరకంబుపాపంబువలనఁబాప।
మగునుదారిద్ర్యమొదవనీజ్జగతియందు।
నలినిదారిద్ర్యమప్రదానమునఁగలుగుఁ।
గానదానముసేయఁగాఁబూనవలయు॥ ౩౪॥

వ ॥ ఇంక నేకావళ్యలంకారంబెట్టిదనిన ॥

ఏకావళ్యలంకారము .

గీ ॥ శ్రితగృహీత ముక్తరీతినర్థశ్రేణి ।
గూర్తురేచటనచట గుఱుతుమీఱఁ ।
దనరుచుండునెప్పుడు దలపనేకావళి ।
యనుచుబుధులు చెప్పిరనిశమవని ॥ 3౭ ॥

గీ ॥ లోచనంబులుకర్ణాంతగోచరములు ।
కర్ణములును భుజస్తంభకలితములగు ।
భుజములాజానులంబులైపొలుపుమీఱు ।
జానువులురత్న ముకురముల్జనపతికిని ॥ 3౮ ॥

వ ॥ గృహీతముక్తరీతి యననుత్తరోత్తరమునకుఁ బూర్వపూర్వవిశేషణభావమైనను బూర్వపూర్వమునకు నుత్తరోత్తర విశేషణభావమైననగు నందాద్య ప్రకారముదాహృతమయ్యె ద్వితీయప్రకారమెట్టిదనిన ॥

సీ ॥ పుడమినెద్దానివిభుత్వంబుకొలఁదిగా
నాత్మసమంబయ్యె నచటనెవఁడు ।
రంజిల్లునతనికరంబు లెవ్వనియందు
నమృతరూపంబులైయతిశయిల్లు ।
నతఁడుయద్రాశిలో ననువుగాజన్మించెఁ
దత్పిత్తమెవ్వఁడాఁతనికినరయ ।
నెవఁడుసుస్సులహవ్య మిచ్చునాతనికిని
జీవనంబగుచు నుజెలఁగునెద్ది ।

గీ॥ తద్గుణంబెవ్వఁడు వహించితనరుచుండు।
నట్టియామన్మథ ద్విపదష్టమూర్తు।
లాయురారోగ్య పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి।
సేయుచునుమిమ్మునెపుడు రక్షించుఁగాక ॥౩౭॥

గీ॥ దీపమైకావళీయోగదీప్తివలనఁ।
దేజరిల్లునుమాలికాదీపకంబు।
మదనుచేతనుమదిరాక్షిమదినిదాని।
చేతనీయెందుననుస్థితిసేయఁబడియె ॥౩౮॥

వ॥ ఈలక్ష్యమునందు స్థితియను నీయేక పదమునకు మదనుచేతను మదిరాక్షి హృదయము నందు స్థితిసేయంబడియె నాహృదయముచేతనీయందుస్థితి సేయం బడె ననియివ్విధమున వాక్యద్వయాన్వయము గలుగుటవలన దీపకమయ్యె గృహీత ముక్తరీతి సద్భావమువలన నేకావళియయ్యె నీదీపకైకావళీయోగము వలనమాలాదీపకమయ్యె మఱియును॥

చ॥ ధరణిరణస్థలిం ధనువుదాలిచి
యెక్కిడనీవుచాపముఁ।
శరమునుదచ్ఛరంబు
రిపుసైన్యశిరంబులఁ దచ్ఛిరంబులుఁ।
ధరధరనిన్నునీవుమఱిఁ
దద్దయుఁగీర్తినిగీర్తిలోకముఁ।
గరమరుదారఁజెందెవిను

కాంక్షదలిర్పఁగ రాజచంద్రమా ॥ ౩౯ ॥

వ ॥ ఈపద్యమునందుఁ జెందెనని యెడు నేకపదముచా పముగా శరమునని యెడు నదిమొదలు గాఁగల యీ వాక్యషట్కంబునందునుఁబ్రత్యేకమును దత్తదుచితలిం గవచన పరిణామముచేత నన్వయించెం గావున దీపక మయ్యె శరాదులకు నుత్తరోత్తర విశేషణభావమువ లననేకావళియయ్యె నివ్విధమున దీపకైకావళీ యో గముగలిగెఁ గావున మాలాదీపకమయ్యెనింక సారా లంకారమెట్టిదనిన ॥

సారాలంకారము,

గీ ॥ ఉత్తరోత్తరముత్కర్షముర్వి మీద ।
సారమనుపేరఁదగు నలంకారమయ్యె ।
మధురమైయొప్పు మధువుతన్మధువుకన్న ।
సుధయుసుధకన్నఁ గవివచస్స్ఫురణవసుధ ॥ ౪౦ ॥

మఱియును ॥

చ ॥ హరియుదరంబునన్ జగము
లన్నివసించెనుదద్రమావరుం ।
డురగముపైబరుండె నురగోత్తముఁ
డబ్ధిభజించెనబ్ధినిన్ ।
బొరిఁజుళుకన్ గ్రహించె
ఘటపుత్త్రుఁడతండొాగి మింటనుండెమి ।
న్నొరసిననీదుకీర్తికసితోత్పల

కర్ణవతంసమాన్నృపా ॥ ౮౧ ॥

వ ॥ ఇది శ్లాఘ్యగుణోత్కర్షమయ్యె నింక నశ్లాఘ్యగుణో
త్కర్షమెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ తృణముకంటెను లఘువగుఁ దెలియఁ దూల ।
మట్టి తూలముకంటె నయ్యాచకుండు ।
నుర్వినన్నేమి యాచించు నోయటంచు ।
ననిలమీతనిఁ గొంచపోదయ్యెఁ గాని ॥ ౮౨ ॥

వ ॥ పూర్వోదాహరణమున విష్ణ్వాదులకుఁ గ్రమముగా
నుత్తరోత్తరము సారతరత్వము ప్రతీతమయ్యె నిందుఁ
దృణతూలాదులకు లఘుత్వము ప్రతీతమయ్యె నింకను
భయరూపమైన సారాలంకారమెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ గిరియునధికంబు గిరికన్న శరధియధిక ।
మాశరధికన్న నాకాశమధికమరయ ।
నాకసముకన్న బ్రహ్మంబునధికమయ్యె ।
నంతకంటెను గురుతర మాశయయ్యె ॥ ౮౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణము నందు బ్రహ్మ పర్యంతమును
మహత్త్వశ్లాఘ్యగుణమయ్యెఁ బ్రకృతార్థమైనయాశ
యందశ్లాఘ్య గుణమయ్యె నింక యథాసంఖ్యాలం
కారమెట్టిదనిన ॥

యథాసంఖ్యాలంకారము.

గీ ॥ క్రమికములకన్వయము యథాక్రమముగాఁగ ।
సంభవించిననది యథాసంఖ్యమయ్యె ।

శత్రులనుమిత్రులను విపత్సంఘములను ।
గెలువుమలరింపు ముహరింపుమిలనునీవు ॥ ౮౮ ॥
గీ ॥ ఏకతంబునఁ గృపణుఁడీలోకమందు ।
నరయఁగఁగ్యజింపఁడు భుజింపఁడర్థరాశి ।
శరణుఁబొందినదని యేమొకరుణదనర ।
విషమువలెఁజంపుననియేమొవిశ్రుతముగ ॥ ౮౯ ॥
వ ॥ కొందఱీ యలంకారమును గ్రమాలంకారమని వ్యవహరింతురింకఁ బర్యాయాలంకారమెట్టిదనిన ॥

పర్యాయాలంకారము .

గీ ॥ తనరఁబర్యాయమునసేకమునకనేక ।
సంశ్రయంబిదిపర్యాయసంజ్ఞఁదనరుఁ ।
గామినీమణిముఖకాంతితామరసము ।
విడిచిరాకావిధునిఁజేరెవిశ్రుతముగ ॥ ౯౦ ॥
వ ॥ ఈయుదాహరణంబునం దేకంబైన కామినీవదనప్రభకుఁ గ్రమంబుగాఁ బద్మచంద్రరూపానేకాధారసంశ్రయణంబుచెప్పుటవలనఁ బర్యాయాలంకారంబయ్యె విచారింపఁబద్మసంశ్రయణంబు కంఠోక్తకంబుగాదయ్యానైనను దామరసమువిడిచియని తత్పరిత్యాగోక్తిచేఁబ్రాక్సంశ్రయణంబాక్షిప్తంబయ్యెంగావునఁ బర్యాయనిర్వాహంబయ్యెనది గావునఁ గావ్యప్రకాశికాకారుండు .
శా ॥ ఊనేఁబ్రశ్రోణివిముక్తయాతనుత

నింపొందఁ దవలగ్నంబుదా ।
నానేఁ బాదవిస్పృష్టచంచల
గతివ్యాసక్తినేత్రాబ్జముల్ ।
దానుందాల్చెనురంబుతత్కుచ
సఖత్వంబాస్యమద్వంద్వమూఁ ।
బూనెన్నిమ్మొడలాగుణోద్విని
యమంబుఁ యౌవనావాప్తిచేఁ ॥ ౪౭ ॥

వ ॥ ఈపద్యంబునందుఁ బర్యాయాలంకారంబని వ్యవహరించె నీపర్యాయంబు శాబ్దంబయ్యెనింక నార్థంబైనపర్యాయంబ్జెప్పెదనిన.

గీ ॥ గరళమానీకునెవ్వరుగ అపిరుత్త ।
రోత్తరాశ్రయసంస్థితినుంటివరయ ।
మొదలనంబుధికుక్షినిబిదపహరుని ।
గళబిలంబునఖలురవాక్యములనిపుడు ॥ ౪౮ ॥

వ ॥ ఈసర్వంబైనపర్యాయాలంకారంబు శుద్ధంబయ్యెనింక సంకోచపర్యాయాలంకారంబ్జెప్పెదనిన.

గీ ॥ ప్రొద్దుప్రొద్దుననంతటఁబుడమిఁదిరిగి ।
పిదపఁ పరువులనీడలఁ జేర్మినిలిచి ।
యిపుడురవిప్రౌఢభావంబునెనయుచుండ ।
మహినిశైత్యంబుమెల్లనమాయమయ్యె ॥ ౪౯ ॥

వ ॥ ఈపద్యంబునందుశైత్యంబునకు నుత్తరోత్తరంబాధార సంకోచంబుగలుగుటవలనసంకోచపర్యాయం

బయ్యె నింకవికాసపర్యాయం బెట్టెదనిన.

గీ॥ ఉవిదరాగంబుతొల్లి బింబోష్ఠముననె ।
కానఁబడియెను మృగశాబకాక్షియిపుడు ।
హృదయపంకజమందును మృదులపదవి ।
నదియెగానంగనయ్యె సమ్మదమెలర్ప ॥ ౫౦ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణమునందు రాగమునకుఁ బూర్వా
ధారపరిత్యాగముచేత నాధారాంతర సంక్రమణము
గలుగుటంజేసి వికాసపర్యాయమయ్యె మఱియును ॥

గీ॥ ఏకమావస్తువందు ననేకమెసఁగ ।
నదియుఁబర్యాయమగును సమ్మదమువీఁఱ ।
నెచటస్రోతస్సరణియయ్యె నచటనిపుడు ।
సైకతముగాననయ్యెను జోకతోడ ॥ ౫౧ ॥

గీ॥ తొలుతనీదేహ మవిభేదకలనగాంచె ।
నంతకాంతుఁడవైతివే ఁగాంతనైతిఁ ।
బిదపఁబతివైతివే సతిపత్నినైతిఁ
గులికకఠినాసువులకిది గలిగెఫలము ॥ ౫౨ ॥

వ॥ ఈపద్యమునందు దంపతులకు మొదల నభేదమ
నంతరముప్రేయసీ ప్రియతమభావము తదనంతరము
భార్యాభర్తృభావము గలిగెం గావున నదియాభే
యపర్యాయమయ్యె నింకబరివృత్త్యలంకారలక్షణ
మెట్టెదనిన ॥

పరివృత్త్యలంకారము .

క ॥ మానుగఁబరివృత్తియగుఁ
న్యూనాధికవినిమయంబు నొగిఁగల్గునెడన్ ।
బూనియొకశరముచేలస ।
మానరిపుస్త్రీకటాక్షమండలిఁగొసియెన్ ॥ ౫౩ ॥
గీ ॥ కడిఁదినెవ్వఁడు జర్ఘుఁరాంగవ్యయంబు ।
వలనఁగొనియెను జంద్రికాలలితకీర్తి ।
నట్టిప్రవయసుఁడైనజటాయువునకు ।
నేలశోకింపఁగానతఁడేగెదివము ॥ ౫౪ ॥

పరిసంఖ్యాలంకారము

గీ ॥ ఒనరఁగానొక్కవస్తువునొక్కచోట ।
నొగినిషేధించిమఱియువేఱొక్కచోట ।
యంత్రణముసేయఁబరిసంఖ్యయనఁగఁబరఁగుఁ ।
గృతులయందుననసిబల్కిరతులమతులు ॥ ౫౫ ॥
గీ ॥ పరఁగస్నేహక్షయంబుదీపములయందె ।
యబలలమనంబులందులేదరసిచూడఁ ।
గుటిలభావంబుసుభ్రూభ్రుకుటులయందె ।
యరయసజ్జనహృదయంబులందులేదు ॥ ౫౬ ॥
గీ ॥ ఏపురంబునలీలావతీక్షణములు ।
దివిరిశ్రుతివర్తిగరిమనతిక్రమించె ।
నేపురంబునవక్రిమనేపుమీఱఁ ।
దాల్చెగిరిశశిరస్సుధాదామరేఖ ॥ ౫౭ ॥
వ ॥ ఆద్యోదాహరణంబునందునిషేధంబుశాబ్దంబయ్యె

నిందు నార్థాంబింక వికల్పాలంకారంబెట్టిదనిన.

వికల్పాలంకారము.

క ॥ ధరఁదుల్యబలవిరోధము ।
పరఁగువికల్పాఖ్యమగుచు భాసురరీతిన్ ।
నరపతులాకపరియేతమ ।
శిరములధనువులనువంగఁజేసిరిమిగులన్ ॥ ౫౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు సంధివిగ్రహప్రమాణ ప్రాప్తంబులునుయుగపదుపస్థితంబులునునగుశిరశ్చాపనమనంబులకు విరోధంబువలన యుగపత్కారణంబ శక్యంబగుటంజేసివికల్పాలంకారంబయ్యె మఱియును.

క ॥ కురియుచునున్న దివర్షము ।
పరఁగమయూరములునృత్తపద్ధతిసలిపెన్ ।
సరియిపుడుకాంతుఁడైనను ।
బౌరిశమనుండైనదుఃఖపూర్ణతబాపున్ ॥ ౫౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ బ్రియాసమాగమంబ య్యేనేని మరణంబు శంకనీయంబు గాదుమరణంబ య్యేనేనిప్రియాసమాగమసంభ్రమంబులేదు గావున వికల్పంబయ్యెనింకసముచ్చయాలంకారంబెట్టిదనిన.

సముచ్చయాలంకారము.

గీ ॥ యోగపద్యముగాంచి పెంపగుననేక ।
ములకుగుంభముగల్గసముచ్చయంబు ।
కడిదినీశత్రువులుదేవగహనమునవ ।

సించిరిక్కృశించిరినశించిరంచితముగ ॥ ౬౦ ॥

వ ॥ అవిరోధంబున సంభావితయోగ పద్యాభిమానం
బులగు నాశాదులకు నీయుదాహరణంబునందుగుం
భంబులుగలుగుటవలనసముచ్చయాలంకారంబయ్యె
మఱియును.

మ ॥ మనమందీవొగిఁబ్రేమశల్యమును
మర్మచ్ఛేదిగానాటవే ।
దననాకోమలియెద్దిసేయువిను
సంతాపించునూర్పుఁగృశిం ।
చునులేచుఁశయనించునప్పు ।
విలపించుఁవాడుఁబొడుఁభ్రమిం ।
చునునేడ్చుంగనునాడువీడును
నశించుఁజాఱుమూర్ఛిల్లెడుఁ ॥ ౬౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ గొన్నిక్రియలకుఁ గిం
చిత్కాలభేదంబు సంభవించినను శతపత్రపత్రశతభే
దనన్యాయంబున యౌగపద్యంబుకొఱకు వివక్షితంబ
య్యెఁ గావునలక్షణంబనుగతంబయ్యెమఱియును.

గీ ॥ ధరనహంపూర్వభావంబుదాల్చువాని ।
కేకకార్యాన్వయముగల్గవీఁకనదియు ।
కులమురూపంబుయౌవనంబలఘువిద్య ।
విత్తమునువీనినెపుడుగర్వితునిఁజేసె ॥ ౬౨ ॥

వ ॥ ఎక్కడనైన నొక్కటికార్యసిద్ధి హేతుత్వంబుచేఁ

బ్రక్రాంతంబగుచునుండ నక్కడఁ దదన్యంబులహమ
హమిక చేత ఖలకపోతికాన్యాయంబునఁ దత్కార్యసి
ద్ధిని జేయునదియును సముచ్చయాలంకారంబగు
నెట్లనిన నీయుదాహరణంబున మదంబునకునాభిజా
త్యంబొక్కటియె సమగ్రంబైన కారణంబివ్విధంబున
నెరూపాదికంబునుదత్సాధకత్వంబుననవతరించెంగా
వున సముచ్చయాలంకారంబయ్యెమఱియును.

ఉ ॥ దానముగుప్తముఁ గృహము
దార్కొనసంభ్రమలీలలక్ష్మితోఁ ।
బూనినచోనగర్వతయ
భూతపరాభిభవప్రసంగముఁ ।
మానముప్రేమఁజేసిసభ
మాన్యపరోపకృతిప్రశంసవి ।
ద్యానిరతత్వముంబురుషు
సత్కులజన్మునిఁగాఁగఁజెప్పెడిఁ ॥ ౮౩ ॥
ఇంకఁగారకదీపకాలంకారమెట్టిదనిన ॥

కారకదీపకాలంకారము .

క ॥ క్రమికైకగతములకుగుం ।
భము కారకదీపకాఖ్య భాసిలునుగృతిఁ ।
బ్రమదమునఁబోయెవచ్చెను ।
సమకొనికనుఁగొనియె నడిగెసతినధ్వగుఁడుఁ ॥ ౮౪ ॥
మఱియును ॥

గీ॥ కునుకుజలకమాడెడిని భుజించుఁజలించు ।
నెఱులనాఱ్చులోననెత్తమాడుఁ ।
బొండటంచు రాజపూరుషులదలింపఁ ।
గలఁగుమమ్ముఁజూడు జలధితనయ ॥ ౬౫ ॥

వ॥ ప్రథమోదాహరణమున యథాశ్రుతుండును గ
ర్తృకారక భూతుండును నొకండున్నైన ప్రభువునకు
నిద్రాదులయం దన్వయము గలుగుటంజేసి యేకవ్య
క్తికనేక వాక్యాదులయందు నన్వయమువలన దీపక
చ్ఛాయాపత్తిచేఁ గారకదీపక మయ్యె నిదిప్రథమస
ముచ్చయ ప్రతిద్వంద్వియగు నింక సమాధ్యలంకార
మెట్టిదనిన ॥

సమాధ్యలంకారము.

గీ॥ కారణాంతరసన్నిధి గార్యమునకు ।
నమరుసౌకర్యమదియె సమాధియగును ।
దరణితానొగి నుత్కంఠదాల్చెనంతఁ ॥
దరణియునునస్తశైలంబు దండఁజేరె ॥ ౬౬ ॥

వ॥ ఎక్కడనైన నొకానొకనిచే నారీప్సితమైన కార్య
మునకుఁ గారణాంతర సన్నిధానము వలన సౌకర్య
ముగలుగునక్కడఁ దత్సమ్యగాధానమువలన సమా
ధియను వ్యుత్పత్తి వశంబున సమాధియయ్యె నిదిద్వి
తీయసముచ్చయ ప్రతిద్వంద్వియగు నాద్వితీయసము
చ్చయమునందుఁ బ్రత్యేకసమర్థములైన యనేకముల

కు ఖలకపోతికా న్యాయమున యుగపత్కార్య సాధ
నార్థమవతారము సంభవించు నీసమాధియందు నొ
కదానిచేఁ గార్యము సమారిప్సితమగుచునుండఁ గా
కతాళీయ న్యాయమున నాపతితమైన యన్యమునకుఁ
దత్సౌకర్యాధాయకత్వమాత్రము గలుగు నీయుదా
హరణమునందుఁ బ్రియాభిసరణమునకుఁ బుష్కల
మైనకారణము ।

అత్యారూఢోహినారీణామకాలజ్ఞోమనోభవః ॥

అను న్యాయమున నుత్కంఠయె యగునంధకారాగ
మం బపేక్షితముగాదు దైవవశమున నాపతిత మైన
యంధకారముచేఁ దత్సౌకర్యమాత్రముకృతమయ్యెం
గావున మఱియు ॥

గీ ॥ మానినీమణి మానంబుమాయఁజేయ ।
బాదములవ్రాలినట్టి నాకాదరమున ।
దైవవశముననుపకారమై వెలింగెఁ
దోయదారావసహిత మీదుర్దినంబు ॥ ౬౭ ॥

ఈయుదాహరణమునందుఁ బూర్వోదాహరణమునం
దుఁబోలె యోజింపవలయు నింకఁ బ్రత్యనీకాలంకా
రమెట్టిదనిన ॥

ప్రత్యనీకాలంకారము.

క ॥ ధరఁ బ్రత్యనీకముబలవ ।
దరిపక్షమునందుఁదగుఁ బరాక్రమమమరయుగ ।

వర్యజైత్రచతురనుగ।
స్థిరకర్ణములుత్పలములచేఁ గ్రిందుపడెఁ॥ ౬౮॥
మఱియును॥
గీ॥ ఎవఁడునారూపకీర్తినిభువివిహరించె।
నతఁడితండనిమాత్సర్యమందియోయ।
నంగఁదగ్గతమైన మానసముదాల్చి।
నీదురూపంబుమరుఁడు క్షీణింపఁజేసె॥ ౬౯॥
వ॥ ఇవ్విధమున బలవంతమైనప్రతిపక్షమువిషయమై ప్రతీకారముసేయుట కశక్తమైన దానికిఁదదీయబాధనము ప్రత్యనీకమనియుండ సాక్షాత్ప్రతి పక్షవిషయమై పరాక్రమము ప్రత్యనీకమనికైముత్యన్యాయమునఫలించుమఱియును॥
చ॥ ధృతినిమధువ్రతంబులు
నిజేష్టమధుప్రపయైనపద్మసం।
తతిముకుళింపఁజేసె
వెసఁదానితఁడంచుఁదలంచిపంకజా।
హితుఁతనబింబముఁబలిమి
నేర్చివడింగడునాక్రమించియుం।
చితముగమేననంకమును
జేసెనిజంబిదియెన్నిభంగులఁ॥ ౭౦॥
వ॥ ఇంకగావ్యార్థాపత్త్యలంకారంబెట్టిదనిన.
కావ్యార్థాపత్త్యలంకారము

క ॥ కృతిఁగావ్యార్థాపత్తియొ ।
క్షితిఁగైముత్యముననర్థసిద్ధిచెలంగన్ ।
జితుఁడగునీముఖముననా ।
సితకరుఁడింకేమివార్త చెలితమ్ములకున్ ॥ ౭౧ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు నాసితకరుఁడని చెప్పుటచేతఁపద్మంబులే చంద్రునిచే జయింపంబడెనను నర్థంబు వివక్షింపంబడియె నందువలన నాచంద్రుండును నేముఖంబుచే జయింపంబడియె నాముఖంబుచేతఁబద్మంబులుజయింపంబడెనని యేమిచెప్పవలెనని దండాపూపికాన్యాయంబున ఁపద్మజయరూపం బైన యర్థంబునకు సంసిద్ధిగలుగుటం జేసికావ్యార్థాపత్త్యలంకారంబయ్యెఁ దాంత్రికాభిమతార్థాపత్తి వ్యావర్తనంబుకొఱకుఁ గావ్యవిశేషణంబుదత్తంబయ్యె మఱియును ॥

గీ ॥ బంధుజీవప్రభాతిప్రబంధహరణ ।
బంధురంబైనయీపద్మగంధియధర ।
మన్యజీవప్రభాహరంబగుటయకట ।
యెంతవింతతలంపనితాంతమాత్మ ॥ ౭౩ ॥

వ ॥ మఱియును.

గీ ॥ నీదుహృదయంబుభేదించినిర్గతంబు ।
లయ్యెనేయీకుచంబులోయంబుజాక్షి ।
యాపయోధరములకాత్మనన్యదీయ ।

హృదయభేదనమం జేమి కృపజనించు ॥ ౨౮ ॥

వ ॥ ఇంకఁ గావ్యలింగాలంకారం బెట్టిదనిన.

కావ్యలింగాలంకారము.

గీ ॥ అర్థనిసమర్థనీయమానర్థమునకు ।
సంగతసమర్థనము కావ్యలింగమగును ।
మందకందర్పజేతుఁడవీవందముగను ।
దనరమచ్చిత్తమునఁ ద్రిలోచనుఁడుగలఁడు ॥ ౨౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు దుష్కరవిషయంబగు టవలన సమర్థన సాపేక్షంబైన కందర్పజయోపన్యాసంబునకు మచ్చిత్తమునఁ ద్రిలోచనుఁడుగలఁడని స్వాంతఃకరణమునందు శివసన్నిధానప్రదర్శనముచేత సమర్థనంబుగలిగెఁ గావునఁ గావ్యలింగాలంకారమయ్యె వ్యాప్తిపక్షధర్మతాదిసాపేక్షనైయాయికాభిమతలింగవ్యావృత్తికొఱకుఁ గావ్యవిశేషణంబు పాత్తంబయ్యె నిది వాక్యార్థహేతుకంబైన కావ్యలింగంబింకఁ బదార్థహేతుక కావ్యలింగంబెట్టిదనిన.

శా ॥ రుద్రాక్షప్రియమాలనీకు
శుభమారోగ్యంబగుర్భూతిలే ।
పాంద్రాఘిష్ఠశివాలయాభరణ
సోపానావళీనీకగుర్ ।
భద్రంబిప్పుడుతుష్టుఁడైన
గిరిజాప్రాణేశుచేఁద్వత్సప ।

ర్యోద్రేకోరుసుఖారిమోక్ష
ఘనమోహోద్వృత్తి నింగాంచితిన్ ॥ ౭౬ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబున మోక్షంబునకుమహామోహత్వంబప్రసిద్ధంబుగావునఁ దత్సమర్థనంబునందు సుఖారియను పదార్థంబు హేతువయ్యె మఱియు నెక్కడనేని పదార్థవాక్యార్థంబులు పరస్పరసాపేక్షంబులై హేతుభావంబును భజించు నక్కడను నీయలంకారంబెయగునెట్లనిన.

గీ॥ విదుషియాయింతిశిరమున వెలయఁదాల్చె ।
నెవ్విచికురములవ్విజయించు నెవఁడు ।
పశువుచేనపురస్కృతిదశనుగాంచు ।
చామరముతోడవానినిసాటిసేయు ॥ ౭౭ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ జామరంబునకు దమయంతీకుంతలభరసామ్యాభావంబునందువిదుషియాయింతిశిరమున వెలయఁదాల్చె నెవ్విచికురము లని యెడువాక్యార్థంబును పశువుచేనపురస్కృతిదశను గాంచు నని యెడు పదార్థంబును నీయుభయంబును మిళితంబై హేతువయ్యె మఱియునొకానొకచోటసమర్థనీయార్థ సమర్థనార్థంబైన వాక్యార్థంబునందుఁ బదార్థంబు హేతువగునదియెట్టిదనిన.

చ॥ అనుమితమయ్యె నీయదియ
వాప్తశరీరుఁడనోట నేనుప్రా ।

గ్జననమున౯ క్షణంబయిన
సల్పఁగ లేదు భవత్ప్రణామము౯ ।
మునుకొని మ్రొక్కి యిప్పుడొగి
ముక్తి నిజెందుట ముందనంగతం ।
బ్రణతి నొనర్ప నిట్టియపరాధ
యుగంబు క్షమింపుమీశ్వరా ॥ ౭౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునం దపరాధద్వయంబునున స్పష్టత్వంబువలన సమర్థనీయంబగుఁ దత్సమర్థనంబును వాక్యార్థభూతంబులైన పూర్వాపరజన్మానుమానంబులచేఁ జేయంబడియె. నిందు ద్వితీయవాక్యార్థంబునందు ననంగత్వంబనియెడు నేకపదార్థంబు హేతువయ్యె మఱియును. మునుకొని మ్రొక్కి యిప్పుడొగిననియెడునీద్వితీయవాక్యార్థంబునం దనేకపదార్థంబైనను హేతువగు నింక నొకానొకచోటఁ బరస్పరవిరుద్ధంబైనసమర్థనీయద్వయంబునకుఁ గ్రమంబుగా నుభయంబును హేతుభావంబు భజించునది యెట్టిదనిన.

మ ॥ చటులాద్రీంద్రసుతాసుదుస్సహ
తపస్సంప్రేక్షణాదక్షుఁడు౯ ।
బటుతద్దివ్యకథాసుధానుభవ
లోభవ్యగ్రుఁడు౯ దన్మృషా ।
వటువేషాపనయత్వరాశిథిలతా
వార్యైకకాలోరుసం ।

ఘటనాటోపసమాకులుండునగు
తద్గౌరీశుఁడుఁ బ్రోవుతన్ ॥ ౭౯ ॥

వ ॥ ఈపద్యంబునందు విరుద్ధంబులైన శివసంబంధియు
గపత్కృత్రిమ బ్రహ్మచారి వేషాపనయనత్వరా తదను
వర్తనేచ్ఛలకుఁ గ్రమంబుగా గిరిజాతపస్సహిష్ణుత్వం
బును దత్సల్లాపకౌతుకంబుననునీయర్థంబులు రెండును
హేతుత్వంబు చేత నిబద్ధంబులయ్యె మఱియు నొకా
నొకచోటఁ బరస్పరవిరుద్ధంబులగు సమర్థనీయం బు
లకు రెంటికి నొకటియె హేతువగు నది యెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ కలశవారాశికన్యకాకలితమధుర ।
గురుతరాధరసుధ తానుగ్రోలిశౌరి ।
శరధిమథనప్రయాసవైఖరినిమదిని ।
సఫలమునువిఫలమునుగాఁసరవిఁదలఁచె ॥ ౮౦ ॥

వ ॥ ఈలక్ష్యంబునందు విరుద్ధంబులైన విఫలత్వసఫల
త్వకలనంబులకు నంబుధితనయాధరా స్వాదంబొక
టియెహేతువయ్యె నీకావ్యలింగంబును హేత్వలం
కారంబని కొందఱువ్యవహరింతురెట్లనిన ॥

శా ॥ ఓగోదావరినీతటింగవి
కళింగోర్వ్యాఖ్యుఁడౌవాఁడుతా ।
రాగశ్రీవిడిసర్వదర్శనసఖన్
రంజిల్లువాగ్దేవతన్ ।
ద్యాగంబొప్పఁగఁజేసెనర్ణవ ।

పయోంతర్విష్ణునాభ్యంబుజా
భోగబ్రహ్మనుగూర్చిదీని
ననిశంబుఁగాదోడులేకుండఁజేఁకీ ॥ ౮౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునను బ్రహ్మప్రాపణంబు గోదావరిచేనెట్లుసేయందగినది యని యసంభావనీ యార్థోపపాదకంబైన యర్ణవ పయోంతరిత్యాది తద్విశేషణ విన్యాసనంబు ।

శ్లో ॥ శ్లేషోవిఘటమానార్థఘటకార్థస్యవర్ణనం । అని యెడుశ్లేషగుణ లక్షణ లక్షితం బగుటవలన శ్లేషాఖ్యంబైనగుణంబని జయదేవుండుచెప్పె మఱియుసత్యంబుగావిచారింపఁ దద్భేదకాభావంబువలనఁ బదార్థహేతుకంబైనకావ్యలింగంబెయగునోయీసాభిప్రాయ వాక్యార్థపదార్థ విన్యాసనరూపంబగు పరికరంబుకంటెఁ గావ్యలింగంబునకుభేదకంబేమి యని యడిగితివేని చెప్పంబడుఁ బరికరంబునందుఁ బదార్థ వాక్యార్థ బలంబువలనఁ బ్రతీయమానంబైన యర్థంబు వాచ్యోపస్కారకత్వంబును భజించుఁ గావ్యలింగంబునందుఁ బదార్థ వాక్యార్థంబు లె హేతుభావంబునుభజించునోయి మఱియువిచారింప సపర్యోద్రేకోరుసుఖారీత్యాది పదార్థ హేతుక కావ్యలింగోదాహరణంబునందును ముందనంగత ననునది మొదలుగాఁగలకావ్యార్థ హేతుక కావ్యలింగోదాహర

ణంబునందును బదార్థ వాక్యార్థంబు లె హేతుభావం
బును భజించె నైనను బశువుచే నపురస్కృతి దశనని
యెడు పదార్థహేతుకో దాహరణంబునందును నామ
నంబునఁ ద్రిలోచనుఁడుగలఁడనియెడు వాక్యార్థహే
తుకోదాహరణంబునందును బ్రతీయమానార్థంబున కే
హేతుకోట్యనుప్రవేశంబు దృష్టంబయ్యె విదుషి యు
నియెడు ప్రతియోగి నిర్దిష్టంబగుటవలనఁ బశువుచేత
ననియెడునది యవివేకిత్వాభిప్రాయ గర్భంబు కంద
ర్పజయోపయోగిత్వంబువలనఁ ద్రిలోచనుఁడను ప
దంబును కందర్పదాహక తృతీయ లోచనత్వాభిప్రా
యగర్భంబని యంటివేని సత్యంబైనను నారెంటియం
దును బరికరంబె కాదు మఱియును బ్రతీయమానావి
వేక విశిష్టంబైన తిర్యగ్జంతువుచేతనైన నపురస్కృ
తత్వంబను ననేకపదార్థంబునకును బ్రతీయమానకం
దర్పదాహకభావ తృతీయలోచన విశిష్టంబైన శివు
నకుఁ జిత్తంబున సన్నిధానంబను వాక్యార్థంబునకు
నువాచ్యంబున కే హేతుభావంబు వలనఁ దత్పరికరో
త్థాపితంబైన కావ్యలింగంబును గలదు సర్వాశుచివి
ధానమిత్యాదిపదార్థ పరికరోదాహరణంబు నందుస
ర్వాశుచి నిధానత్వాదికంబైన యనేకపదార్థంబు చే
తఁ బ్రతీయమానంబైన శరీరాసంరక్షణీయత్వంబెవ్వి
ధంబుననో వాక్యార్థ పరికరోదాహరణంబును ప

ర్యాయోక్తవిధిచేఁదత్త ద్వాక్యార్థంబుచేతఁ బ్రతీయ
మానంబైన నాహంవ్యాసఇత్యాదికం బెవ్విధంబున
నొయువ్విధంబున నవ్వాచ్యంబులకు హేతుభావంబు
నందుఁ దత్ప్రతీయమానంబైన యొకానొక ద్వారం
బుమధ్యంబునలేదదిగావునఁబశువుచేతననుచోటనుద్రి
లోచనుఁడనుచోటను బ్రతీయమానము వాచ్యమ
యిన పదార్థమునకును వాక్యార్థ్యమునకునె హేతు
భావోప పాదకత్వంబుఁ జేగావ్యలింగమునకంగంబై
యగుభవదీయాక్షిసమోత్పలమిత్యాదికములైనయిం
దీవరశశిహంస విశేషముల వాక్యార్థహేతుక కావ్య
లింగమునందుఁ బదార్థహేతుక కావ్యలింగంబంగం
బగుటంజేసి యీరెంటికిఁ గావ్యలింగోదాహరణత్వ
మునందునొకానొకయనుపపత్తియుఁ గలుగనేరదింక
నర్థాంతరన్యాసాలంకారమెట్టిదనిన ॥

అర్థాంతరన్యాసాలంకారము.

గీ॥ మహినివెలయు విశేషసామాన్యసూక్తి।
నార్యులర్థాంతరన్యాస మనిరికృతుల।
నతిజవంబున హనుమంతుఁడబ్ధిదాటె।
నవనిదుష్కరమెద్ది మహాత్ములకును॥ ౯౨॥

క॥ గుణయుక్తవస్తుసంగతి।
గణితంబగుస్వల్పమైన గౌరవరేఖన్।
మణిహారసంగతినిద।

ద్గుణముఁ గాంతమునఁ దాల్చుకోఁబడియుధరన్ ॥ ౮౩ ॥

వ ॥ సామాన్యవిశేషములు రెంటినిం జెప్పుటయర్థాంతరన్యాసాలంకారమగునా రెంటిలోనొకటిప్రస్తుతమునువేఱొకటియప్రస్తుతమునునగునందువలన విశేషంబుప్రస్తుతం బగుచునుండ దానితో నప్రస్తుతరూపంబైన యర్థాంతరంబునకున్యసనంబు గలుగనర్థాంతరన్యాసంబగు సామాన్యంబుప్రస్తుతంబగుచునుండ దానితో నప్రస్తుత విశేషరూపంబైన యర్థాంతరంబునకును న్యసనంబుగలిగిన నర్థాంతర న్యాసంబయగు నీరెంటియందు నాద్యంబునకు లక్షణపద్యోక్తార్థంబుదాహరణంబయ్యెద్వితీయంబునకుద్వితీయపద్యంబుదాహరణంబయ్యె; నోయీ యీయర్థాంతరన్యాసాలంకారంబు కావ్యలింగాలంకారంబుకంటె నతిరిక్తంబుగాదదియెట్లన్న నుదాహరణ ద్వయంబునందునప్రస్తుతంబులైన సామాన్యవిశేషంబులకథనంబు ప్రస్తుతంబులైన విశేషసామాన్యంబులకు నెవ్విధంబునను పకరించు సర్వప్రకారంబులను బ్రస్తుతానన్వయియైన యప్రస్తుతాభిధానంబు యుక్తంబుగాదుప్రస్తుతవ్యంజకత్వంబుచేత నప్రస్తుతంబులైన సామాన్యవిశేషంబులకును స్వశబ్దోపాత్తత్వంబు గలుగుటవలననప్రస్తుత ప్రశంసాలంకారంబునందునుంబోలెఁ బ్రస్తుతానన్వయ్యప్రస్తుతాభిధానంబు నీయర్థాంతరన్యా

సంబునందుఁ గలుఁగదు ప్రస్తుతప్రతీతి జనకత్వంబుచే వ్యాప్తి పక్షధర్మతాదు లిందు లేకుండుట వలన నను మానాలంకారంబు నందునుంబోలె నిందునయ్యప్ర స్తుతాభిధానంబు సంభవింపదు దృష్టాంతా లంకా రంబునందుఁబోలె నుపమానత్వంబుచేత నిందుఁద దభిధానంబు లేదు ॥

క ॥ హరినిద్రాతస్కరమగు ।
వరవనతరుభంగరవముపలెవనకరిక్రిఁ ।
ధరవీరకోపరేఖా ।
కరమగువిస్రబ్ధహత్య ఖలునిమ్మృతికగుఁ ॥ ౮౮ ॥

వ ॥ ఇత్యాద్యుదాహరణంబుల సామాన్యంబునందు విశేషంబునకుపమానత్వ దర్శనంబు గలిగినను విశే షంబునందు సామాన్యంబునకు నెక్కడ నుపమాన త్వంబు లేకుండుటం జేసి యుపమానత్వంబుచేఁ దద న్వయ సామంజస్య ప్రతీతియగుం గావున దృష్టాం తా లంకారంబునందుఁబోలె నీయర్థాంతర న్యా సంబునందుఁ బ్రస్తుతా నన్వయ్య ప్రస్తుతాభి ధానం బు యుక్తంబుగా దాకారణంబువలనఁ బ్రస్తుతసమర్థ కత్వంబుచేతనే యప్రస్తుతంబున కుపయోగంబిందు నుంజెప్పవలయునది గావున నీయర్థాంతరన్యాసోదా హరణంబు నందును వాక్యార్థహేతుకంబైన కావ్య లింగంబె యగుంగాక యలంకారాంతరంబున కవ

కాశంబు లేదంటివేని కొందతీర్థలంబునందు సమర్థ
నసాపేక్షంబైన యర్థంబునకు సమర్థనంబు గలుగఁ
గావ్యలింగఁబనియును నిరపేక్షంబైన దానికిని బ్రతి
భావైభవంబువలన సమర్థనంబు గలిగిన నర్థాంతర
న్యాసంబనియందురు భవదీయాంఘ్రి సమోత్పల ప్ర
చయమిత్యాది కావ్యలింగోదాహరణంబు లయం
దుఁబోలె ॥

గీ ॥ శశిశరత్పరిరంభణదశనుజెంద ।
వెడలెవిద్యుత్కటాక్షయావృష్టివేళ ।
యవనిభ్రష్టపయోధరలైనయట్టి ।
యెయ్యబలలకుసౌభాగ్యమెసఁగఁజెడదు ॥ ౮౫ ॥

గీ ॥ పూనిఘూకమువలెగుహాలీనమైన ।
చీఁకటినిసూర్యువలనరక్షించునెవడు ।
శరణుఁబొందినక్షుద్రుడౌఁనరునియందు ।
నైననున్నతులకునభిమానమొదవు ॥ ౮౬ ॥

వ ॥ ఇత్యాద్యర్థాంతర న్యాసోదాహరణంబులయందుఁ
బ్రస్తుతసమర్థనాపేక్షత్వంబు గలుగుటవలనఁ దదు
క్తప్రకారంబు సమీచీనంబుగాదు యథార్థంబుగా
నైన నిదిప్రచురంబుగావాదంబగు నర్థాంతరన్యా
సంబునందును విశేషంబునకు సామాన్యంబుచేత స
మర్థనంబనపేక్షితంబైనను సామాన్యంబు నిర్విశేషం
నసామాన్యమిత్యాకారకన్యాయంబున విశేషసమర్థ

నంబునపేక్షించు సారశూన్యతరానేకసంగమంబు కా ర్యసాధకమై యనివార్యమగునిత్యాదిసామాన్యంబున కు వెలయఁ దృణములచేఁ ద్రాడు వేయఁబడును । నాగ మైనను దానిచేనాఁగఁబడునిత్యాది సంప్రతిపన్న వి శేషావతరణంబు లేక బుద్ధియందుఁ బ్రతిష్ఠితత్వంబు సం భవింపదు ఈస్థలంబునందలి సామాన్యంబునకు సౌ భాగ్యమెసఁగఁజెడదిత్యాది విశేషసమర్థనార్థసామా న్యంబునకుంబోలె లోకసంప్రతిపన్న విశేషావతరణం బు లేకయె బుద్ధియందుఁ బ్రతిష్ఠితత్వంబు సంభవించుం గావున శ్లోకంబునందుఁ దన్న్యాసనంబపేక్షితంబుగా దంటివేని సామాన్యంబునకు సర్వత్ర లోక సంప్రతి పన్నత్వ నియమంబు లేకుండుటవలన నివ్విధంబునవ చింపంగూడదు యోయోధూమవానసాగ్ని మాని నిత్యాకారక వ్యాప్తిరూప సామాన్యంబు లోకసంప్ర తిపన్నంబగుట వలన యకౌమహానస ఇత్యాకారక తద్విశేషరూపదృష్టాంతానుపాదాన సంభవమాత్రం బు చేతనే యప్రసిద్ధవ్యాప్తిరూప సామాన్యోపాసన్యా సంబునందైనను దద్విశేషరూపదృష్టాంతోపన్యాస నైరపేక్ష్యంబు సంభవింపదుగదా యివ్విధంబునైన నను సామాన్యంబుచే విశేషసమర్థనస్థలంబునందు నొకానొక చోట నాసామాన్యంబునకు లోకప్రసిద్ధ త్వంబు లేకుండినఁ దత్సామాన్యంబు నకుబుద్ధ్యారో

హణంబుకొఱకుఁ బునర్విశేషాన్తర న్యసనప్రసంగంబ
గునని యంటివేని యిష్టాపత్తియెయగునేతద్విషయం
బై వికస్వరాలంకారంబనుపదంబప్రదర్శయిష్యమా
ణంబగుంగావున మఱియును గావ్యలింగంబునందు
నంతటసాపేక్షనియమంబులేదెందువలననంటివేనియు
పమానవస్తువిషయంబై వర్ణనీయ సామ్యాభావం
బున నిందించుట కవికులక్షుణ్ణంబగుటచేత విదుషీ
యాయింతియనుపద్యంబునందు నీసమర్థనాపేక్షావిర
హంబు గలుగుటవలనను దదాస్యదాస్యేపిగతోధికారి
తాం న శారదః పార్వికశర్వరీశ్వర, ఇత్యాద్యుదాహర
ణంబులయందును సమర్థనంబ దృష్టంబగుట వలనను ॥

గీ ॥ అప్రతీకారపౌరుష్యలైనయట్టి ।
స్త్రీలుధరస్త్రీలచేతనేచేయఁబడిరి ।
విషముచేఁగాదుశస్త్రాస్త్రవితతిఁగాదు ।
వహ్నిచేఁగాదుమృత్యువువలనఁగాదు ॥ ౮౭ ॥

వ ॥ ఇత్యాదికావ్యలింగవిషయంబులయందు
స్త్రీలకువిషాదినిర్మితత్వాభావ ప్రతిపాదనంబు ప్రసి
ద్ధంబగుటవలన సమర్థనసాపేక్షంబుగాదైనను సమర్థ
నాపేక్షావిరహంబు గలిగియునప్రతీకారపౌరుష్యలిత్యా
దికంబుచేసమర్థనంబు దృష్టంబగుటవలనను నివ్విధం
బుననుభయతో వ్యభిచారంబులవలన సమర్థనసాపేక్ష
సమర్థనంబుకలిగిన కావ్యలింగంబనియును నిరపేక్షస

మర్థనంబుకలుగ నర్థాంతరన్యాసంబనియును విభాగంబుసమంజసమంబుగాదేక నెట్లనిన సమర్థ్యసమర్థకంబులకు సామాన్యవిశేషసంబంధంబుగలుగనర్థాంతరన్యాసంబనియునుదదితరసంబంధంబుగలిగినఁగావ్యలింగంబనియును నింతియవ్యవస్థనవధరింపవలయునేతత్ప్రపంచంబుచిత్ర మీమాంసయందుఁజూడందగు నివ్విధనంబుననప్రకృతంబుచేఁ బ్రకృతసమర్థనంబు దాహృతంబయ్యె నింకఁ బ్రకృతంబుచే నప్రకృత సమర్థనంబెట్లనిన.

గీ ॥ పాపవృత్తికిరూపసంపత్తిగలుగ ।
దనెడువచనంబు మిధ్యగాదదియెనిజము ।
సుందరాంగిభవచ్ఛీల మందముగను ।
మునులకైనను నుపదేశ్యతనువహించు ॥ ౮౮ ॥

గీ ॥ దానమొగిఁజేయు వాఁడైనధరణిజడస ।
మన్వితునిగతియుతుఁ డెవ్వఁడాశ్రయించు ।
వారిలోమున్నఁదలఁచిన వారణమును ।
విడిచియద్ధేతువున నళుల్వడిగనేగ ॥ ౮౯ ॥

గీ ॥ వసుధనువిశేషసామాన్య వరవిశేష ।
వైఖరివికస్వరాఖ్యమై వఱలుఁగృతుల ।
నలఁడువిజితుఁడుగాఁడు మహాత్ములాత్మఁ ।
దలఁపవార్థులువోలె దుర్ధర్షులెలమి ॥ ౯౦ ॥

వ ॥ ఎక్కడనైన నొకానొక విశేషమును సమర్థించు

టకొఱకు సామాన్యమును విన్యసించి తత్సిద్ధిగలిగిన నుసంతుష్టుండుగాని కవిచేతఁ దత్సమర్థనము కొఱకు మఱియు విశేషాంతరముపమారీతిచేత నైనన ర్థాంత రన్యాస విధిచేత నైనను విన్యసింపంబడు నక్కడ వి కస్వరా లంకారము దీనికినీపద్యోత్తరార్ధముక్షిప్తమ యిన యుదాహరణ మయ్యె నింకనువ్యక్తమైన యు దాహరణంబ్బదియనిన ॥

గీ ॥ సకలరత్నప్రభవుఁడైన శైలపతికి ।
హిమముసౌభాగ్య లోపిమైయెసగ దయ్యెఁ ।
గలితచంద్రాంశువులఁ గలంకంబువోలె ।
నేకదోషంబుగుణపాళి నెనసిమున్గు ॥ ౯౧ ॥

వ ॥ ఇదియుపమారీతి చేతవిశేషాంతరన్యసనమునకు దాహరణమయ్యె నింకనర్థాంతరన్యాస విధిచేనెట్లనిన॥

ఉ ॥ చాలునుగాకమాశ్రవణ
సంకటవైఖరిఁ గూయకారయః ।
వ్రాలుముచూతవృక్షమున
వర్ణనసేయుదుఁగోయిలంచుని ।
న్నేలగుఁగొన్నివస్తువులు
మేదినినాశ్రయవైభవాప్తినే ।
పాలన్నృపాలికాపతిత
పంకముకస్తురిగాఁదలంపరే ॥ ౯౨ ॥

చ ॥ కమలసుధామయూఖులకుఁ

గాళిమసేయుమధుప్రతాంకముల్ ।
ప్రమదభవన్ముఖంబునకు
భవ్యరుచిన్వరదృగ్విశేషకా ।
త్మమహిమంజేసెదోషములు
మానుగమేళనచేగుణంబులౌ ।
భ్రమఘనవిప్రలంభములు
వక్తకుంబల్కనెడంగుణంబులౌ ॥ ౯౩ ॥

ఇంకఁబ్రౌఢోక్త్యలంకారంబెట్టిదనిన ॥

ప్రౌఢోక్త్యలంకారము.

గీ ధరణిఁబ్రౌఢోక్తి యలరునుత్కర్షమునక ।
హేతువగుదానికిఁ దగఁదద్ధేతుతాప్తి ।
దీనికచములుయమునా ప్రతీరజాత ।
మృదు లతాపింఛ మంజరీమేచకములు ॥ ౯౪ ॥

వ ॥ కార్యాతిశయమునకహేతువైన దానియందుఁ దత్కార్యాతిశయ హేతుత్వ పరికల్పనంబు ప్రౌఢోక్త్యలంకారమగు నీయుదాహరణమునందుఁ దమాలగతనైల్యాతిశయమునకహేతువగు యమునాతటరోహణము నందుఁ దత్తమాలగత నైల్యాతిశయ హేతుత్వము కల్పితమయ్యెం గావునఁ బ్రౌఢోక్తి యయ్యెమఱియును ॥

గీ ॥ తరుణకల్పకసురభి చింతామణిధన ।
వరదరములరజః పయోభరమహాంధి ।

నిశ్వసనగగనంబుల నిరుపమముగ।
నితఁడురచియింపఁగాఁబడె క్షితితలమున॥ ౯౫॥

ఈయుదాహరణమునందుఁ గల్పవృక్షాద్యైకైక వితరణాతిశయ వర్ణనీయ రాజవితరణా హేతువగు కల్పవృక్షపరాగాది రూపపంచభూత నిర్మితత్వమునందు దద్ధేతుత్వపరికల్పనమయ్యెఁగావునఁబ్రౌఢోక్తి యగు నింకసంభావనాలంకార మెట్టిదనిన॥

సంభావనాలంకారము.

గీ॥ క్షితినిసంభావనం బన్యసిద్ధికొఱకు।
నమరునిట్లయ్యె నాయనునట్టియూహ।
యెయ్యనంతుండువక్తదానయ్యెనేని।
త్వద్గుణంబులు ధరఁగథితంబులగును॥ ౯౬॥

మఱియును॥

గీ॥ అవనిఁగమలభవుండ న్నైతినేని।
సమదక స్తూరికా మృగాండములవలనఁ।
జెలగుగంధగుణంబంత స్వీకరించి।
ఖలురజిహ్వలనునుపుదుఁ గరుణలేక॥ ౯౭॥

వ॥ కావ్యప్రకాశికా కారుండు యద్యర్థోక్తికల్పనంబతిశయోక్తి భేదంబనిచెప్పె నింకమిథ్యాధ్యవసిత్యలంకారంబెట్టిదనిన॥

మిథ్యాధ్యవసిత్యలంకారము.

క॥ మిథ్యాధ్యవసితికించి।

న్మిథ్యార్థసుసిద్ధి కితరమిత్యార్థముగాఁ ।
దథ్యముధరవేశ్యాతను ।
మధ్యనువశఁజేయుగగనమాలాధరుఁడై ॥ ౬౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు వేశ్యావశీకరణమున కత్యంతసంభావితత్వ సిద్ధికొఱకు గగనకుసుమమాలికాధారణ రూపార్థాంతరకల్పనంబు సేయుటవలన మిథ్యాధ్యవసితయయ్యె మఱియు ॥

మ ॥ కృపణాంధేక్షితముల్మహా
బధిరభూరిశ్రావ్యముల్తత్పరా ।
ర్థపరంబైవిలసించుసంఖ్య
గణనన్రాజిల్లుతద్భూమిప !
త్యపకీర్తుల్కమఠీపయోబ్ధితటి
వంధ్యాపుత్రమూకాళిచే ।
నిపుణోద్గీతములయ్యె
నష్టమసమున్నిద్రస్వరస్ఫూర్తిచేన్ ॥ ౬౯ ॥

వ ॥ ప్రథమోదాహరణము నిదర్శనాగర్భంబగు ద్వితీయోదాహరణము శుద్ధంబయ్యె నసంబంధే సంబంధ రూపాతిశయోక్తికంటె మిథ్యాధ్యవసితికిఁ గించిన్మిథ్యాత్వ సిద్ధ్యర్థంబగు మిథ్యార్థాంతర కల్పనాస్వరూపంబైన విచ్ఛిత్తి విశేషంబుచే భేదంబు గలుగునింకలలితాలంకారంబ్బెట్టిదనిన ॥

లలితాలంకారము.

క॥ దీప్రమగువర్ణ్యవాక్యా ।
ర్థప్రతిబింబోక్తి ప్రస్తుతమునందొనరన్ ।
క్షిప్రముగలలితమిదినీ ।
రప్రతతుల్ పోవసేతు రచనేచ్ఛదగన్ ॥ ౧౦౦ ॥

వ । ప్రస్తుతంబైన ధర్మియందు యద్వాక్యార్థంబు వర్ణనీయంబొ తద్వావాక్యార్థంబును వర్ణింపక తద్ధర్మియందె తత్సరూపంబైన యొకానొకయప్రస్తుతవాక్యార్థంబును వర్ణించిన లలితాలంకారంబగునెట్లనిన నీ యుదాహరణంబునఁ గించిద్దాక్షిణ్య సమాగతతత్కాలోపేక్షిత ప్రతినివృత్త నాయికాంతరాసక్తనాయకానయనార్థంబు సఖినిబ్రేషయితుకామ యగు నాయిక నుద్దేశించి చెప్పిన సఖీ వచనంబునందుఁ దద్వ్యాపార ప్రతిబింబభూతగత జలసేతుబంధనవర్ణనంబునేయంబడెంగావున లలితాలంకారంబయ్యెమఱియునీయలంకారంబు ప్రస్తుత ధర్మికంబగుటవలన నప్రస్తుతప్రశంసాలంకారంబుగాదు మఱియునిందుఁ బ్రస్తుత వృత్తాంతంబు వర్ణ్యమానంబగుచుండ శ్లేషంబుచేత నైనను సాధారణ్యంబు చేత నైనను సారూప్యంబుచేత నైన నప్రస్తుతవృత్తాంతస్ఫూర్తి లేకుండుటవలన సమానరూపంబైన యప్రస్తుతవృత్తాంతంబువలననె ప్రస్తుతవృత్తాంతంబు గమ్యంబగుటవలన నుసమాసోక్తియునుగాదు మఱియును నిదర్శనాలం

కారంబునకు శబ్దోపాత్తంబులైన ప్రస్తుతాప్రస్తుతవృత్తాంతంబులకునైక్యసమారోపంబుసంభవించిననెసమున్మేషంబు గలుగుటవలన నయ్యలంకారంబునుగాదు విషయవిషయులుశబ్దోపాత్తంబులగుచుండఁబ్రవర్తమానంబైన యలంకారంబు విషయ మాత్రోపాదానంబుననె యయ్యెనేని యప్పుడు భేదేఅభేదరూపాతిశయోక్తియెయగునోయీాదీని యందుఁ బ్రస్తుతనాయకాదినిగరణంబుచేతశబ్దోపాత్తాప్రస్తుత నీరాద్యభేదాధ్యవసాయంబగుటవలన భేదే అభేదరూపాతిశయోక్తియె యగుంగాకయని యంటివేని సారూప్యనిబంధనాప్రస్తుత ప్రశంసావిషయంబునందునునయ్యతిశయోక్తియె యగుంగాక యప్రస్తుతధర్మికత్వంబువలన నదికాదంటివేని దీనియందును నప్రస్తుతధర్మివాచకపదంబునకుఁ బ్రసిద్ధాతిశయోక్త్యుదాహరణంబులయందుఁబోలెఁ బ్రస్తుతధర్మిలక్షకత్వంబు సంభవించుటవలననందునయ్యతిశయోక్తి నిరాబాధంబయగునోయీాయప్రస్తుతప్రశంసయందుసరూపంబైన యప్రస్తుతవాక్యార్థంబువలనఁబ్రస్తుత వాక్యార్థఁబుగమ్యమానంబగు నతిశయోక్తియందుఁబోలె విషయివాచకంబులైన తత్తత్పదంబులచేవిషయంబులయందు లక్ష్యంబులుగావనియంటివేని నట్లయిన నిందును బ్రస్తుతగతంబును నప్రస్తుతవృత్తాంత రూపంబునునై

న వాక్యార్థంబువలనఁదద్గతంబును ప్రస్తుతవృత్తాంత
రూపంబునునైన వాక్యార్థంబుగమ్యంబగుననియతిశ
యోక్తికంటెభేదంబు గలుగుంగాకయథార్థంబుగా
విచారించిన ॥

ఉ॥ ఆరసనావిపర్యయమునా
శ్రవణద్వయచాపలత్వమూ ।
సారమదాతివిస్మృత
నిజాన్యకదిక్పటుదృష్టినెంతనః ।
వారకమున్ననిశ్చయ
మవశ్యముచెందియుభృంగభ్రాంతిదు ।
ర్వారముగాఁగరిక్తకర
వారణరాజమునేలగొల్వఁగాః ॥ ౧౨౧ ॥

వ॥ అనియెడునీయప్రస్తుత ప్రశంసోదాహరణంబునఁ
బ్రథమ ప్రతీతంబైన యప్రస్తుత వాక్యార్థము వలనఁ
బ్రస్తుతవాక్యార్థము గమ్యంబగు నంటివేనియప్రస్తు
తంబైన వారణభ్రమరా సేవ్యత్వవిషయంబై భ్రమ
రనిరాసకంబైనకర్ణచాపలమాత్రంబునకుహేతుత్వం
బుసంభవించిననురసనావిపర్యయాంత శ్యూన్య కర
త్వంబులకుహేతుత్వంబు సంభవింపకుండుటవలనను
మదంబునకుఁ దత్సేవ్యత్వంబు నందె హేతుత్వంబుగ
లుగుటవలనను రసనావిపర్య యాదులకునచ్చటహే
తుత్వాన్వయార్థంబు దుష్ప్రభురూపవిషయక్రోడీకర

ణంబుచేతనే వారణపదప్రవృత్తి వక్తవ్యంబగుటవలన
నదియును ఘటింపదివ్విధంబున నైనను నప్రస్తుతసం
బోధనాది విచ్ఛిత్తివిశేషంబువలన నీయుదాహరణం
బున నప్రస్తుతప్రశంసకతిశయోక్తికంటె భేదంబు గ
లుగునివ్విధంబున నిందును స్వపదంబుచేఁ బ్రస్తుతధ
ర్మినినిర్దేశించిన ధర్మియందుఁ బ్రస్తుతవర్ణనా రూపం
బైన విచ్ఛిత్తివిశేషంబుగలుగుటం జేసి దానికంటెనీ
యలంకారమునకు భేదంబత్యంతంబును ఘటించు వి
శిఖములఁ గువలయములు వెడలెఁగనుము దివినొక
వాపి యిత్యాద్యుదాహరణంబులయందుఁ బ్రస్తుతం
బైనయొకానొక ధర్మిస్వవాచకంబుచే నిర్దిష్టంబుగా
కుండుటవలన నతిశయోక్తియెయగు నిందుచేతగత
జలసేతుబంధ వర్ణనాదులయందు నసంబంధేసంబం
ధరూపాతిశయోక్తియగు ననునీశంకయునునిరస్తం
బయ్యె నివ్విధంబున నగుచుండ నెవ్వఁడవోయి నీవి
త్యాద్యుదాహరణంబులయందును దత్ప్రసంగంబు
వలనసారూప్యనిబంధన రూపాప్రస్తుత వాక్యార్థంబు
వలనఁ బ్రస్తుతవాక్యార్థావగతి రూపవిచ్ఛిత్తి విశేషం
బుచేత నలంకారాంతరత్వకల్పనంబు దీనియందును
దుల్యంబౌదువలన సర్వాలంకార విలక్షణంబయ్యె ల
లితాలంకారంబు మఱియునెట్టిదనిన ॥

క ॥ పుడమిరవివంశమెక్కఁడ ।

నడరఁగనత్యల్ప విషయమగునామతియె ।
క్కడ మోహమునను జడనిధి ।
నుడుపముచే వడినిగడవనూహించితిఁగా ॥ ౧౦౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నీదృశంబైన మతిచే సూర్యవంశంబును వర్ణింప నిచ్ఛయించిన వాఁడనైతినను ప్రస్తుత వాక్యార్థంబు నుపన్యసింపక తత్ప్రతిబింబ భూతంబైన యుడుపంబుచే సాగరంబును దాటనిచ్ఛయించిన వాఁడనైతినను నప్రస్తుతవృత్తాంతంబును దప్రస్తుతార్థంబునందు వర్ణించుటచేత నాదిని విషమాలంకారవిన్యాసంబుచేఁ గేవలంబుగా నచ్చటఁ దాత్పర్యంబు గమ్యమానంబగుటవలన నిదర్శనాలంకారంబనుభ్రాంతిసేయందగదు మఱియు ॥

గీ ॥ వరవసంతముక్త వనదశ నేదేశ ।
మలరఁగాంచెనీదు వలననద్ది ।
సంజ్ఞయును ద్వదాప్తసంకేతమునఁగృతా ।
ర్థతనుగాంచె నదియుఁ బ్రశాన్యమరయ ॥ ౧౦౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నేదేశంబునీచేతఁ బరిత్యక్తంబయ్యెనను నప్రస్తుతార్థంబు నుపన్యసింపక వసంతముక్తవన దశను బొందెనని తత్ప్రతి బింబభూతార్థాంతర మాత్రోపన్యాసంబును జేయుటవలన లలితాలంకారంబయ్యె నింకఁ బ్రహర్షణా లంకారం బెట్టిదనిన ॥

ప్రహర్షణాలంకారము .

గీ ॥ యత్నమొగి లేక యుత్కంఠితార్థసిద్ధి ।
లలి నెసంగఁ బ్రహర్షణాలంకృతియగు ।
దానిమదిలో విచారించు వానికొఱకు ।
మించుదూతిక యదియెపంపించఁ బడియె ॥ ౧౦౪ ॥

వ ॥ ఉత్కంఠయన

శ్లో ॥ సర్వేంద్రియసుఖాస్వాదో యత్రాస్తీత్యభిమన్యతే ।
తత్ప్రాప్తీచ్ఛాంససంకల్పాముత్కంఠాంకవయోవిదుః
ఇత్యుక్తలక్షణ లక్షితంబైన యిచ్ఛావిశేషంబగుఁ ద
దుత్కంఠావిషయంబైన యర్థంబు తదుపాయ సం
పాదన యత్నంబులేక సిద్ధించుట ప్రహర్షణాలంకారం
బగునది యీపద్యంబున స్పష్టంబయ్యె మఱియు ॥

ఉ ॥ మేదురమయ్యెనంబరము
మేఘములన్వనభూమి మేచక ।
శ్రీదనరెందమాలములచే
నిశిభీరువితండుగాననీ ।
వేదయరాధయీతని
నివేశముఁ జేర్పుమటన్ననందునా ।
జ్ఞాదృతినకళిందతనయా
తటిఁదద్రతికేళులొప్పెదుణ ॥ ౧౦౫ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు రాధామాధవులకుఁ
బరస్పరంబును త్కంఠితత్వంబు ప్రసిద్ధతరంబనిసూ

చించుటకొఱకు గ్రంథకారునిచే ముందుగా నిబద్ధం
బయ్యెంగావున లక్షణంబనుగతంబయ్యెమఱియును ॥

క ॥ క్షితివాంఛితంబుకంటెను ।
వితతార్థసుసిద్ధగలుగ వెలయునదియెయై ।
తతమెంతలోనదీపము ।
కృతమయ్యెనునంతలోననినుఁడుదయించెఁ ॥ ౧౦౬ ॥

వ ॥మఱియు.

గీ ॥ చాతకంబుపిపాసచేజలధరమును ।
మూఁడునాల్గుపయఃకణములను వేఁడు ।
నదియుఁనింపించుజగమెల్లనంబువితతి ।
నహహమహానీయదాతృప్రవృత్తిమహిమ ॥ ౧౦౭ ॥

గీ ॥ అల్పఫలోపాయసిద్ధ్యర్థమైనయత్న ।
గరిమఁదత్ఫలలాభంబెగలుగనదియె ।
మొనసినిధ్యంజనౌషధిమూలమునకుఁ ।
ద్రవ్వవానికిఁజెన్నిధితానెదొరికె ॥ ౧౦౮ ॥

వ ॥ ఎచ్చటనైనఫలోపాయ సిద్ధ్యర్థంబైన యత్నం
బువలననదుమనుపాయసిద్ధినపేక్షింపక సాక్షాత్ఫలం
బులబ్ధంబయ్యె నచ్చటను ప్రహర్షణా లంకారంబౌ
యగు । నీలక్ష్యంబునందుసిధ్యంజనసిద్ధ్యర్థంబుమూ
లికాఖననంబు సేయువానికి నచ్చటనేనిధి లాభంబ
య్యెనని చెప్పుటచే ప్రహర్షణంబయ్యెమఱియు ॥

చ ॥ సతిప్రథమస్థితంబులగు

సర్వసుమంబులఁగోసియంతనా ।
శ్రితవిటపప్రసూనములఁ
జేకొననాత్మఁదలంచియయ్యశో ।
కతరువుపైఁబదంబునిడఁ
గాఁగడువేగమెదానిచేతనా ।
యతగతినంతటన్మరల
నయ్యెడఁబుష్పితమయ్యెఁజయ్యనన్ ॥ ౧౦౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ బుష్పగ్రహణోపాయ
భూతారోహణ సిద్ధ్యర్థంబైన పదనిధానంబువలన న
క్కడనెపుష్పగ్రహణ లాభంబగుటవలనఁ బ్రహర్ష
ణంబయ్యెనింకవిషాదనాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

విషాదనాలంకారము

గీ ॥ ఇష్యమాణవిరుద్ధకార్యైకసిద్ధి ।
లలితమైనవిషాదనాలంకృతియగు ।
గూర్కిదీపంబునెంతలోఁగొప్పఁజేయు ।
నంతలోనదియారెదురంతముగను ॥ ౧౧౦ ॥

ఉ ॥ పోఁగలదీవిభావరియుఁ
బొందుగఁగాఁగలదాప్రభాతముల్ ।
రాఁగఁలడర్కుఁడబ్జములు
రంజిలఁగాఁగలవంచుఁగోరకా ।
భోగగతద్విరేఫమొగి
బుద్ధిఁదలంచుచునుండనంతలో ।

నాగముప్రోల్లసన్నళినసాళ
మృణాళముదున్మైనయ్యాయో ॥ ౧౧౧ ॥

వ ॥ ఇంకనుల్లాసాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

ఉల్లాసాలంకారము

గీ ॥ ఒకనిగుణదోషములు వేరొకనికివియు ।
నైననుల్లాసనామకమయ్యెఁగృతుల ।
స్నానమొనరించియీసాధ్వి తానునన్నుఁ ।
బావనముజేయుననిగంగపరఁగఁదలఁచు ॥ ౧౧౨ ॥

వ ॥ ఎచ్చటనైననొకానొకని గుణంబుచేత వేరొకని గుణంబైనను దోషంబు చేత దోషంబైనను గుణంబుచేత దోషంబైనను దోషంబు చేత గుణంబైనను గలుగు నచ్చట నుల్లాసాలంకారంబగు నీలక్షణపద్యోత్తరార్థంబు నందుఁబతివ్రతామహిమగుణంబు చేతఁ దదీయస్నానంబువలన గంగకుఁబావనత్వగుణంబునశ్చితంబయ్యెఁగావున నాద్యంబైనయుల్లాసంబయ్యె మఱియు ద్వితీయంబెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ కుచములందునస్పష్టమౌగురుకఠోర ।
ధర్మమునుబాదములయందుఁదనరగోరి ।
యరివధూతతినీధాటులందువిశ్వ ।
ధాతనొగినిందసేయుసంతతముమదిని ॥ ౧౧౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు మహీపాలుని ధాటులయందుఁబలాయమానలగు వైరివనితల పాదంబు

లయందు ధావనపరిపంథియగు మార్దవదోషంబు
చేతనప్పాదంబులకుఁ గాఠిన్యంబునుసృజింపకవ్యర్థం
బుగాఁగుచంబులయందు సృజించినధాతకు నింద్యత్వ
దోషంబువర్ణితంబగుట ద్వితీయంబైనయుల్లాసంబ
య్యెనింకఁ దృతీయచతుర్థంబులెట్లనిన ॥

గీ॥ సజ్జనసమాశ్రయముతేమిసరవినద్ది।
రమణిధనమునకదియె దౌర్భాగ్యమరయ।
క్షితినిభయపమహీపాలసేవకులకు।
నదియెలాభంబువధములేవయ్యెనేని॥ ౧౧౮ ॥

వ॥ ఈపద్యపూర్వార్థంబునందు సజ్జనమహిమగుణంబు
చేత ధనంబునకుఁ దదనాశ్రయణంబు దోషత్వంబు
చే వర్ణితంబగుట తృతీయోల్లాసం బయ్యె నుత్తరా
ర్థంబునందు రాజక్రౌర్యదోషంబుచేతఁ దత్సేవకులకు
వధంబులేక నిర్గమనంబు గుణంబుగావర్ణితంబగు
టవలనఁ జతుర్థోల్లాసం బయ్యెనింక నుల్లాసచతుష్ట
యంబునకు యథాక్రమంబుగా నుదాహరణాంతరం
బులువేఱ్వేఱ వివరించెద ॥

గీ॥ స్యందనక్షోభమున నాదునంసమెద్ది।
కలికిమూపునరారాపు గాంచునదియె।
ధన్యమయ్యెమదంగవితతినిధరణి।
కధికభారకరంబు శేషాంగకంబు ॥ ౧౧౯ ॥

వ॥ ఈలక్ష్యంబునందు నాయికాసౌందర్య గుణంబున

దన్యాయికాంసనిపీడితంబైన స్వాంసంబునకుఁ గృతి
త్వగుణంబు వర్ణితంబయ్యె నిదియు బ్రథమంబునకు
దాహరణాంతరంబు మఱియును ॥

మ॥ సకలానందన చందనద్రుమసఖా
చంచత్కఠోరోత్కట।
ప్రకటాసారతరస్ఫురద్ధృదయ
దుర్వంశావళింగీర్ణమీ।
వికటారణ్యమునన్ వసింపకుము
పృథ్విన్ దన్మథోద్ఘృష్టిజ।
న్మకృశానూజ్జ్వలమై దహించు
నదికానన్ సాన్వయాంతంబుగాన్ ॥ ౧౧౬ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబున వేణుసంబంధి యగుపరస్ప
రసంఘర్ష సంజాతదహన సంకులత్వ దోషంబుచేత
వననాశరూపంబైన దోషంబువర్ణితంబయ్యెఁ గావున
ద్వితీయంబున కుదాహరణాంతరంబయ్యె మఱియును ॥

మ॥ ధరదానార్థిమధువ్రతంబులు
మదాంధంబైననాగంబుచే।
నురుకర్ణోజ్జ్వలతాళచాలన
సముద్యోగంబునన్ దూరిత।
స్ఫురణంజెందినఁదద్గజంబునకె
విస్ఫూర్జత్కపోలస్థలీ।
స్థిరశోభాక్షతియౌనళుల్దిరుగు

రాజీవాటవీవాటికన్ ॥ ౧౧౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు భ్రమరంబుల యలంకారత్వగుణంబుచేత గజంబునకుఁ దత్ప్రతి క్షేపంబు దోషంబుగా వర్ణితంబయ్యెఁ గావునఁ దృతీయోల్లాసంబున కుదాహరణాంతరంబయ్యె మఱియును ॥

ఉ ॥ వాసనమూఁడఁగాఁబడితి
వారకచుంబితమైతిలీఢతన్ ।
డాసితిఁజర్వితంబయితి
థాకవిముక్తము నైతినంచునా ।
యాసముమానురత్నమ
ద్వదంతరసారపరీక్షకావనీ ।
వాసమునిన్నుఁజూర్ణము
ననశ్యముసేయసిగేశుభంబగున్ ॥ ౧౧౯ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు వానరుని చాపలదోషంబుచేత రత్నంబునకుఁ జూర్ణనాభావంబు గుణంబుగా వర్ణితంబయ్యెఁ గావునఁ జతుర్థోల్లాసంబగు నీచతుష్టయంబునందుఁబ్రథమచతుర్థోదాహరణంబులయందునుల్లాసం బన్వర్థంబయ్యె మధ్యమోదాహరణంబులయందు ఛత్రిన్యాయంబుచేత లాక్షణికంబయ్యెనింక నవజ్ఞాలంకారంబ్బెట్టిదనిన ॥

అవజ్ఞాలంకారము.

గీ ॥ అవనిగుణదోషముల చేతనవియుఁగాక ।

యున్న బరఁగునవజ్ఞయౌసన్నుతముగఁ ।
బ్రష్ఠమబ్ధినిబొందియుఁబరిమితముగ ।
స్వల్పమైనజలంబునేసంగ్రహించు ॥ ౧౧౯ ॥

వ ॥ ఎక్కడనైన గుణదోషంబులచే గుణదోషంబులు గాకయుండిన నక్కడనవజ్ఞాలంకారంబగునీలక్షణపద్యోత్తరార్థంబొకానొకదానిగుణంబుచేవేఱొకదానికిగుణంబలబ్ధంబగుచునుండనైనయవజ్ఞాలంకారంబునకుదాహరణంబయ్యె మఱియును దోషంబుచేతదోషంబలబ్ధంబగుచుండ నగు ద్వితీయంబైన యవజ్ఞాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ అబ్జబృందంబు ముకుళితమయ్యెనేని ।
యమృతదీధితి కేఁగినేమిహానిగలుగు ।

వ ॥ నీయవజ్ఞాద్వయంబునకుఁ గ్రమంబు గానుదాహరణాంతరంబులువివరించెద ॥

చ ॥ అవనిమదుక్తిరేఖసుధయై
విబుధాత్మనుసంతసింపఁగా ।
నవిరళరీతిఁజేయనలసాదృతి
శూన్యతనేమియయ్యెడ ।
య్యువపురుషాంతరంగముల
కుజ్వలమోదముసేయునట్టియ ।
య్యువతికుమారచిత్తమున
కొప్పుగఁదోషముసేయదేకదా ॥ ౧౨౦ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునందుఁ గవితారమణీగుణం
బులచేత నలసబాలక హృదయోల్లాస రూప గుణా
భావంబు వర్ణితంబయ్యె నింకద్వితీయంబున కుదాహ
రణాంతరంబ్బట్లనిన ॥

ఉ॥ ఈవువృషంబుచే దిరుగ
నేమికొ అంతదిశాగజాళికిన్ ।
శీవిభుజంగభూషణము
శేవధరింపఁ బసిండికేమియా ।
నావిధుఁదాల్పమస్తమున
నర్కునకేమిసుదుర్యశంబగున్ ।
గేవలమేమి చెప్పెదముకృత్స్న
జగత్పతివైతివారయన్ ॥ ౧౨౧ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబు నందుఁ బరమేశ్వరా నంగీ
కారదోషంబుచేత దిగ్గజాదులకు లఘుత్వాది దోషా
భావంబు వర్ణితంబయ్యెఁ గావున ద్వితీయా వజ్ఞయ
య్యె నింకననుజ్ఞాలంకారలక్షణంబ్బట్టిదనిన ॥

అనుజ్ఞాలంకారము.

గీ॥ దానియందునె గుణదర్శనానుభూతి ।
నమరుదోషార్థనమనుజ్ఞ యనఁగబరఁగు ।
నిలనునెయ్యాపదల హరిదలఁపఁబడునో ।
యలవిపత్తులు మాకొగిఁగలుగుఁగాక ॥ ౧౨౨ ॥

మఱియును ॥

గీ॥ చెలఁగి యెయ్యుపకారంబు చేసితీవు।
ననిలసుత జీర్ణమయ్యె నాయందునదియు।
నరయఁబ్రత్యుపకారార్థియైననరుఁడు।
కిరమునాపద నాత్మనాకాంక్షసేయు॥ ౧౨౩॥

వ॥ ఇయ్యుదాహరణంబు హనుమంతునుద్దేశించిచెప్పి
నరామవచనంబగు నిందుఁ బ్రత్యుపకారాభావంబు
దోషంబు తదంగీకరణంబునందు హేతువగు గుణం
బనుప్రత్యాకాంక్షా ప్రసక్త్యభావం బయ్యె నదియు
నువ్యతిరేకముఖ ప్రవృత్తంబైన సామాన్యంబుచే వి
శేషసమర్థన రూపంబైన యర్థాంతరన్యాసంబుచేత
సమ్మితంబయ్యె మఱియు॥

చ॥ శివభవదంతికంబును
భజించెదనుగ్రపిశాచరూపవై।
భవమునుదాల్చియేమని
సుపర్వవిభూతినిగాంక్షసేతుత్వ।
ద్భవనతలంబఖండవరతండు
కరాంతరచండదండతాం।
డవచటులత్రుటన్మకుట
నాకినికాయనికామసేవ్యమా॥ ౧౨౪॥

లేశాలంకారము.

గీ॥ దోషగుణముల కగుగుణదోషకల్ప।
నంబు లేశంబు స్వేచ్ఛఖగంబులెల్లఁ।

దిపునఁబంజరబంధంబు దివిరినీకు ।
మధురవచనఫలం బయోమహిని జిలుక॥ ౧౨౫ ॥

వ॥ దోషంబునకు గుణత్వకల్పనంబును గుణంబునకు దోషత్వకల్పనంబును లేశాలంకారంబయ్యె నీయలంకారంబునకు రాజబహుమానితుండై పండితుండైన పుత్త్రుండు చిరకాలంబు రాజధానియందుఁ బ్రవాసంబు సేయఁ దద్దర్శనోత్కంఠితుండగుచు గృహంబునందు నున్న జనకుని యప్రస్తుత ప్రశంసారూపంబైన వచనంబుదాహృతంబయ్యె నీపద్యద్వితీయ పాదంబునందు నితరవిహంగంబుల యవక్తృత్వంబను దోషంబునకు స్వచ్ఛందచరణానుకూలత్వంబుచే గుణత్వంబు కల్పితంబయ్యె నుత్తరార్థంబునందు మధురభాషిత్వంబను గుణంబునకుఁ బంజరబంధహేతుత్వంబుచే దోషత్వంబు కల్పితంబయ్యెఁ గావున ద్వివిధంబైన లేశాలంకారంబునకు నిదియుదాహరణంబయ్యె దీనియందు స్తుతివ్యాజంబుచే విహగాంతరంబులనిందయందును నిందావ్యాజంబుచేతను శుకస్తుతియందును దాత్పర్యంబు లేకుండుటవలన వ్యాజస్తుత్యలంకారంబని శంకింపం దగదు ఇఁక నేమియనినఁ బుత్త్రదర్శనోత్కంఠతునకు దోషగుణంబులయందు గుణత్వదోషత్వాభిమానంబైయియ్యుదాహరణంబునందు నిబద్ధంబయ్యె మఱియు నెట్లనిన.

మ॥ పరఁగన్ సచ్చరితోదయవ్యసనులున్ .

ప్రాదుర్భవద్యంత్రణముల్ ।
పురుషశ్రేష్ఠులొగిం బ్రవాదచకితు
ల్మోదంబులేకుందురి ।
ద్ధరణిం జూడనయుక్తయుక్తకలనా
తాత్పర్యముల్లేకపా ।
మరులెందుం గడుధన్యులయ్యెదరు
శుంభద్వ్యగ్రతాశూన్యులై ॥ ౧౨౬ ॥

వ ॥ ఇవ్విషయంబై దండియుదాహరించె నెట్లనిన ॥

గీ ॥ తరుణినీపతియోగ్యుండుతరుణుఁడూర్జి ।
తుండుగుణవంతుఁడునుమహోదండలేశుఁ ।
డరయఁగా మోత్సవముకంటెనాహవోత్స ।
వంబుగలవాఁడుమనమునఁడంబుమీఱ ॥ ౧౨౭ ॥

గీ ॥ అశ్రుమార్జనవిధికినై యలరుచాటు ।
వచనరచనాచమత్కృతివఱలువాఁడు ।
చపలుఁడునునిర్దయుండునీజనుఁడుచూడ ।
నేమిపనినాకుసకియరోయితనితోడ ॥ ౧౨౮ ॥

వ ॥ ఈయాద్యపద్యంబునందు రాజవీర్యోత్కర్షస్ఫూ
ర్తినిరంతర సంభోగాసక్తిరాహిత్యంబు దోషంబుగాఁ
గన్యకుఁ బ్రతిభాసింప వలయునను నభిప్రాయంబు
నవిదగ్ధసఖి చేత రాజకోపపరిజిహీర్షచే నాదోషం
బె గుణంబుగావర్ణితంబయ్యె నుత్తరపద్యంబునందుఁ
జెలులచేత నుపదిష్టంబైనమానంబును జేయఁగోఱి

కు నక్షమయును వారియెదుర మానపరిగ్రహంబున
కనుగుణంబుగాఁ బ్రతిజ్ఞచేసి మరలి తదనిర్వాహాశం
కమానయును సఖపరిహాసంబును బరిహరించుకొనుటకు
నిచ్ఛగలిగినదియును నగు నాయికచేత నానాయకుని
చాటుకారితాగుణంబు దోషంబుగా వర్ణితంబయ్యెఁ
గావున ద్వివిధంబైన లేశాలంకారంబగు నీయాద్య
పద్యంబునందు స్తుతినిందాపర్యవసాయిని యైన వ్యా
జస్తుతియనియు ద్వితీయపద్యంబునందు నిందాస్తుతి
పర్యవసాయిని యైన వ్యాజస్తుతియనియును శంకిం
పందగదెవ్విధంబున నంటేని యిచ్చోటనురాజప్రశ్నో
పాది పరిహారార్థంబై యన్యులచే నవిదితంబగు రీతి
నిందాస్తుతులకు లేశమాత్రంబె యుద్ఘాటనంబు గలు
గుటవలనఁ దద్వ్యాజస్తుత్యలంకారంబు కంటె విశే
షంబుగలుగుటం జేసి లేశాలంకారంబె యగు యథా
ర్థంబుగావిచారింప నిందు వ్యాజస్తుత్యలంకారసద్భా
వంబైనను దోషంబుగాదింత మాత్రంబు చేత నేత
ద్వ్యాజస్తుత్య సంకీర్ణంబులైన లేశోదాహరణంబులు
ను రెండు నిదర్శితంబులగుటవలన లేశాలంకారం
బునకు వ్యాజస్తుత్యంతర్భావంబు ప్రసక్తంబుగాదు
వానరనీవెవండవు, ధనికులమోము గన్గొన, విత్యాది
భిన్నవిషయ వ్యాజస్తుత్యుదాహరణంబులయందుదో
షగుణీకరణంబును గుణదోషీకరణంబును లేకుండుట

వలనను దీనియందు నన్యదోషగుణంబులచే నన్యత్ర గుణదోషంబులకు బ్రతీతిగలుగుటవలనను లేశాంత ర్భావంబు వ్యాజస్తుతిమాత్రంబునకునుసంభవింపదు విషయైక్యంబు గలిగినను నెట్లనిన ॥

చ ॥ సితకరచిహ్న మమ్మదనజి
గ్గ్రళమూలముశౌరిదిగ్గజా ।
న్వితమదగండభాగములు
నేటికిశ్యామలభావమందియో ।
క్షితితలనాథపేర్మివిలసించెడు
ధారుణిపైభవద్యశ ।
స్తుతిధవళీకరించెనో
ముదంబునఁదెల్పు మనల్పవైఖరిన్ ॥ ౧౨౯ ।

వ ॥ ఇత్యాద్యుదాహరణంబుల యందు లేశాలంకార స్పర్శంబు లేకుండుటవలన నిందు చిహ్నాది ధవళీకర ణాభావ దోషంబె గుణత్వంబుచేఁ బర్యవసన్నంబు గాదిఁక నేమియనినఁ బరిసంఖ్యా రూపంబుచేత నం తకంబె నన్యంబు 'సర్వంబు ధవళీకృతంబయ్యె నని యన్యంబైనగుణంబు ప్రతీయమానంబగుఁగ్వచిద్వ్యా జస్తుత్యుదాహరణంబు నందు గుణదోషీ కరణంబు గలిగియు స్తుతికి విషయాంతరంబును దృష్టంబయ్యె నెట్లనిన ॥

గీ ॥ ఎల్లపుడుసర్వదుఁడవంచునెల్లబుధులు ।

నిన్నుమిథ్యాప్రసక్తి వర్ణింతురెలమిఁ।
బ్రాసఁగవైరులు పృష్ఠంబుఁపొందరైరి।
యలరువక్షంబు పరకాంతలందరైరి ॥౧౩౦॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబు నందువాచ్యంబైననిందచేఁబరిసంఖ్యారూపంబున నంతకంటెనన్యంబైన సర్వంబు నన్ఫలకభిమతంబై నయదిదత్తంబయ్యెననిస్తుత్యంతరంబునుప్రతీతంబగు నివ్విధంబున నగుచుండినను, శాస్త్రుఁడమింకనీకేలసమరమునని త్యాదులైన యుదాహరణంబులయందుగుణదోషీకరణాదికంబైవ్యాజస్తుతిరూపంబుచేత నవస్థితంబగు నందు లేశవ్యాజస్తుత్యలంకారంబులకు సంకరబగుంగాక యివ్విధంబున సపూర్వంబువ్యాజస్తుత్య ప్రస్తుతప్రశంసాలంకారంబులకును సంకరంబుదర్శితంబయ్యె నింకముద్రాలంకారంబెట్టిదనిన॥

ముద్రాలంకారము

గీ॥ ధరణిఁబ్రకృతార్థపరపదోత్కరముచేత।
మొనయుసూచ్యార్థసూచనముద్రయగును।
తరుణినిర్వక్రచక్రనితంబగుర్వి।
విమలకమలాభదృగ్యుగ్మవిపులయగును ॥౧౩౧॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబున నాయికా వర్ణన పరంబైనయుగ్మ విపులాపదంబుచేత నీపద్యంబునకుమూలంబైనయనుష్టుప్ఛ్లోకంబునకు యుగ్మ విపులానామకత్వ

రూఢసూచ్యార్థ సూచనం బగుటవలనముద్రాలంకా రంబయ్యె మఱియు విచారింప నీగ్రంథంబు నవృత్త్యాసంబునకు సూచనీయత్వంబులేకైనను నీశ్లోకోత్తరార్థంబు లక్ష్యలక్షణయుక్తఛందశ్శాస్త్రమధ్యపాతియగుటచేతఁ దత్సూచనీయత్వంబు కలదను నభిప్రాయముచేత లక్షణంబు యోజ్యంబయ్యె నివ్విధమునవరత్నమాలయందుఁ దత్తద్రత్ననామనివేశనంబుచేతఁ దత్తన్నాయకజాతిసూచనమునునక్షత్రమాలయందునగ్న్యాదిదేవతానామములచేనిర్దేశ్యనక్షత్రసూచనమునుజేయుటవలనమఱియునిత్యాదిస్థలములయందునీయలంకారమె యగునివ్విధమునసాటకములందువక్ష్యమాణార్థసూచనములయందునునీయలంకారంబెయగునింకరత్నావళ్యలంకారమెట్టిదనిన.

రత్నావళ్యలంకారము

గీ ॥ మహిని రత్నావళియగుఁ గ్రమంబుగాను ।
విలసితంబుగఁ బ్రకృతార్థములన్యసింప ।
వనవిపతినీవుచతురాస్యుఁడవుశలంప ।
వసుధలక్ష్మీవరుడవుసర్వజ్ఞుడవును ॥ ౧౩౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందుఁజతురాస్యాది పదములచేవర్ణనీయునకు బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాత్మకత్వమునుప్రతీయమానంబగునని ప్రసిద్ధసహపాఠంబుగలిగిన బ్రహ్మాదులకుఁ గ్రమంబుగా నివేశనంబు గలుగుటవలన

రత్నావళియయ్యె మఱియును ॥

శా ॥ పంచపాది ॥ రత్నాప్తప్రియలాంఛనంబును
కఠోరంబుఁ గరసాశ్లిష్టముఁ ।
బ్రత్యుత్పన్నరసప్రవర్ధిత
లసత్ప్రహ్లాదముఁ సక్రమా ।
న్నత్యంబుఁ క్షితిభృద్గురుత్వహారముం
దత్రోత్కసంస్పర్ధిభో ।
గాత్యుద్రేకముసంభృతాతను
ఖలీనాస్మఖ్యమున్నిస్తనం ।
బత్యాశ్చర్యదశావతార
కలనావాప్తిఁ దనర్చెఁ సతీ ॥ ౧౩౩ ॥

వ ॥ ప్రసిద్ధసహపాఠంబులకుఁ బ్రసిద్ధక్రమానుసరణం
బులేకయీయలంకారంబగు నెట్లనిన.

చ ॥ హృదయములంగృశాను
మయమీక్షణసంతతులంబయోమయం ।
బొదవుచున్న శ్వాసముల
నోష్ణగవాయుమయంబుశూన్యతా ।
స్పదములఁదన్నభోమయము
క్ష్మామయమంగములందుఁబంచభూ ।
తపశనుమూర్తమాంగతిఁ
బ్రతాపముతద్రిపుకాంతలందగుఁ ॥ ౧౩౪ ॥

వ ॥ ఇవ్విధంన నెప్రసిద్ధ సహపాఠంబులైన యయ్యష్ట

లోకపాల నవగ్రహాదికంబులకుఁ గ్రమంబుగానైనన క్రమముగానైనను బ్రకృతోపమానోప రంజకతాది ప్రకారంబుచేత నివేశనంబుగలుగ రత్నావళ్యలంకారమెయగు మఱియును బ్రకృతాన్వయములేక క్రమిక తత్తన్నామములకు శ్లేషభంగిచే నివేశనంబుగలిగిననీ యలంకారంబెయగునింకఁ దద్గుణాలంకారం బెట్టిదనిన

తద్గుణాలంకారము

గీ॥ తద్గుణంబగునిజగుణత్యాగకలన ।
నన్యదీయాతిశయగుణాహరణమొనర ।
మంజులోష్ఠాభనాసికామౌక్తికంబు ।
పద్మరాగాయితంబయ్యెఁబడఁతివినుము ॥ ౧౩౫ ॥

వ॥ మఱియును ॥

గీ॥ వీరనీవైరికామినివిపినసీమ ।
శయ్యకైపల్లవంబులసంస్పృశించి ।
యంతనఖకాంతిసంతతాక్రాంతిదనరఁ ।
బాండుపత్రమనీషచేఁబరిహరించె ॥ ౧౩౬ ॥

పూర్వరూపాలంకారము

గీ॥ ధరఁబునస్స్వగుణప్రాప్తిదనరబూర్వ ।
రూపమనుచునుగృతులందురూఢిఁగాంచె ।
శివగళాంశుయుతుండయ్యుశేషుఁడరయ ।
నీయశంబునధవళుఁడైనెగడెమరల ॥ ౧౩౭ ॥

వ॥ మఱియును.

క ॥ గరుడాగ్రజన్మరుచితోఁ ।
బరిమిళితములైనతపనుపటుతరహయముల్ ।
మరకతమణికాంతులచే ।
మరలనిజప్రభలఁ జెందెమహినప్పుడిలోన్ ॥ ౧౩౮ ॥

వ ॥ కొందఱీదియెతద్గుణాలంకారంబని చెప్పిరిమఱియు

గీ ॥ వస్తువొగివికృతంబైనవసుధఁ బూర్వ ।
మగునవస్థానువృత్తియునదియెయగును ।
దీపనిర్వాపణంబైనదీప్తకాంచి ।
కామణిశ్రేణిచేనొకకాంతిపొదవె ॥ ౧౩౯ ॥

వ ॥ లక్షణంబునందలి పూర్వమగు నవస్థానువృత్తియు
ననుచకారార్థంబు వలనఁ బూర్వరూపంబను లక్ష్యవా
చకపదానువృత్తియునగునదియెట్లనిన ॥

ఉ ॥ ద్వారముఖద్ధిసంవృతము
బాహ్యతలంబుమదేభసంకులం ।
బారయరత్నకంచుకిస
మంచితమంతరదేశమంతటన్ ।
జేరఁగఁదల్పభూమిమహిషీవృత
మోన్నృపశూన్యమయ్యెఁదద్వ ।
ద్వైరిగృహంబుపూర్వ
విధివర్ణితమయ్యెనురాజ్యసంస్థితిన్ ॥ ౧౪౦ ॥

వ ॥ ఇంకనతద్గుణాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

అతద్గుణాలంకారము

గీ॥ అవనిసంగతపరగుణానభ్యుపగమ ।
మగునతద్గుణమనిరియయ్యార్యులెల్లఁ ।
జిరమురాగాఢ్యమైనమచ్చిత్తమందు ।
నుండియునురక్తభావమీనొందవరయ ॥ ౧౪౧ ॥

గీ॥ దిగిభమదగండమండలిఁదిరిగియురిపు ।
నృపనఘాలోచనాంజనంబపహరించి ।
యునుసుధాకిరణాద్వైతఘనతఁజెందె ।
యబరసీకీర్తి శ్రీనృసింహక్షితీంద్ర ॥ ౧౪౨ ॥

వ॥ మఱియునోయియన్య గుణంబుచేత నన్యత్రగుణో దయానుదయ రూపంబులైన యుల్లాసావజ్ఞాలంకారంబులకంటెఁ దద్గుణాతద్గుణంబుల కేమి భేదంబని యంటివేనిచెప్పెదము ఉల్లాసావజ్ఞాలంకారలక్షణంబులయందలిగుణశబ్దంబుదోషప్రతిపక్షవాచియగున న్యగుణంబుచేత నన్యత్రగుణోదయా నుదయంబులు నుత్కర్షాపకర్షంబులగుటఁ దద్గుణాతద్గుణంబునకే సంక్రమణా సంక్రమణంబులు గావు। ఇఁక నేమనగా సద్గురూపదేశంబువలన సదస చ్ఛిష్యులకు జ్ఞానోత్పత్త్యనుత్పత్తులకైనడిఁ దద్గుణ జన్యత్వంబు చేత సంభావితంబులగు గుణాంతరంబులకురెంటికినుత్పత్త్యనుత్పత్తులీయుల్లాసావజ్ఞలయందగుఁదద్గుణాతద్గుణంబులయందు గుణశబ్దంబురూపరస గంధాది గుణవాచకంబగు నీయలంకారంబులయందు నన్యదీయగుణగ్రహణాగ్రహణంబులునురక్త

స్ఫటిక వస్త్రమాలిన్యాదిన్యాయంబు ననన్యదీయ గుణంబు చేతనే యనురంజనాననురంజనంబులనివివక్షితములగునివ్విధంబుననె యుదాహరణంబులు దర్శితంబులయ్యె మఱియు విచారింపనవజ్ఞాలంకారంబును । తద్గుణాలంకారంబును 'కార్యాజ నిర్విశేషోక్తిత్సతి పుష్కలకారణే, ఇత్యాకారక తత్సామాన్యలక్షణాక్రాంతత్వంబు వలనవిశేషోక్త్యలంకార విశేషంబులేయగునైన నీయలంకారంబు లుల్లాస తద్గుణ ప్రతిద్వంద్విమైన విశేషాకారంబు చేత నలంకారాంతర త్వంబుచేఁ బరిగణితంబు లయ్యె నని విచారింపవలయునింక ననుగుణాలంకారంబ్బట్టిదనిన ॥

అనుగుణాలంకారము

గీ ॥ అనుగుణంబన్యసన్నిధానాప్తిపూర్వ ।
సిద్ధమౌస్వగుణోత్కర్షమిద్ధమైన ।
సరవిఁగువలయములుకటాక్షములచేత ।
నతిశయశ్యామలత్వంబునమరఁ జెందె ॥ ౧౮౨ ॥

వ ॥ మఱియును.

గీ ॥ మఱియుఁగపికాపిశాయనమత్తమంత ।
వృశ్చికముచేతదష్టమై వెగడుపడియెఁ ।
గడిమిమరలబిశాచికాగ్రస్తమయ్యె ।
నహహాదానివికారమేమనగవచ్చు ॥ ౧౮౩ ॥

వ ॥ ఈపద్యబునందుఁ గపిత్వజాతిచేత స్వతస్సిద్ధంబైన

నైకృతంబునకు మద్యసేవాదులచే నుత్కర్షంబు గలుగుటం జేసి యనుగుణా లంకారం బయ్యె నింక మీలితాలంకారం బెట్టిదనిన ॥

మీలితాలంకారము.

గీ ॥ మీలితంబగుసాదృశ్యహేలవలన ।
భేదమొగిలక్ష్యమాణమైబరయకున్న ।
దరుణిసహజారుణంబైనచరణమందుఁ ।
గానఁబడదయ్యెనరయలాక్షారసంబు ॥ ౧౪౪ ॥

వ ॥ మఱియును ॥

గీ ॥ మల్లికామాలికాజాలమెల్లఁదాల్చి ।
లలితచందనమంగముల౯ధరించి ।
క్షౌమములుగట్టివెసనభిసారికలొగిఁ ।
జూడఁబడరైరినవశరజ్జ్యోత్స్నయందు ॥ ౧౪౫ ॥

వ ॥ ప్రథమోదాహరణంబు నందుఁజరణాలక్తకరసంబులకు నరుణిమగుణ సామ్యంబు వలన భేదానధ్యవసాయం బయ్యె నీయుదాహరణంబు నందుఁ జంద్రికాభిసారికలకు ధవళిమగుణ సామ్యంబువలన భేదానధ్యవసాయం బయ్యె నింక సామాన్యాలంకారం బెట్టిదనిన ॥

సామాన్యాలంకారము.

గీ ॥ కడువిశేషంబుసాదృశ్యకలనవలన ।
మహితలక్షితమైనసామాన్యమగును ।

జెలఁగికమలాకరముప్రవేశించినట్టి ।
చంచలాక్షులమోముగన్పింపదయ్యె ॥ ౧౪౬ ॥

గీ ॥ పృథుమణిస్తంభగప్రతిబింబశతస ।
మావృతుండయిచెలఁగులంకాధినాథుఁ ।
డాసభామధ్యమందుననిలతనయు ।
చేతవీక్షింపఁబడఁడయ్యెఁబ్రీతితోడ ॥ ౧౪౭ ॥

వ ॥ మీలితాలంకారంబునందు నొకదానిచే నపరంబునకు భిన్నస్వరూపా నవభాస రూపంబైనమీలనంబుసేయంబడియె నీసామాన్యాలంకారంబునందు భిన్నస్వరూపావభాసంబు గలిగియువ్యావర్తకవిశేషంబుపలక్షితంబుగాదని యీ యలంకారంబునకు భేదంబు నిర్దిష్టంబయ్యె మీలితోదాహరణంబునఁజరణాదికంబునం దవధారిత వస్త్వంతర త్వంబుచేతనాగంతుకంబైన యావకాదికంబవభాసింప దయ్యె నీసామాన్యోదాహరణంబులయందుఁ బద్మములకుముఖంబునకును వ్యక్త్యంతరత్వంబుచే భానంబుగల దివ్విధంబున రావణదేహంబునకును దత్ప్రతిబింబంబులకు నిదిపద్మంబిదిముఖంబనియు నిదిబింబం బిదిప్రతిబింబంబనియును విశేషంబుపలక్షితంబు గాదది గావున భేదతిరోధానంబున మీలితంబనియును దదతిరోధానంబు గలుగుచుండిన సామ్యంబువలన వ్యావర్తకానవభాసంబు గలిగిన సామాన్యంబనియునునీయలం

కారములకునన్వర్థత్వముసంభవించెమఱియుఁగొం
దఱువస్తుద్వయంబుంబునకులక్షణ సామ్యంబువలననా
రెంటిలోబలవత్తరంబైన యొకానొకదానిచే నన్యం
బునకుస్వరూపతిరోధానము గలిగినమీలితమనియును
స్వరూపప్రతీతిగలిగియును గుణసామ్యము వలన భేద
తిరోధానముగలిగిన సామాన్యమనియును నిర్విధం
బుగనుండ.

చ ॥ తరళములైనచూడ్కులఁ
గథాతరళాయతవక్త్రవర్ణనా ।
క్షరణులమంథరప్రవిల
సద్గతులన్ వరవక్త్రకాంతులన్ ।
సురుచిరనైజలీలలను
శోభవహించిపొసంగుచుండుత ।
త్తరుణులమూర్తులందును
మదంబొగిఁగన్పడదయ్యెఁజయ్యనన్ ॥ ౧౪౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు మీలితాలంకారంబగు
నిందుదృక్తారళ్యాదులుతరుణీశరీరంబునకు సహజధ
ర్మంబులగుటవలనను మదోదయకార్యంబు లగుట
వలనను దదుభయసాధారణ్యంబువలననుత్కృష్టతా
రళ్యాదియోగంబుగల శరీరంబుచేమదోదయస్వరూ
పంబె లింగసాధారణ్యంబుచేతఁ దజ్జ్ఞానోపాయాభా
వంబువలనఁ దిరోహితంబయ్యె మల్లికామాలికాజా

లమెల్లఁ దాల్చి యిత్యాద్యుదాహరణంబుల యం
దు సామాన్యాలంకారంబని చెప్పుదురు తన్మతంబు
నందుఁ జెలఁగి కమలాకరము ప్రవేశించి నట్టియిత్యా
ద్యుదాహరణంబులయందు భేదాధ్యవసాయంబుగల
గియువ్యావర్తక స్ఫురణంబు లేకుండుటచేతనలంకా
రాంతరం బైనను సామాన్యా లంకారా వాంతరభే
దంబైనను గావలయుఁ బూర్వ మతంబు నందు స్వ
రూపతి రోధానంబు చేత నలంకారాంతరం బైనను
మీలితాలంకారావాంతర భేదంబైన నగునింకనున్మీ
లితవిశేషాలంకారంబులెట్టివనిన ॥

ఉన్మీలితాలంకారము.

గీ ॥ భేదవిస్ఫూర్తికృతులను బెలుచఁగలుగ ।
లలినినున్మీలితాహ్వయాలంకృతియగుఁ ।
ద్వద్యశోమగ్నమైనశీతాచలమును ।
దెలియుచున్నారుచలిచేతదివిజులరయ ॥ ౧౪౯ ॥

వ ॥ ఎచ్చటనైన మీలితన్యాయంబున భేదానధ్యవసా
యప్రాప్తిగలుగనొకానొక హేతువువలన భేదవిస్ఫూ
ర్తిగలిగనేని యచ్చట మీలితప్రతిద్వంద్విమైన యు
న్మీలితంబయ్యె మఱియునెట్లనిన.

మ ॥ నటదీశప్రకటాట్టహాస
సహకృన్నవ్యత్వదుద్యద్యశః ।
పటలవ్యాప్తినృసింహభూప

జగముల్పొందుప్రభం జెందవి ।
స్ఫుటనాభీకమలోరుసౌరభము
సంభూతంబుగాకున్ననిం ।
కెటులఁ దద్భజనేచ్ఛులౌసురల
కాశ్రీశావబోధంబగుఁ ॥ ౧౫౦ ॥

విశేషకాలంకారము

గీ ॥ వసుధవైశేష్యవిస్ఫూర్తి వఱలెనేని ।
లలితమైనవిశేషకాలంకృతియగుఁ ।
జంద్రుఁడుదయింపనవ్వేళసారసములు ।
ముఖములునులక్షితములయ్యెముదముతోడ ॥ ౧౫౧ ॥

వ ॥ ఇవ్విధంబుననె సామాన్యరీతిచేత విశేషంబున క స్ఫురణంబుప్రాప్తంబగుచునుండ నొకా నొకకారణం బువలన విశేషస్ఫూర్తి గలిగినఁ దదున్మీలిత ప్రతిద్వం ద్వియగువిశేషకాలంకారంబయ్యె మఱియు ॥

గీ ॥ కాకమొగిఁ గృష్ణమామఱిఁ గోకిలంబు ।
కృష్ణమాధరఁ గాకకోకిలములకును ।
నేమిభేధంబుమధుమాసమేగుదేరఁ ॥
గాకమగుఁ గాకమగును పికంబు పికము ॥ ౧౫౨ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునుదిత్వీయంబులైనకాకపిక శబ్దంబులు కాకత్వంబుచేత జ్ఞాతంబయ్యె ననియును బికత్వంబుచేత జ్ఞాతంబయ్యెననియును వాచ్యంబుల ర్థాంతరసంక్రమితంబులయ్యె మఱియును ॥

గీ ॥ అవనివారాణసీవాసులగుజనులకు ।
నవశివాంకంబుసాధారణంబునయ్యె ।
నలినిబార్ధప్రహారవ్రణంబుతలను ।
దలఁపఁబ్రాచీనశంభునిఁదెలియఁజేయు ॥

గూఢోత్తరాలంకారము

గీ ॥ కించిదాకూతసహితమైయిమించునుత్త ।
రంబుపరఁగునుగూఢోత్తరంబటంచుఁ ।
బథికయెచ్చటవైతసంబధికమయ్యె ।
సారిదినచ్చటనీనదిసుతరయగును ॥ ౧౫౪ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు సరిత్తరణమార్గం బునడుగు పాంథునిఁగామించిన నాయిక యుత్తరం బువైత సకుంజంబు స్వైరవిహార యోగ్యంబను నాకూతసహితంబయ్యెఁ గావున గూఢోత్తరంబయ్యె మఱియును .

గీ ॥ ప్రస్తరప్రాయమైనయీగ్రామమందు ।
నధ్వనీనుఁడలేదేమియరసిచూడ ।
నతులమైనపయోధరోన్నతినిగాంచి ।
యుండఁదలఁచితివేనాగినుండుమిపుడు ॥ ౧౫౫ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబు నందు నాస్తరణంబు గోరు కాముకునుద్దేశించి చెప్పిన యీయుత్తరంబున నవిదగ్ధజనప్రాయంబైన యీగ్రామంబున నెవ్వఁడిదిగ్రహించుఁదాదృశంబైన ప్రతిబంధకం బేమియును లే

దను నీహృదయంబు నూహింప వలయునిది ప్రశ్నోత్తరంబునకు దాహరణంబయ్యె నింకనిబద్ధ ప్రశ్నోత్తరంబెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ ఉవిదకుశుభంబెజీవించియున్నదింక ।
నోగిశుభమడిగితిబ్రతికియున్నదంటి ।
మరలనదియెవచించితివరయనీవు ।
చచ్చెననిచెప్పుదునెయూర్పుపుచ్చుదాని॥ ౧౫౬ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున ననుతప్తయగు నాయికసమీపంబుననుండి వచ్చినసఖి నుద్దేశించి యుపిదకుశుభంబె యనునదినాయకునిప్రశ్నంబయ్యె జీవించియున్నదియను సఖికథితంబైన యీయుత్తరంబు జీవించియున్నదానికిఁ గుశలంబెట్టులను నభిప్రాయగర్భంబయ్యెనొకటియడిగినవేఱొకయుత్తరంబిచ్చెననిమరల శుభమడిగితిననునది నాయకునిప్రశ్నంబయ్యె నడిగినదానికెయుత్తరంబుక్తంబయ్యె ననునభిప్రాయంబుచేత జీవించియున్నదంటినియనిసఖిచేనుత్తరంబియ్యఁబడియె సఖివచనాభిప్రాయోద్ఘాటనార్థంబు మరలనదియెవచించితివనునది నాయకకృతాక్షేపంబగుఁ జచ్చెననిచెప్పుదునె యూర్పుపుచ్చుదానినని సఖిచేత మృతిఁబొందెనేని శుభంబగు నేను వచ్చునప్పుడు నిట్టూర్పు పుచ్చుచున్న యదియిట్టినాయికను మృతిఁబొందెనని యెట్లుచెప్పుదునను స్వాభిప్రాయోద్ఘాట

నంబు సేయంబడియె నింకఁచిత్రాలంకారంబెట్టిదనిన

చిత్రాలంకారము

గీ॥ బెరసిప్రశ్నోత్తరాంతరాభిన్నమైన ।
నంతరంబదిచిత్రమైయొగినెసంగు ।
జగతిఁ గేదారపోషణశాలినస్మ్న ।
కించిలంహీవయఃఖగాఃకేచయనఁగ ॥ ౧౫౭ ॥

వ॥ ఈయుదాహరణ పద్యోత్తరార్ధంబునఁ గేదారపోషణ శాలిన యనునుత్తరంబు ప్రశ్నాభిన్నం బయ్యెఁ గించలంహిఃఖగాఃకేచ । యనునీప్రశ్న ద్వయంబునకును వయయనునదియొకటియెయుత్తరంబయ్యెనింకను దాహరణాంతరంబులు విదగ్ధముఖమండనంబునందు జూడవలయునింక సూక్ష్మాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

సూక్ష్మాలంకారము

గీ॥ ఎలమితోఁడఁబరాశయజ్ఞేతరకృత ।
మైనసాకూతచేష్టితమగునుసూక్ష్మ ।
మేనుచూచుచునుండ నీయింతికేశ ।
ములునుసీమంతమణిఁగప్పెముదమెలర్ప ॥ ౧౫౮ ।

వ॥ ఈయుదాహరణంబునఁ గాముకుండు చూచుటచే సంకేతకాల ప్రశ్నాభిప్రాయంబును నెఱింగిననాయికాకృతంబైన చేష్టితంబగు సూర్యుం డస్తంగతుండైన సంకేతకాలంబని యాకూతంబుమఱియును ॥

గీ॥ తివిరిసంకేతకాలంబు దెలియఁగోరు ।

విటునిఁదెలిసివిదగ్ధయావెలఁదియోర్తు ।
ప్రీతినయనసమర్పితాకూతమహిమ ।
మెలఁపెలీలారవిందనిమీలనంబు ॥౧౫౯ ॥

వ ॥ ఇంకఁపిహితాలంకారంబెట్టిదనిన ॥

పిహితాలంకారము

గీ । చెలఁగిపరవృత్తవిజ్ఞాతసేయునట్టి ।
యమరుసాకూతచేష్టితమగునుపిహిత ।
మధిపుఁడొగిఁబ్రొద్దునను రాఁగనంతనపుడె ।
సరసిజేక్షణతల్పంబుచక్కఁజేసె ॥ ౧౬౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున రాత్రియందు సపత్నీ గృహంబునఁ గృతజాగరణ శ్రాంతుండవైతి వనునదితల్పకల్పనాకూతంబుమఱియు ॥

గీ ॥ ఆననస్యందిఘర్మతోయప్రభిన్న ।
దీప్తఘుసృణంబు కంఠైకదేశమందుఁ ।
గాంచితత్సతిపుంస్త్వప్రకాశనంబు ।
సేయుగతిఁబాణినసిలేఖచేసెనగుచు ॥ ౧౬౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున స్వేదానుమితంబైన పురుషాయితంబు పురుషోచితఖడ్గలేఖనంబు చేతఁ బ్రకాశితంబయ్యెనింక వ్యాజోక్తియెట్లనిన ॥

వ్యాజోక్త్యలంకారము

॥ ఒనరువ్యాజోక్తియన్యహేతూక్తిచేత ।
నైనయాకారగోపనంబదియెతెలియఁ ।

జెలియచూడుగృహారామకలితధూళి ।
ధూసరితగాత్రివై తినితోడరియిపుడు ॥ ౧౬౨ ॥

వ ॥ ఇయ్యుదాహరణంబు నందుఁ జౌర్యరతికృత సంకేత
భూపృష్ఠలుఠనలగ్నధూళిజాలంబునకుగోపనంబయ్యె
మఱియు ॥

గీ ॥ అలరుసవ్రణమైనప్రియాధరంబు ।
గాంచనేవనికిరోషంబుగలుగకుండు ।
వలదటంచునునిపుడునేఁబలుకభృంగ ।
శోభిపద్మంబువాసనఁజూడనేల ॥ ౧౬౩ ।

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు నుపపతిదంతక్షతాధ
రయగు నాయికసమీపంబునకువచ్చుచున్న ప్రియునిం
జూచి చూడనదియుంబోలెనుండు సఖిచేతనాయికను
ద్దేశించి హితోపదేశవ్యాజంబున నాయకునింగూర్చి
నాయికాపరాధ గోపనంబుసేయంబడెఁ గావున వ్యా
జోక్త్యలంకారంబయ్యె ఛేకాపహ్నుతియందు వచ
నంబునకన్యథానయనఁబుచేత నపహ్నవంబుగలుగు
నీవ్యాజోక్తియందాకారంబునకు హేత్వంతర వర్ణ
నంబుచేతగోపనంబుగలుగునిది ఛేకాపహ్నుతివ్యాజో
క్తులకు రెంటికివిశేషంబులక్షణంబునందు నుక్తిగ్రహ
ణంబాకారగోపనార్థ హేత్వంతరప్రత్యాయకవ్యా
పారమాత్రోపలక్షణంబగునందువలన.

ఉ ॥ వీధినినేగుదేవహరివేషుకఁ

గాంచి వెలందియొర్తు సం ।
బాధసముద్భవత్పులక
బంధురకంపనముఖ్యభావసం ।
బోధితమైనరాగమును
బూనిసఖీమణిముందటన్ సమా ।
రాధనభక్తిచేఁ బ్రణతి
రంజిలఁ జేయుచు దాఁచె నంతటన్ ॥ ౧౬౪ ॥
వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు ననురాగకృతంబైన రో
మాంచాద్యాకారంబునకు భక్తిరూపహేత్వంతరప్ర
త్యాయకంబైన ప్రణామంబుచేత గోపనంబు సేయంబ
డుటవలన వ్యాజోక్తియె యగు సూక్ష్మపిహితా లంకా
రంబులకును జేష్టితగ్రహణంబు కిసాధారణవ్యాపార
మాత్రోపలక్షణంబగునందువలన.
గీ ॥ పొలఁతి నాదగు సంకేతభూమివిషయ ।
కాశయ మెఱింగి సఖితోడ నని యెమరక ।
తమయపాత్రమున నుశుక్తిదనరుగతిని ।
నళినదళమున బ్గ్గురున్న దియనుచును ॥ ౧౬౫ ॥
వ ॥ ఇత్యాదిపద్యంబులయందును సూక్ష్మాలంకారప్రతీ
తియగు నీపద్యంబునందు మనకిద్దఱకు సంకేతస్థానంబె
య్యదియయ్యెడు నను ప్రశ్నాశయంబును సూచింపు
చున్న కాముకునివిషయంబై తదభిప్రాయంబును దెలి
సి విదగ్ధయగు నాయికచేత సఖినుద్దేశించి సాకూతంబు

గాఁ గథితంబయ్యెఁగావున నెందువలన బలాకకుము
రకతపాత్రప్రతిష్ఠితశుక్తిసాదృశ్యంబు చెప్పుట చేతనాబ
లాకనిశ్చలంబగుటవలన విశ్వస్తత్వంబు నందుచేతఁ
దత్ప్రదేశంబునకు నిర్జనత్వంబునునందు చేతనదియె
మనకిద్దఱకునుసంకేతస్థానంబనియును గాముకునిఁగూ
ర్చిసూచనంబునులబ్ధంబయ్యెనందువలనసూక్ష్మాలంకా
రంబగునిందు దూరవ్యజ్యమానంబైన సంకేతస్థాన
ప్రశ్నోత్తరంబు స్వోక్తిచేతనె యావిష్కృతం బగుట
వలన ధ్వనియని శంకింపందగ దివ్విధంబునఁ బిహి
తాలంకారంబును నుదాహర్తవ్యంబగుఁ బథికయెచ్చ
ట వైతసంబధికమయ్యె నిత్యాదులైన యేగూఢోత్త
రసూక్ష్మ పిహితవ్యాజోక్త్యుదాహరణంబుల యందైన
నుభావంబుస్వోక్తిచేత నావిష్కృతంబు గాక యర్థ
సౌందర్య బలంబువలననువక్తృబోద్ధవ్య విశేష విశే
షితత్వంబువలనను గమ్యంబయ్యె నయ్యుదాహరణం
బులయందు ధ్వనిభావాస్పదత్వంబువలన నలంకార
త్వంబు యథార్థంబుగానైనలేదు ప్రాచీనులచేత స్వో
క్త్యావిష్కరణంబు వలన నలంకారార్హత్వంబుగలద
నియుదాహరింపంబడుటవలన మాచేతనుదాహృ
తంబులయ్యెఁ। బథికయెచ్చట వైతసంబధికమయ్యె।
సోరిదినచ్చటనీనదిసుతరయగును। ఇవ్విధంబునమా
ర్గంబడుగు పథికునింగూర్చి కామిని ససూచనంబుగాఁ

జెప్పెనన్నదియాదిగాఁగల యర్థాంతరకల్పనచే భా
వావిష్కారణంబు శక్యంబయ్యె నిందువలనఁ దివిరి
సంకేతకాలంబు దెలియఁగోరు, ఆననస్యందిఘర్మతో
యప్రభిన్న, వీధినినేగుదేరుహారి ఇత్యాదులైన ప్రాగ్లిఖి
తంబులగునేయుదాహరణంబులయందు భావావిష్కా
రణంబుగలదో యయ్యుదాహరణంబుల యందును
దత్తదలంకారంబగు నింక గూఢోక్త్యలంకారంబెట్టిద
నిన॥

గూఢోక్త్యలంకారము

గీ॥ తెలియ గూఢోక్తియగుఁ బరోద్దేశ్యమైన।
వచనమన్యునిఁ గూర్చియీవసుధ జెప్ప।
వృషభ మరలు పరక్షేత్రవృత్తివలన।
క్షేత్రరక్షకుఁడిదె వచ్చె శీఘ్రముగను॥ ౧౬౬॥

వ॥ ఎక్కడనైన నెవనినుద్దేశించి యైన నెద్దియేనివ
క్తవ్యంబగుఁ దత్రత్యులచేఁ దెలియఁబడకుండునటుల
నదియెతదన్యు నొకానొకని యుద్దేశించి శ్లేషంబుచేఁ
జెప్పంబడు నచ్చట నది గూఢోక్తియగు నీయుదాహ
రణంబునఁ బరకళత్రంబును భోగింపుచున్న కాముకు
నుద్దేశించి వక్తవ్యంబు పరక్షేత్రసస్యంబు లనుభక్షిం
పుచున్న యొకానొకసమీపవర్తియగు వృషభంబును
నిర్దేశించి చెప్పంబడియెం గావున గూఢోక్త్యలం
కారంబయ్యె మఱియును గూఢోక్తికార్యకారణాది

వ్యంగ్యత్వాభావంబువలన నప్రస్తుత ప్రశంస కాదు ప్రకృతార్థాన్వయిత్వంబుచేత నవివక్షితం బగుటవల నశ్లేషమాత్రంబునుగాదు ఈయలంకారంబు కేవలం బుగానితరవంచనార్థంబు నిర్దిష్టంబగుటవలనవిచ్ఛిత్తి విశేషంబుగలిగియుండుటంజేసి యప్రస్తుతప్రశంసాభి న్నంబైయగునెట్లనిన ॥

మ ॥ పతిచేరెన్విపణిన్నపత్ని
నను సంభావింపదస్మద్గురు ।
ప్రతతుల్పుష్పిణినంచునన్వి
డిచిప్రాప్తాగారులైరందఱుఁ ।
శ్రితులుఁ శాంతినినన్భజిం
పరొ గిఁ బేర్మిందల్పమాత్రానుగఁ ।
రతినన్నాగమలాలనీయరజనిఁ
రక్షించులక్ష్మీపతీ ॥ ౧౬౮ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునందు లక్ష్మీపతినామ కుండై నజారునియాగమనంబును గోరునాయికచేఁ దటస్థజ నవంచనంబుకొఱకు భగవంతునుద్దేశించికృతంబైన యాక్రోశంబు నకుఁ బ్రత్యాయనంబయ్యె నింకవివృ తోక్త్యలంకారంబెట్టిదనిన ॥

విప్పతోక్త్యలంకారము

గీ ॥ అమరువివృతోక్తిశ్లిష్టగుప్తమగువాని ।

సుకవియావిష్కరింపససూచనముగ ।
వృషపరక్షేత్రమువలన వెసనుమరలు।
మనుచుఁ జెప్పెనుగడుసూచనాన్వితముగ ॥ ౧౬౯ ॥

వ ॥ శ్లేషంబుచేగుప్తంబైన వస్తువెవ్విధంబునైనఁగవి చేతనావిష్కరింపంబడె నేనివివృతోక్తియగు నీయుదాహరణంబునఁ బూర్వప్రకారంబుగా గుప్తంబైన వస్తువు ససూచనముగానని కవిచేతఁబ్రకటింపంబడి యెమజీయ ॥

మ ॥ వలదువిషాదలబ్ధిసజవశ్వ
సనాప్తినిమానుచాలునా ।
విలమగుకింపరీతిబల
భిష్ణనజృంభితమేలబాలయం ।
చలజలరాశిక్షీతి
శమనాకలనన్సురలంగణింపకే ।
లలితునకిచ్చెమోహమున
లక్ష్మినినాతఁడుమమ్ముఁబ్రోవుతన్ ॥ ౧౭౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునఁ బరివంచనా గుప్తావిష్కరణంబయ్యెనింకఁబరగుప్తావిష్కరణంబెట్టిదనిన॥

ఉ ॥ నందకుమారగోరజమునన్
గడుసృష్టివిరుద్ధమాటసే।
మిందోగిఁగానరామిఁ

బడితిప్పుచునన్వోసఁబట్టవైతిప్రే ।
మందగుదీవెసర్వవిష
మస్ఖలనార్త్యబలాళిఁబ్రోవనం ।
చుందగగోపిపల్కిన
ససూచనగానగుశౌరిప్రోవుతన్ ॥ ౧౭౧ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునఁ గృష్ణునెదుట విషమంబై నమార్గంబున స్ఖలనంబు నభినయించుచుఁగృష్ణునిఁ గామించినగోపికవచనంబున విషమపథస్ఖలన పతన త్రాణప్రార్థనారూపంబైనఝుడితిప్రతీయమానంబగు నర్థంబుచేత గుప్తంబగువివక్షితంబైన యర్థాంతరంబు ససూచనగా ననుదానిచేత నావిష్కృతంబయ్యె నివ్విధంబుననై షథాదులయందు । చేతోనలంకామయతే మదీయం నాన్యత్రకుత్రాపిచ సాభిలాషమిత్యాకారక దమయంతీవాక్యాదికంబు నుదాహరణీయంబగు నీసర్వంబు శబ్దశక్తి క్రోడీ కృతగుప్తార్థావిష్కరణంబయ్యెనింకనర్థశక్తిమూలగుప్తార్థావిష్కరణంబెట్టెదనిన ॥

మ ॥ ధృతినేనేగెదనేమితృప్తి
యగునన్వీక్షింపనీనిజగన ।
క్షితిగన్నఁగాహతలోకమన్యకలనం
జింతించునంచున్వెసన్ ।
రతినామంత్రణసూచిత

స్వకవృథారంభస్థితిక్లేశసం ।
గతయాగోపినిగౌఁగిలించు
వికసత్కంజాతుఁడిచ్చుఁ సిరుల్ ॥ ౧౭౨ ॥

వ ॥ ఇయ్యుదాహరణంబులందు నేనేగెదననునామంత్ర
ణంబుచేత నీతోరమించు కోఱకునింతకాలంబుంటి
నదిలభ్యంబుగాదయ్యె ననియర్థశక్తిలభ్యంబైన వస్తు
వావిష్కృతంబయ్యె నీసర్వంబునుగవినిబద్ధవక్తృగు
ప్తావిష్కరణో దాహరణంబయ్యె నింకగవిగుప్తా వి
ష్కరణంబెట్టిదనిన ॥

మ ॥ అలుకంజెందితివంచునింతి
వెసనేనాహారమున్మానితిఁ ।
లలనాసంగతిమీఱితిఁ
సురభిమాల్యాదుల్వివర్జించితి ।
న్వలదీకోపమురాగశాలిని
నతుండంద్వద్వియుక్తిఁ దిశా ।
వళికన్పింపదుసాధుదృష్టికను
శేవన్సుప్రసన్నత్వముఁ ॥ ౧౭౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునం దీక్ష్యమాన కలుషి
తదయితా ప్రసాదన వ్యాపారంబు ఝుడితిప్రతీయ
మానంబగు దృష్టింగూర్చి దృష్టిరోగార్తని యాక్రో
శంబువివక్షితార్థంబు సాధుదృష్టియనుచోటనో దృ

ష్ఠీయమున సంబుద్ధిచే నావిష్కృతంబయ్యెఁ గవినిబద్ధవ
క్తృగుప్తంబు పరవంచనార్థంబు కవిగుప్తంబు స్వప్రౌ
ఢిమప్రకటనార్థంబని భేదంబు తెలియవలయు నింక యు
క్త్యలంకారం బెట్టిదనిన ॥

యుక్త్యలంకారము

క ॥ ధరమర్మగుప్తికై క్రియఁ ।
బరవంచనసేయ యుక్తి పరఁగును గృతులన్ ।
తరుణి నినుఁ జూచి వ్రాయుచుఁ ।
గరమందును బుష్పధనువుకడఁగి లిఖించెన్ ॥ ౧౭౪ ।

వ ॥ ఈయుదాహరణంబునఁ బుష్పచాపలేఖనక్రియ చే
తనీనాయిక మన్మథుని లిఖించె ననుభ్రాంత్యుత్పాద
నంబుచేత స్వానురాగ రూపమర్మ ప్రకాశనంబుగా
కుండుకొఱకుఁ బరవంచనంబు వివక్షితంబయ్యె మ
ఱియును ॥

ఉ ॥ దంపతులిద్దఱున్నిశను
దా మొనరించిన భాషణంబులన్ ।
సొంపుగ నాలకించి
శుకిసూక్తులఁ బ్రొద్దున నార్యసన్నిధిన్ ।
బెంపుగఁ జెప్ప నవ్వనిత
పేర్మినిగ్ణవిలంబమానమా ।
కెంపును జంచువం దిడి

మొసిందగఁజేసెనుమానముద్రణక్ ॥ ౧౭౫ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున శుకవాఙ్ముద్రచేఁ దన్ముఖం
బున స్వకీయరహస్య వచనశుశ్రూషు జన వంచనం
బుకృతంబయ్యె వ్యాజోక్తియందు నాకార గోపనం
బును యుక్తియందుఁ దదన్య గోపనంబును భేదం
బుజ్ఞాతవ్యంబగు నివ్విధంబున వీథినిసేగుదేరు హరి
యనుపద్యంబునందునుయుక్త్యలంకారంబయగునిం
క లోకోక్త్యలంకారంబెట్టిదనిన ॥

లోకోక్త్యలంకారము

గీ ॥ ధరణిలోకప్రవాదానుకరణమరయఁ ।
గలితలోకోక్త్యలంకారకలనఁగాంచు ।
నేత్రయుగళంబువెసమోడ్చినెలలుకొన్ని ।
యోర్చియుండుమునాత్మనింపొదవఁగాను ॥ ౧౭౬ ॥

వ ॥ ఇందు లోచనయుగళంబు మూడ్చియనునది లో
కప్రవాదానుకరణంబు మఱియును ॥

గీ ॥ వరదనీనామమేసర్వవాంఛితార్థ ।
దాతృతనుదెల్పఁదన్ముద్రదాల్పవైతి ।
జగతినిబ్రసిద్ధమావిప్రజన్మమునకు ।
జన్నిదముదాల్చుటయనపేక్ష్యంబుసుమ్ము ॥ ౧౭౭ ॥

వ ॥ ఈ యుదాహరణంబున నుత్తరార్థంబునందు లో
కవాదాను కరణంబయ్యె నింక ఛేకోక్తియెట్టిదనిన ॥

ఛేకోక్త్యలంకారము

గీ॥ కడిమిలోకోక్తికన్యార్థగర్భతాప్తి ।
గలుగఛేకోక్తియనుచును జెలఁగుఁగృతుల ।
వినుము తెలిపెదఁ జెలికాఁడ విశదముగను ।
జగతిభుజగపదంబుభుజంగ మెఱుఁగు ॥౧౭౮॥

వ॥ ఈయుదాహరణంబునం దొకానొకం డొకానొకని వృత్తాంతంబు నొకానొకని నడుగ వాఁడు సమీపస్థుండైన యన్యు నిర్దేశించి యితండె వానివృత్తాంతంబు నెఱుంగునని చెప్పుటకుఁ బాముకాళ్లు పామెఱుంగునని లోకవాదంబునను వాదించెనిందునదియెద్దియనిన లోకవిదితంబైన ధనార్జనాది వ్యాపారవిషయంబై సహచరుఁడు విదిత తద్విషయుండగుట వలన లోకోక్త్యనువాదయోజనంబు స్థితంబగుచునుండ దానిచేత రహస్యంబైన షిద్గవ్యాపారంబు నందును నతనికతండె సహచరుండని మర్మోద్ఘాటనంబు గర్భీకృతంబయ్యెఁ గావున ఛేకోక్తియయ్యె మఱియును

గీ॥ మలయమరుదంకురస్ఫురన్మహిమయణఁగె ।
మల్లికామోదభృద్గ్రీష్మమెల్లసమసె ।
ఘనఘటింపుము ప్రియుఁగూర్మిఁ గలిగెనేని ।
యావులమరల్చువాఁడెపో యర్జునుండు ॥౧౭౯॥

వ॥ ఈ ధనలిప్సాప్రోషితాంగనా వచనంబునవావులమ

రల్పినవాఁడెయర్జునుండను ప్రసిద్ధలోకవాదం బను కరింపంబడియె నిందు నతిసౌందర్యశాలినియగు దీని విడిచి ధనలిప్సచేఁ బ్రష్ఠితుండయ్యె రసానభిజ్ఞుండగు టవలన గోప్రాయుఁడె తన్నిరవర్తకుండు ధనాకృష్టు ని ధనంబునకువిముఖునింగాఁజేసి ప్రత్యాకర్షకుండ గుటవలన ధనజేతయగుననునర్థాంతరంబుగర్భీకృ తంబయ్యె నింకవక్రోక్త్యలంకారంబెట్టిదనిన.

వక్రోక్త్యలంకారము.

గీ ॥ క్షోణివక్రోక్తిశ్లేషకాకుద్వయంబు ।
వలననపరార్థకల్పనవఱలెనేని ।
కనికరంబునననుఁజూడుకలువకంటి ।
యిందులేదదిమధువులయందునుండు ॥ ౧౮౦ ॥

వ ॥ ఈలక్ష్యంబున దయతోఁజూడుమనిన వాక్యంబు నం దుదకసమూహము హ్రదములనుండుననునర్థాం తరము కల్పితంబయ్యె మఱియు.

గీ ॥ రమణిదుష్కరమరుదారురచితయయ్యె ।
నెవనిచేతనునీమతియవనియందు ।
బుద్ధిత్రిగుణాత్మకంబనిపొలుపుమిగులు ।
దారుమయమంచునెచ్చటఁదనరవినము ॥ ౧౮౨ ॥

వ ॥ ఇది యవికృతశ్లేషచే నయినవక్రోక్తికి నుదాహర ణంబిఁక వికృతశ్లేషంబుచేతనైనవక్రోక్తికినుదాహర

ణంబట్టిదనిన.

గీ ॥ కలుగురంభోరుత్రిదశముఖక్లమంబు ।
సానుజుఁడు రాముఁడస్థాతసమరమునను ।
గాంచుఁగపిసేనపిపదాప్తినంచితముగ ।
మరలననులోలసప్తమాతృరవిముక్తి ॥ ౧౮౩ ॥

వ ॥ ఈసర్వంబును శబ్దశ్లేషమూలయగు వక్రోక్తికి ను
దాహరణంబగు నింక నర్థశ్లేష మూలవక్రోక్తియె
ట్టిదనిన.

మ ॥ కనుఁగొంటేయలభిక్షునింతి
బలియాగింబిందునన్గంటిన ।
ర్తనముంగాంచి తెభద్రగాంచితిని
బృందారణ్యసీమన్మృగం ।
బునువీక్షించి తెకంటిఁబోత్రిని
వృషంబుంజూచి తేగోపుఁడే ।
కనునంచున్సరసంబులాడు
కమలాకాత్యాయనుల్ప్రోచుతన్ ॥ ౧౮౪ ॥

వ ॥ కాకువుచే నెట్లనిన.

గీ ॥ అబలచింతింపకీకోపమనుచితంబె ।
నీకటంచునువిభుఁడాడనీరజాక్షి ।
ఇదియనుచితంబెయనుచుసాంపాదవఁబూల ।
దండచేదాడనమొనర్చెపండిమెటిసి ॥ ౧౮౫ ॥

వ॥ ఇందు నిదియనుచితంబయనికాకుస్వరవికారంబు చేతనుచితంబేయను నర్థాంతరకల్పనంబయ్యె నిఁక స్వభావోక్తి యెట్టిదనిన.

స్వభావోక్త్యలంకారము.

గీ॥ సడిస్వభావోక్తిజాత్యాదిసంస్థితస్వ।
భావవర్ణనమునుజేయభవ్యమగును।
జంచలాక్షుంబులంచితస్తబ్ధకర్ణ।
ములగుమృగసంచయంబులుత్కలికఁగాంచె॥ ౧౮౬॥

వ॥ మఱియును.

గీ॥ రమణనిద్దఱుసమ్ముఖప్రచలితులయి॥
త్రోవనురురభసస్ఖలితావధాను।
లగుచుఁబార్శ్వోపసర్పణంబమరగురుల।
సన్నిధినిసారెఁదొలఁగిరిసత్రపముగ॥ ౧౮౭॥

వ॥ ఇంకభావికాలంకారంబెట్టిదనిన.

భావికాలంకారము.

గీ॥ వెలయుచుండునుభూతభవిష్యదర్థ।
కలితసాక్షాత్కృతియెభావికంబటంచు।
నిప్పటికిదైత్యదానవులిచటనాజి।
సేయుచున్నారనుచుఁగాంతుజెలఁగినేను॥ ౧౮౮॥

వ॥ ఇదిస్థానభీషణత్వోద్ఘాటనంబగుమఱియు.

గీ॥ నేనుపలికిననేత్రమునేత్రమనుచు।

నురుకుచచ్యుతమైనట్టియుత్తరీయ ।
మును వేసనుజక్క(గానొత్తుచునుమృగాక్షి ।
నగియెనేటికినాచూడ్కి నెగడునదియె ॥ ౧౮౯ ॥

వ ॥ ఇంకను దాత్తాలంకారంబెట్టిదనిన.

ఉదాత్తాలంకారము.

గీ ॥ పరవినన్యోన్యలక్షణశ్లాఘ్యచరిత ।
మైనను సమృద్ధియైననుదాత్తమగును ।
శంకరధనంజయులకు నేసానువందు ।
నేసమరమయ్యెనదియె యాహవముధరణి ॥ ౧౯౦ ॥

వ ॥ ఇది శ్లాఘ్య చరితంబునకుదాహరణంబయ్యె నింక సమృద్ధికినెట్లనిన.

గీ ॥ పృథుమణిస్తంభగప్రతిబింబశతస ।
మావృతుండైనలంకాపురాధినాథు ।
ననిలతనయుండుకష్టప్రయత్నమునను ।
నరసితెలిసెనుమదినియథార్థముగను ॥ ౧౯౦ ॥

వ ॥ ఇంకనత్యుక్తియెట్టిదనిన ॥

అత్యుక్త్యలంకారము

గీ ॥ అద్భుతాతథ్యశౌర్యధైర్యాదివర్ణ ।
నంబునంగృతినత్యుక్తిడంబుమీఱు ।
రాజనీవిలదాతవైయోజమెఱయ ।
యాచకులుకల్పతరువులైయలరిరెలమి ॥ ౧౯౧ ॥

వ ॥ ఈలత్యంబున నాదిపద ప్రయోగంబు వలన నౌ
దార్యంబును గ్రహింపవలయు నిందునౌదార్యాత్యు
క్తియయ్యె నింకశౌర్యాత్యుక్తియెట్టిదనిన ॥

గీ ॥ సార్వభౌమలసత్సప్తసాగరములు ।
తావకీనప్రతాపాగ్నిదనరనింకి ।
బహులభవదరిభామినీబాష్పపూర ।
పూరితములయ్యెమరలసంపూర్ణముగను ॥ ౧౯౨ ॥

వ ॥ కొందఱు సంపదత్యుక్తి కలిగిన నుదాత్తాలంకా
రంబనియును శౌర్యాత్యుక్తికలిగిన నత్యుక్త్యలంకా
రంబనియును భేదంబుచెప్పుదురు మఱియును ॥

గీ ॥ అల్పముగఁజేసినీనభమాత్రలోన ।
నజుఁడునాలోచనముసేయకబ్జవదన ।
తావకీనపయోధరద్వయవిజృంభ ।
ణంబుగనుఁగొననేవంవిధంబునయ్యె ॥ ౧౯౩ ॥

వ ॥ సదసదుక్తితారతమ్యంబుననతిశయోక్త్యత్యుక్తుల
కుభేదంబింకనిరుక్త్యలంకారంబెట్టిదనిన ॥

నిరుక్త్యలంకారము

గీ ॥ వసుధనామములకుయోగవైభవమున ।
నొనరనన్యార్థతాప్తినిరుక్తియగును ।
నెఱుఁగుదేతాదృశచరిత్రగరిమవలన ।
నిజముదోషాకరుండవునీవుజలజ ॥ ౧౯౪ ॥

వ ॥ మఱియును ॥

గీ ॥ కలితపూర్వకవిప్రసంగంబునందుఁ ।
కడుఁకనిష్ఠికసంశ్రితకాళిదాస ।
యయ్యె నేఁటికిఁదత్తుల్యుఁడైనసుకవి ।
లేమినన్వర్థసంజ్ఞననామికదగె ॥ ౧౯౬ ॥

ప్రతిషేధాలంకారము

గీ ॥ క్షితిఁబ్రసిద్ధనిషేధానుకీర్తనంబు ।
పరఁగఁబ్రతిషేధమనుచునుబ్రథితమయ్యె ।
ద్యూతమిదిగాదుకితవప్రఖ్యాతముగను ।
నవనిశితవిశిఖక్రీడనంబుసుమ్ము ॥ ౧౯౬ ॥

వ ॥ నిర్జ్ఞాతంబైననిషేధంబుస్వతోనుపయుక్తంబగుట వలన నర్థాంతరంబును గర్భీకరించుటచేతఁజారుత్వా న్వితంబగుటవలన నిదిప్రతిషేధనామకంబైన యలం కారంబయ్యె నీయుదాహరణంబున యుద్ధంబునకు సన్నద్ధుండైన శకునినుద్దేశించి విదగ్ధవచనం బిందు యుద్ధంబునకక్షద్యూతత్వాభావంబు నిర్జ్ఞాతంబయ్యు ను గీర్త్యనంబై జూదంబునందె నీకుఁ బ్రాగల్భ్యంబు యుద్ధబునందు లేదను నపహాసంబును గర్భీకరించె నదియును గితవయని సంబోధించుటచేతనావిష్కృ తంబయ్యె మఱియును ॥

గీ ॥ అప్రతీకారసారుప్యలైనయట్టి ।
స్త్రీలచేతనధరస్త్రీలుచేయఁబడిరి ।
విషముచేఁగాదుశస్త్రాస్త్రవితతిగాదు ।

వహ్నిచేఁగాదుమృత్యువుపలనగాదు ॥ ౧౯౭ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున స్త్రీలకు విషాదినిర్మితత్వ భావంబు ప్రసిద్ధంబయ్యును గీర్త్యమానంబై యాస్త్రీలకు విషాద్యతిశయంబైన క్రౌర్యంబుగలదను నీయర్థంబును గర్భీకరించె నదియును బ్రతికారంబు గలిగిన విషాదుంకంటె వారలకు విశేషంబును బ్రదర్శించు నప్రతీకార పారుష్యలనువిశేషణంబుచేత నావిష్కృతంబయ్యె నింక విధ్యలంకారంబ్బట్టిదనిన ॥

విధ్యలంకారము

గీ ॥ వెలయుసిద్ధవిధానంబువిధ్యలంక ।
రణమటంచునుగృతులధాటుణీనిబరఁగుఁ ।
బంచమోహంచితంబయిపరఁగుకాల ।
మందుఁబికముపికంబదానగునుమిగుల ॥ ౧౯౮

వ ॥ ఎచ్చటనైన నిర్జ్ఞాతవిధానంబనుప యుక్తిబాధితంబగుచు నర్థాంతర గర్భీకరణంబు చేతఁజారుతరంబగు నచ్చట విధినామకంబైన యలంకారంబగు నీయుదాహరణంబునఁ గోకిలంబునకుఁ గోకిలత్వవిధానంబను పయుక్తంబగుచు నతిమధుర పంచమస్వరశాలిత్వంబుచేత నావిష్కృతంబయ్యె మఱియును ॥

ఉ ॥ దక్షిణహస్తమా వెసమ్ము
తద్విజపుత్రునిజీవలబ్ధికై ।
యీక్షణమేకృపాణమున

హీనతప్రేయుముశూద్రమానిపై ।
లక్షితగర్భలక్షణను
లాలితసీతనరణ్యభూమికిఁ ।
రాక్షతఁబంపురామునికి
రాఢిగగాత్రమవైతిజాలియె ॥ ౨౦౦ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణంబున రామునకు స్వహస్తంబును గూర్చి రామునికి గాత్రమవైతివను వచనంబనుపయుక్తంబగుచు రామునకనిచెప్పుటచేతఁ దనకత్యంత నిష్కరుణత్వంబును గర్భీకరించె నదియును లక్షితగర్భలక్షణయను విశేషణంబుచేత నావిష్కృతంబయ్యె మఱియు విచారింప నీవిధిప్రతిషేధాలంకారంబుల యుదాహరణంబులయందువ్యంగ్యంబులర్థాంతరసంక్రమితవాచ్యంబులైననుస్వోక్తిచేతనేవ్యంగ్యవిశేషావిష్కరణంబువలనధ్వనిభావాస్పదంబులుకానేరవువ్యంగ్యవిశేషావిష్కరణంబైననునలంకారత్వంబునకు బాధలేదని ప్రాచీనమతంబునందుఁ గథితంబయ్యెననిప్రస్తుతాంకురప్రకరణంబునందు వ్యవస్థాపింపంబడియెఁ బూర్వంబున బాధితంబులైన విధిప్రతిషేధంబులాక్షేపభేదత్వంబుచేత నుక్తంబులయ్యెనిందు సిద్ధంబులైన విధిప్రతిషేధంబులుతత్ప్రతిద్వంద్విత్వంబుచేతినలంకారాంతరత్వంబున వర్ణితంబులయ్యెనని భేదంబుపపాదితంబయ్యె నింక హేత్వలంకారంబెట్టిదనిన.

హేత్వలంకారము.

గీ ॥ మహిని హేతువునకు హేతుమత్తుతోడ ।
వర్ణనము హేత్వలంకార వైఖరిఁగను ।
నంబుజాతములమానభంగంబుకొఱకు ।
నెన్న నీచంద్రుఁడుదయింపుచున్నవాఁడు ॥ ౨౦౧ ॥

గీ ॥ విద్రుమచ్ఛాయమైకడువెలయనీదు ।
మోవిమరుమార్గవైఖరి మోహనాంగి ।
మానితంబుగ నెవ్వనిమానసమును ।
స్థిరపిపాసాకులంబును జేయదహహ ॥ ౨౦౨ ॥

వ ॥ మఱియును.

గీ ॥ హేతు హేతుమదైక్యంబు హేతువనుచుఁ ।
గోర్కి మీఱంగ విబుధులుకొందఱనిరి ।
వేంకటేంద్రుకటాక్షముల్విద్వదోఘ ।
ములకులక్ష్మీవిలాసముల్ముదముగదుర ॥ ౨౦౩ ॥

వ ॥ ఇందుఁ గార్యావశ్యంభావంబువలన శైఘ్ర్యాది ప్రత్యాయనార్థంబు కార్యకారణభావవ్యపదేశంబ య్యె మఱియును.

మ ॥ వరదానంబునకాయువున్నతకు
భృద్వర్యాళికిన్మూర్తిమ ।
చ్చిరవిశ్వాసము చతురుత్సవము
యోషిత్పఙ్క్తికింగీర్తికిం ।
బరమద్యోతము సజ్జనంబులకు

శుంభద్ధర్షణమున్విక్రమేం ।
దిరకుఁ జీవమునిల్లుధర్మమునకుం
దీప్తింగళింగుండగుఁ ॥ ౨౦౩ ॥

వ ॥ ఈయుదాహరణమునందు దానమహోత్సవాయు
ష్కరత్వాదికంబుచేత నధ్యవసితుండైనరాజునందుఁ
దదాయుష్ట్వాదివ్యపదేశంబయ్యె.

గీ ॥ కృతపురాతననూతనాఖిలమతంబు ।
లాత్మనాలోచనముచేసియాంతతముగ ।
లలినలంకృతిశతకసులక్ష్యలక్ష ।
ణంబులుముదంబుననిదర్శితంబులయ్యె.

మ ॥ మునిహృత్పంకజమిత్రమిత్ర
విబుధామోదప్రదక్రోడతా ।
ఘనతాసాదితగోత్రగోత్ర
భయదాకారప్రకారస్ఫుర ।
ద్వనతానందనపత్రపత్ర
వదరోద్రేకోన్మదాభీలదు ।
ర్దనుజచ్ఛేదవిచిత్ర
చిత్రకరతీవ్రావార్యశౌర్యోదయా ॥ ౨౦౪ ॥

క ॥ వర్ధితరమానురాగస ।
మర్థితభూభాగవిపులమహిమాతిశయ ।
వ్యర్థితరిపుభోగయశ ।
స్స్పర్థితతుహినాగనాగవరసురనాగా ॥ ౨౦౫ ॥

స్రగ్విణీ ॥ శ్రీరమాచిత్తరాజీవసూర్యోదయా ।
భూరిసూరివ్రజోద్భూతచేతోదయా ।
దారుణాటోపవిద్రావితద్విట్చయా ।
చారుశంఖారివాఙ్జాదిభాస్వచ్ఛయా ॥ ౨౦౮ ॥

మ ॥ ఇదినానానిగమాంతగూఢవచనార్థా
నార్థవిజ్ఞానజ । న్యదురాపాపహత
ప్రతీపకనిదిధ్యాసాత్మసాక్షాత్క్రి
యా । ముదితశాంత్యభిరా
మరామకృతమైముఖ్యం
బుగాధాత్రినె । న్నఁడి
గుస్మాడవఘుట్టమీకు
వలయానందప్ర
కాశంబునన్.

కువలయానందప్రకాశము సంపూర్ణము.